توحید او شرک

دعا او عبادت

تصرف او علم غیب

توسل او شفاعت

اسماء او صفات

تأویل او متشابهات

حق او باطل مذهب

Ketabton.com

حکمتیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب له متن څخه

قرآنکريم، قريش مشرکين ګڼي، که څه هم هغوی په خدای باور درلود، الله ئې د ځمکې او آسمان پالونکی او پيدا کوونکی او د ټولو شيانو خالق منلو، د کعبې طواف ئې کاوو، ځانونه ئې د بيت الله مجاورين او متوليان بلل، بتان ئې خدايان نه؛ بلکه الله تعالی ته د تقرب وسيله شمېرل او ويل به ئې: مونږ دا بتان نه لمانځو بلکه دا زمونږ او د خدای ترمنځ رابطه او وسيله ده، دا د الله تعالی دربار ته د نږدې او مقربو کسانو مجسمې دي، د دوی په وسيله الله ته ورنږدې کېږو او د دوی شفاعت او سپارښتنه زمونږ د دعاګانو او سوالونو د اجابت سبب کېږي!! قريشو د خپل تاريخ د مشهورو او د دوی په نظر د لوړ معنوي مقام د خاوندانو او الهي دربار ته د مقربو کسانو (۳۶۰) مجسمې په بيت الله کې دننه نصب کړې وې، لومړی ئې د دوی په قبرونو ځلي او زيارتونه جوړ کړل او بيا ئې د دوی بتان جوړ او په کعبه کې ئې نصب کړل، دا عقيده ئې درلوده چې د الله تعالی عبادت بايد د دې بتانو له لارې وشي او دعا د همدوی له لارې د الله حضور ته وړاندې شي، همدا ئې د عبادت او دعا د قبلېدو لاره بلله او دا بتان ئې د خدای "اهل بيت: کهول" بلل او هر يوه ته ئې د کايناتو د يوې برخې د واکدار او متصرف په سترګه کتل!! هر بت د يوې ډلې او قبيلې لپاره د ډېرو سياسي، اجتماعي او اقتصادي امتيازاتو وسيله وه، همدې ډلې به هغه ته کرامات ثابتول، د عوامو په زړه کې به ئې د هغه د هيبت، قدر او قيمت زياتولو لپاره پراخ تبليغات کول، د دې لپاره چې ساده زړي عوام د بت په نامه خپلې شکرانې او نذرانې لازياتې کړي؛ غولوونکي لارې چارې به ئې لټولې، له همدغو شکرانو او نذارنو نه چې د ده په نامه به ئې ترلاسه کولې؛ يوه برخه به ئې د بت او د بت د ماحول په سنګارولو او په لازيات جالب او جاذب جوړولو باندې مصرفول او زياته برخه به ئې د عبادت ځي مجاورينو او متوليانو په خپلو کې وېشل. يوه ته بت معبود وو، پناه ځي وو او د حاجتونو ترسره کېدو مرجع، خو بل ته دام او دکان وو او د خلکو د دوکه کولو او لدوی نه د پيسو شکولو وسيله. که تاسو د هر بت، بتخانې او د هر قبر په سر د زيارتونو جوړولو قصې ته ځير شئ نو حتماً به د هغه ترشا يو "سامري" او "بلعم باعور" بيامومئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

د ناشر عرائض -- ۱
توحيد -- ۳
قرآن د الله تعالی په هکله څه وايي؟ ------------------------------۱۳
د توحيد غوښتني ---۱۷
په ربوبيت کي شرک --۲۹
علم غيب--۴۱
توسل ---۷۳
شفاعت ---۸۱
تأويل -- ۹۰
قاطعيت او تسامح--۱۲۷
کوم مذهب حق دئ؟--۱۳۳
زمونږ عقيده --۱۴۵
د الله تعالی په اړه زمونږ عقيده ------------------------------۱۵۳
د الله تعالی اسماء او صفات --------------------------------۱۵۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای جل جلاله ثنگه وپېژنو ؟---------------------------------١٢٨
د الله تعالی نومونه--١٧٥
د الله تعالی صفات -- ١٨١
دالله تعالی افعال---١٨٧
قرآنکریم او متشابهات ---------------------------------------١٩٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د ناشر عرائض

د الله تعالى د پېرزوينو نه ممنون يو چي مونږ ته ئې په پښتو کي د يوه بل علمي اثر د خپرولو توفيق راکړ او د افغان ولس ديني زړمي او پښتو ادب ته ئې د دې کتاب د ډالۍ کولو فرصت او امکان را په برخه کړ. د توحيد او شرك تر عنوان لاندي دا كتاب د ورور حکمتيار د ځينو هغو مقالو مجموعه ده چي د همدې موضوع په اړه په دري ژبه ليکل شوې او د ميثاق ايثار لخوا لومړۍ بېل بېل او بيا د كتاب په بڼه کي نشر شوې، او دا دئ د پښتو ژباړه ئې ستاسو په خدمت کي ده. د کتاب په وروستۍ برخي کي به د هغې رسالې ژباړه هم بيامومئ چي عنوان ئې "زمونږ عقيده" ده او په هغه وخت کي ليکل شوې چي د جهاد په ضد ژوري توطئې رواني وې، له يوې خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې هڅه کېده چې د افغانانو د اسلامي جهاد قيادت د يوه ځواکمن او منظم حزب په لاس کي پاتې نشي او بېلا بېلي سياسي او نظامي ډلي ډگر ته راوايستلی شي او له بلي خوا دا هڅه کېده چې په مجاهدينو کي فکري انتشار راولاړ شي او د داسي اعتقادي بحثونو لړۍ پيل شي چې فتنې راولاړې او مجاهدين پکي مصروف کړي، يوې خاصي کړۍ ته وظيفه ورکړی شوې وه چې دا مأموريت سر ته ورسوي، د دې کړۍ د خولې بندولو او د هڅو شنډولو لپاره دا رساله ليکل شوې وه.

الله تعالی دې مونږ ته په هر سنگر کي له اسلام نه د صادقانه او مخلصانه دفاع او د دښمن د دوامداري او ستړيا نه منونکې مقابلې توفيق راکړي.

د ميثاق ايثار اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

لومړی فصل

توحید

دا "توحید" څه دئ چي اسلام ورته هومره لوی ارزښت او ستر اهمیت ورکړی چي وایي: په توحید باور لرونکي جنت ته ځي، د دنیا او آخرت سعادت او بریا ئې په برخه کېږي او د منکر سزا ئې دوزخ ده او د دنیا او عقبی له نېکمرغۍ او بریا نه بې برخي کېږي؟ پر توحید د ایمان او باور او د انسان د کړو وړو او عمل تر منځ څه رابطه ده چه له هغه پرته نه د انسان هیڅ نېك عمل قبلېږي او نه د کوم ارزښت او قدر وړ ګڼل کېږي؟

که قرآنکریم ته مراجعه وکړو نو وبه ګورو چي د ټولو پیغمبرانو علیهم السلام دعوت او بلنه په دوو ټکیو کي خلاصه کوي:

اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ الَهٍ غَيْرُهُ

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د الله عبادت وکړئ"، "له هغه پرته بل اله او معبود نه لرئ"

خلکو ته دانبياوو عليهم السلام د دعوت خلاصه همدا ده: يوازي د الله عبادت وکړئ ځکه له هغه پرته نه بل معبود شته او نه ثوك د عبادت او لمانځني وړ. سوال دا دئ چي په دې بلني او دې دعوت کي څه راز پروت وو چي د لويو ټولنيزو انقلابونو سبب شو؟ د ټولني بې وزلو او مستضعفو پکي خپل نجات لټاوو او مستکبرينو د خپل تخت او تاج او استبدادي نظامونو د نسکورېدو عامل بالو؟ دا ولې يوه وربانديي داسي ايمان راوړی چي د هغه لپاره ئې د سر او مال قرباني ورکړې، خو بل ترې انکار کړی، د مخالفت لاره ئې ورسره نيولې او په ټول توان سره ئې د هغه مقابله کړې؟ دا ولې د تاريخ په هر پړاو کي د هر پيغمبر له بعثت نه وروسته د ټولني مستکبرينو، د شر او فساد ځواکونو له پيغمبر سره د مخالفت لاره نيولې ده، دا پداسي حال کي چي د ټولو پيغمبرانو عليهم السلام د دعوت خلاصه دا وه چي: د يوه الله عبادت وکړئ، له هغه پرته بل معبود او خدای نه لرئ!! لدې دعوت نه د مستکبرينو انتباه او انګېرنه څه وه ؟ د نجات دا شعار ئې څنګه تعبيرکړی چي مخالفت ئې ورسره ضروري ګڼلی؟ هغه څه وو چي دوی باور وربانديي لازمي بالو خو د توحيد شعار "لا اله الا الله" ورسره ټکر کولو؟ او هغه څه وو چي دوی د دې شعار پرځای پر هغه ټينګار کاوو او هغه ئې د خپل اقتدار او نظام د بقا ضامن بالو؟! که قرآنکريم په لږ غور سره ولولو نو د دې ټولو پوښتنو ځوابونه به ومومو. راځئ څو شېبې په دې اړه د قرآنکريم په ارشاداتو کي غور وکړو او وګورو چي قرآن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

توحید د دې شعار په اړه څه لاربښووني لري ، دا شعار څه ډول معرفي او تعریفوي او پدې هکله څه غوښتني لري؟!

قرآنکریم، قریش مشرکین ګڼي، که څه هم هغوی په خدای باور درلود، الله ئې د ځمکې او آسمان پالونکی او پیدا کوونکی او د ټولو شیانو خالق منلو، د کعبې طواف ئې کاوو، ځانونه ئې د بیت الله مجاورین او متولیان بلل، بتان ئې خدایان نه؛ بلکه الله تعالی ته د تقرب وسیله شمېرل او ویل به ئې: مونږ دا بتان نه لمانځو بلکه دا زمونږ او د خدای ترمنځ رابطه او وسیله ده، دا د الله تعالی دربار ته د نږدې او مقربو کسانو مجسمې دي، د دوی په وسیله الله ته ورنږدې کېږو او د دوی شفاعت او سپارښتنه زمونږ د دعاګانو او سوالونو د اجابت سبب کېږي!! قریشو د خپل تاریخ د مشهورو او د دوی په نظر د لوړ معنوي مقام د خاوندانو او الهي دربار ته د مقربو کسانو (۳۶۰) مجسمې په بیت الله کې دننه نصب کړې وې، لومړی ئې د دوی په قبرونو ځلي او زیارتونه جوړ کړل او بیا ئې د دوی بتان جوړ او په کعبه کې ئې نصب کړل، دا عقیده ئې درلوده چې د الله تعالی عبادت باید د دې بتانو له لارې وشي او دعا د همدوی له لارې د الله حضور ته وړاندې شي، همدا ئې د عبادت او دعا د قبلېدو لاره بلله او دا بتان ئې د خدای "اهل بیت: کهول" بلل او هر یوه ته ئې د کایناتو د یوې برخې د واکدار او متصرف په سترګه کتل!! هر بت د یوې ډلې او قبیلې لپاره د ډېرو سیاسي، اجتماعي او اقتصادي امتیازاتو وسیله وه، همدې ډلې به هغه ته کرامات ثابتول، د عوامو په زړه کې به ئې د هغه د هیبت، قدر او قیمت

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتولو لپاره پراخ تبلیغات کول، د دې لپاره چې ساده زړې عوام د بت په نامه خپلې شکرانې او نذرانې لازیاتې کړي؛ غولوونکې لارې چارې به ئې لټولې، له همدغو شکرانو او نذارنو نه چې د ده په نامه به ئې ترلاسه کولې؛ یوه برخه به ئې د بت او د بت د ماحول په سنگارولو او په لازیات جالب او جاذب جوړولو باندې مصرفول او زیاته برخه به ئې د عبادت ځې مجاورینو او متولیانو په خپلو کې وېشل. یوه ته بت معبود وو، پناه ځې وو او د حاجتونو ترسره کېدو مرجع، خو بل ته دام او دکان وو او د خلکو د دوکه کولو او لدوی نه د پیسو شکولو وسیله. که تاسو د هر بت، بتخانې او د هر قبر په سر د زیارتونو جوړولو قصې ته ځیر شئ نو حتماً به د هغه ترشا یو "سامري" او "بلعم باعور" بیامومئ.

د قرآنکریم له نظره د قریشو دا عقیده د شرك عقیده ده او دې ته ورته هره عقید د شرك عقیده. لدې شرك سره نه د توحید ادعا د منلو وړ گڼې او نه په خدای ایمان او اعتقاد د اعتبار وړ. قرآن خلکو ته وایي: الله یو دئ، داسې نده چې د څو خدایانو له جملې نه یو وي، بلکه احد او یوازنی دئ. هغه د ټولو رب دئ، ور ئې د ټولو په وړاندې برابر پرانستی دي، د ده او بنده ترمنځ نه فاصله شته او نه واسطه او وسیله، هرڅوك مخامخ او له واسطې او وسیلې پرته هغه ته رجوع کولی شي، د هرچا دعا اوري، هرچا ته د غاړې تر رگ زیات ورنږدې دئ، شریك نه لري، خپل ملك او واکمني ئې په شریکانو ندې وېشلې. ستا د توحید معنی دا ده چې له واحد خدای نه پرته نه په بل معبود باور ولرې او نه بل چا ته د دعا او حاجت لاس اوږد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. که قرآنکريم ته رجوع وکړئ نو دا به درته څرگنده شي چې د پيغمبرانو عليهم السلام مبارزه اکثراً د شرك خلاف وه، نه د الحاد او له خدای نه د انکار په خلاف. د ملحدينو په نسبت ئې له مشرکينو سره زياته مقابله راغلې. د پيغمبرانو عليهم السلام اساسي او ستر مشکل يا له هغو ټگمارانو سره وو چې له دين نه ئې ځانته دام او دکان جوړ کړی وو او يا له هغو ديندارانو سره چې غولېدلي وو او د دغو ټگمارانو په لومو کې نښتي وو، هغه چې شرك ئې له ايمان سره خلط کړی وو او دې ته تيار نه وو چې خپل جعلي معبودان پرېږدي. د پيغمبرانو عليهم السلام مخالفينو به د هغوی د توحيد پر بلنه دا اعتراض کاوو چې: آيا دوی راغلي چې مونږ له نورو ټولو خدايانو نه لاس واخلو او يوازې د يوه خدای عبادت وکړو!! د پلرونو او نيکونو خدايان پرېږدو، اصنام يا بتان چې الهي دربار ته زمونږ د تقرب وسيله ده، پرېږدو!!

قرآنکريم دا حالت څه ښه ترسيموي او فرمايي:

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ * وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ * مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ *

الصافات: ٦

آيا ټول معبودان ئې يو معبود گرځولی، دا خو حيرانونکې خبره ده!! مشران او سرداران ئې روان شول او وئې ويل: ځئ او پرخپلو معبودانو صبروکړئ، بيشکه چې همدا مطلوب او غوره کار دئ، دا مو په بل مذهب کې ندي اورېدلي، دا له کذب او افتراء پرته بل څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دي.

گورئ چي پيغمبر د يوه معبود لوري ته بلنه ورکوي او نور ټول معبودان باطل او مردود شمېري، خلکو ته وايي: خدای يو دئ، د ټولو خدای دئ او تاسو ټول د هغه په وړاندي برابر ياست، هم د خدايانو تعدد مردود گڼي او هم له دې تعدد نه راولاړ شوی طبقاتي نظام، خو د شرك ځيلې ټولني سرداران، چي د معبوانو تعدد دوی ته د ټولني سرداري ورپه برخه کړې، د يوه معبود په ځای د متعددو خدايانو په وجود ټينگارکوي، دوی له دين او مذهب نه هم د طبقاتي نظام د توجيه وسيله او د بقا او دوام ذريعه جوړوي او خپلو پيروانو ته وايي: پرخپلو سابقه، له پلار نيکه نه راپاتې معبوادانو صبر وکړئ! پيغمبر پر توحيد او د يوه معبود په عبادت اصرارکوي، خو د شرك ځيلې ټولني سرداران او سالاران د شرك او متعددو خدايانو شعار پورته کوي! پيغمبران عليهم السلام توحيد د خلکو د نجات وسيله شمېري خو د کفر مشران شرك د خپل قدرت د بقا راز بولي.

کافر فرعون، د خپل اقتدار د بقا لپاره د موحد موسی عليه السلام مقابله کوي خو له دين نه د دفاع تر نامه لاندي!!

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ * غافر: ٢٦

فرعون وويل: ما پرېږدئ چي موسی ووژنم، هغه دي خپل رب راوغواړي، زه له دې نه وېرېږم چي مبادا هغه ستاسو دين بدل کړي او په ځمکه کي فساد خورکړي.

قرآنکريم، فرعون چي د شرك وهلې ټولني د زعامت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرتابه ننبه او سمبول دئ، د داسي چا په حیث معرفي کوي چي ځانته "اله : معبود "وایي او هغه کسان چي د فرعون اطاعت او مننه کوي د داسي کسانو په توګه معرفي کوي چي هغه ئې خپل اله نیولی دئ، فرعون ته "طاغوت: سرکش واکدار" وائې او پلویانو او متابعانو ته ئې د "عبدة الطاغوت: د سرکښ واکمن بنده ګان" نوم ورکوي. د قرآنکریم له نظره تر هغې پوري د چا د ایمان دعوی او پر توحید عقیده د منلو وړ نده ترڅو پوري چي طاغوت نفی نه کړي او له طاغوت نه انکار او عصیان ونه کړي. الله تعالی فرمایي

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنْ الغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ * البقرة: ٢٥٦

په دین کي اکراه او په زور منل نشته، "په دین" سره هدایت له ضلالت او بې لاریتوب نه څرګند شوی، نو څوك چي پرطاغوت کافر شی او پر الله ایمان راوړي، نو پداسي کلکي کړۍ ئې منګولې لګولې چي شلېدل ئې نشته او الله خو اورېدونکي پوه ذات دئ.

د قرآن له نظره د طاغوت نفی د توحید په لور لومړنی ګام دئ، ترڅو پوري چي طاغوت نفی نه کړې او ترې منکر نشې تر هغې پوري تا د توحید اساسي او لومړنی شرط ندئ پوره کړی. د طاغوت نفی او ترې انکار یعنی دا چي د منازعاتو د حل و فصل او تحاکم لپاره هغه ته رجوع ونکړې، حکمونه ئې د منلو وړ ونه ګڼې او معیارونه ئې د پلی کولو وړ، نه له هغه نه طمعه وکړې، نه ئې اصولو او قوانینو ته تسلیم شې او نه ئې پرېکړو او فیصلو ته غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږدي. که تا له طاغوت نه انکار نه وي کړی او پر الله د ایمان له دعوا سره سره هغه ته د تحاکم لپاره رجوع کوې، نو په دې صورت کي پر یوه خدای ستا د ایمان دعوی دروغجنه ده او د الله په وړاندي هیڅ ارزښت نه لري. قرآن کریم په دې هکله داسي غوڅه فیصله کړې ده:

**أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا*

النساء: ٦٠

آیا هغه کسان دي ونه لیدل چي گمان کوي هم ئې پرهغه څه ایمان راوړی چي پر تا نازل شوی او هم پر هغه چي له تانه مخکي نازل شوی، خو په عین وخت کي غواړي د تحاکم لپاره طاغوت ته رجوع وکړي، پداسي حال کي چي پر طاغوت د کفر امر ورته شوی او شیطان غواړي چي هغوی په لویه بې لارې سره بې لاري کړي.
بل ځای فرمایي :

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا*

النساء: ٦٥

نو نه، ستا په رب قسم چي تر هغه پوري ئې ایمان ندئ راوړی "مؤمنان نشي بلل کېدی او د ایمان ادعا ئې نشي قبلېدی" ترڅو چي تا په خپلو شخړو کي حکم ونه نیسي او بیا ستا د پرېکړي په هکله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپلو زړونو کي هيڅ حرج احساس نه کړي او په بشپړه توګه تسليم نشي.

متأسفانه ځيني کسان د توحيد په اړه د خپل ناقص فهم او انتباه له امله ګمان کوي چي شرك يوازي دا دئ چي څوك د مړه بت په وړاندي د بندګۍ سرټيټ کړي او له هغه نه مرسته وغواړي، دا ډله پدې کي څه اشکال نه ګوري چي د ژوندی بت په پښو کي ولوېږي او د طاغوت په وړاندي د بندګۍ او تسليمۍ سرپه ځمکه کېږدي!! د قبرونو طواف شرك بولي خو د قصرونو په طواف کي اشکال نه ويني او هغه له خپل توحيد سره په ټکر او تصادم کي نه ګڼي!! هغوی پدې نه پوهېږي چي ژوندی بت بايد له مړه او بې حسه بت نه مخکي نفی شي، دا نده ورته معلومه چي د ده يوازنی معبود، الله جل شأنه د دې لپاره کعبه "د الله کور" د طواف يوازنۍ ځای ګرځولی چي د قصرونو د طواف مخه ونيولی شي او پدې خاطر ئې جومات د دعا او عبادت ځای ګرځولی چي تا د انسانانو د دړی له ټکولو او بل دربار ته د سوال او دعا لپاره له تلو نه بې نيازه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توحید--- توحید او شرك

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن د الله تعالی په هکله څه وايي؟

الله تعالی په قرآنکريم کي د هغه ذات په حيث معرفي شوی چي هم د ټولو عالمونو خالق او پيدا کوونکی دئ او هم ئې رب او پالونکی، ټول کاينات د هغه ملك دئ او هغه ئې ټولواك، د کائناتو په گوټ گوټ او لوېشت لوېشت کي د ده حکم نافذ دئ او ذره ذره ئې د ده حکم ته تابع او خاضع، هر څه يوازي د ده په اراده پيداکېږي اود ده تر مراقبت لاندي وده کوي، کمال ته رسېږي او له مخکي نه ورته ټاکل شوې خاصې نتيجې ورکوي، يوه ټشه ډکوي، يو ضرورت او اړتيا رفع کوي او بالآخره په زوال او نيستی محکومېږي او خپل ځای نوي، ځوان، تازه او پياوړي توکي ته پرېږدي، دا هر بدلون او تحول دالله په حکم او تصرف، د همغه له لوري د اېښودل شوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضوابطو، سننو او د ټاکل شوو مقدراتو او اندازي مطابق ترسره کېږي. هغه د رزق او روزي مالك، د مرګ او ژوند خالق، د عزت او ذلت واکدار دئ، عزت ته رسېدل او په ذلت اخته کېدل د همغه په حکم او د همده د ثابتو سننو په اساس ترسره کېږي. الله د دې عالم خالق: پیداکوونکي دئ او هغه ذات دئ چي پدې عالم کي د رب په حیث تصرف کوي، داسي ستایل شوی او حمید ذات چي په ذات، صفاتو او افعالو کي په ټولو کمالاتو متصف دئ، له هر عیب او نقص نه پاك او منزه دئ، د کایناتو ټوله ښکلا، حسن، کمال، جمال او ښېګڼې د ده له لوري دي او ده د عالم جزء جزء ته په ودیعت ورکړي. هغه واحد ذات دئ چي هیڅ شریك او سیال نه لري، بې مثله او بې مثاله دئ، انتهاء او ابتداء نه لري، اول دئ او آخر، فناء نه لري، هغه ظاهر دئ داسي چي د کایناتو هره برخه ئې په وجود شهادت ورکوي، باطن دئ چي د انسان په وهم او فهم کي نه ځائېږي او انسان ئې له درك او ادراك نه عاجز دئ، د کایناتو هیڅ شی ورسره مشابهت نه لري، تل پاتې ژوندی دئ، مرګ نه لري، ټول شیان ئې پیداکړي دي، د ټولو کایناتو خالق، پالونکي او رب دئ، د دې پراخ عالم اداره او تدبیر د ده په واك کي ده، هغه قیوم دئ چي یوه شېبه هم د کایناتو د ټولو امورو له ادارې او تدبیر نه نه غافل کېږي. مرګ او ژوند د ده له لوري دي او د ده په اراده ترسره کېږي، چا ته ژوند ورکوي، پیداکوي ئې، څوك وژني او بیابه ئې بېرته راژوندي کوي، هیڅ پېښه د هغه له ارادې پرته نه شي واقع کېدلی، هره لویه او وړه پېښه د هغه په اراده، اذن او تدبیر سره رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، ټول کائنات د هغه د قضاء او قدر تابع دي، د شیانو په پیدا ایښت کي او په تحولاتو او بدلونونو کي ئې خاص حکمتونه او مصلحتونه ایښي دي، هیڅ شی ئې بیهوده، عبث او بې هدفه ندی پیدا کړی، هرڅه ئې په ډېره ښه او غوره توګه پیدا کړي او هر څیز ئې د خاص هدف د تحقق لپاره په کار ګمارلی. په خاص شکل او کیفیت سره د اشیاوو خلقت او پیدا ایښت د ده کار دئ، ځکه هغه خالق، بارئ او مصور دئ، د کمال صفات ئې ازلي او ابدي دي، نه څه ترې کم او نه څه وربانديي اضافه کېږي. هغه غني او بې نیازه دئ، هیچا ته محتاج او اړ ندئ، غناء ئې ذاتي صفت دئ، ټول مخلوقات فقیر او ده ته اړ دي، هرڅه په موجودیت، بقاء او دوام کي الله ته محتاج دي. هغه قدیر او توانا دئ، ټول کارونه ورته آسان دي، هر څه ئې پیدا کړي، برابر کړي، اندازه او مقدار ئې ورته ټاکلی، پیل او پای ئې ورته تعیین کړی، هر څیز ته ئې خاص مسیر ټاکلی او لارښوونه ئې ورته کړې. په هرڅه عالم دئ، نه څه له پیدا ایښت نه مخکي ترې پټ او مخفي دي او نه له پیدا ایښت نه وروسته. علم ئې په هر څه حاوي دئ، ښکاره او پټ، شاهد او غائب، ماضي او راتلونکې، هر څه ورته معلوم دي، هیڅ ترې پټ ندي، وړوکی، لوی، لېري، نږدې، رڼا او تیاره، ټول ورته ښکاره او عیان دي. هغه نه یوازي دا چي دا دنیا او کاینات ئې پیدا کړي بلکه هغه د رب په حیث د هرڅه پالنه او ساتنه کوي. هرڅه د ده په تقدیر او اراده ترسره کېږي، ټول د ده د قضاء او قدر په وړاندي تسلیم دي، اراده ئې په هر کار او هر ځای کي حاکمه او نافذه ده، هیڅ شی ئې د ارادې مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشي نيولی، هغه چي اراده ونكړي هيڅ شی نشي واقع كېدی، د بندگانو اراده د ده د ارادې تابع ده، څه چي وغواړي همغه كېږي او څه شي ته ئې چي اراده ونشي، نه شي كېدلی، د ده له ارادې او توفيق نه پرته بندگان هيڅ نشي كولی. نه څوك د هغه قضاء ردولی شي او نه څوك دا وس لري چي د هغه حكم وځنډوي. هيڅ داسي قدرت نشته چي د هغه له امر نه پورته وي او د هغه د حكم او امر مانع واقع شي، د هغه قضاء حاكمه او حكم ئې نافذ دئ، هرڅه د ده (سبحانه و تعالی) په حكم او امر تر سره كېږي. داسي هم نده چي د كايناتو د خلقت او پيدايښت، د قضاء، سننو، قدر او تقدير له ټاكلو وروسته ئې خپلي مخي ته پرېښي دي، داسي چي اوس حوادث او پېښي په خپله د حاكمو ضوابطو او سننو مطابق واقع كېږي ،نه، داسي نه ده، بلكي هره شېبه او هره پېښه د هغه په اذن او توفيق او د ثابت او تغيير نه منونكي قدر او قضاء مطابق تر سره كېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توحيد غوښتني

خالص او له شرك نه منزه توحيد څه داسي مبرمي غوښتني لري چي بايد د موحد په اعتقادي او عملي شخصيت كي راڅرګندي شي، كه دا غوښتني پوره نشي نو دا يا توحيد نه دئ او يا ناقص او شرك لړلی توحيد دئ. قرآنكريم د توحيد دا ډول غوښتني په مفصله توګه بياني كړې دي، چي مونږ ئې په لاندي څو عنوانونو كي خلاصه كوو:

ستاينه:

موحد بايد پدې باور وي چي الله تعالی په ذات، صفاتو او افعالو كي د كمال په ټولو صفاتو متصف او له هر عيب او نقص نه منزه دئ. موحد ټول موجودات د خپل رب د صفاتو او افعالو مظهر ګڼي او پدې عقيده وي چي هيڅ څه بيهوده او عبث ندی پيدا شوی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې خور عالم کې نه څه خلا او تشه شته، نه څه کموالی او زیاتوالی، نه داسې کوم څه پاتې دئ چې کموالی ئې احساس شي او نه داسې څه چې اضافي او غیرضروري وګڼلی شي، هرڅه پوره او په خپله اندازه پیدا شوي. موحد دې عالم ته د توحید له منظار نه ګوري او هر څه ئې ورته ښایسته او بشپړ برېښي او هیڅ عیب پکې نه ګوري او که ئې کوم عیب تر سترګو شي نو دا یا د خپل لنډ او محدود فکر او نظر عیب ګڼي او یا ئې د خپلې نامناسبې معاملې او ناسمو کړو محصول عیب. تل د خدای ستاینه کوي، په هر حالت او هر صورت کې، د دې خور عالم په غېږ کې هره ښکلا ، کمال او جمال دې د همدې ښکلا ، کمال او جمال د خالق ستاینې ته هڅوي، د هر بدلون او تحول تر شا حکمتونه او مصلحتونه ګوري، که له کوم نعمت نه برخمن شي هغه د خپل مهربانه او منعم خدای ورکړه او عنایت ګڼي او که له کوم نقمت، کړاو او ستونزې سره مخ شي هغه د خپلو کړو عادلانه بدله او جزا بولي.

لمانځنه

حقیقي موحد یوازې د یوه خدای عبادت کوي، بل هیڅ شی او هیڅوك د لمانځنې وړنه بولي او له الله نه پرته د هیچا په وړاندې د اطاعت او بندګۍ سر نه ټیټوي. د خدای عبادت او لمانځنه نه یوازې د الله په وړاندې د بنده مسئولیت او پر بندګانو د الله حق شمېرې بلکه عبادت د معنوي ارتقاء، روحي تسکین، قلبي ډاډ ، آزادۍ او سرلوړۍ راز او عامل شمېري، د الله بندګي د نورو له بندګۍ نه ورته دآزادۍ درس ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنکريم د لمانځني لپاره د"عبادت" اصطلاح غوره کړې، مسلمان مکلف دئ چي هره ورځ په پنځګونو لمونځونو کي په دې صيغې سره تعهد او تړون وکړي "اياكَ نَعْبُدُ: يوازي ستا عبادت کوو"

عبادت د عبد له کلمې نه مشتق دئ،او عبد(بنده) هغه چا ته ويل کېږي چي لاندي خصوصيات او ځانګړتياوي لري :

- عبد يعنى هغه چي د خپل ځان مالك نه دئ، ځان او نفس ئې د بادار امانت دئ، مکلف دئ چي له خپل توان، قدرت او استعداد نه د خپل بادار د حکم مطابق کار واخلي.
- کوم مال، پانګه، وسايل او امکانات چي په خپل واك کي ئې لري هغه ټول د ده د بادار امانت دئ، دا حق نه لري چي لدې امانتونو نه د خپلي خوښي او غوښتني مطابق ګټه واخلي.
- هيڅ کار په خپل سر او خپله خوښه نه کوي، په هرڅه کي د خپل بادار حکم او امر ته انتظار کوي.
- دوستي او دښمني ئې له خپلو تمايلاتو او احساساتو نه نه وي راولاړه شوې، نه شخصي دوست لرى او نه شخصى دښمن، د خپل بادار دوست ئې دوست وي او دښمن ئې دښمن.
- له ټولو هڅو، هلو ځلو او کوششونو نه ئې هدف دا وي چي د خپل بادار رضا او خوښي ترلاسه کړي، په هر کار کي ئې هاند دا وي چي دې هدف ته ورسېږي او خپل آقا راضى کړي، لدينه په کلکه ډډه کوي چي د خپل نفس د ارضاء لپاره خپل بادار ناراضه کړي.

څوك چي د يوازني خداى د عبادت ژمنه کوي هغه په حقيقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له خدای سره په دغو ټولو مفاهيمو ژمنه او تعهد کوي، د خدای عبادت همدا ټول مفاهيم احتوا کوي.

قرآنکريم، "عبادت" او "استعانت" د توحيد د مانۍ دوه اساسي ستني او ارکان ګڼي او په دې ټينګار کوي چي له الله تعالی پرته نه بل څوك د عبادت وړ دی او نه د استعانت وړ، نه به د بل لمانځنه کوئ او نه به له بل نه مرسته غواړئ، لکه څرنګه چي بايد يوازي د يوه الله لمانځنه وشي همداسي بايد يوازي له يوه خدای نه مرسته وغوښتی شي. نه ګورې چي مسلمانان پدې مکلف شوي چي په هر لمانځه کي بايد په مکرره توګه له خپل خدای سره عهد وکړي او هرځل دا ژمنه تجديدکړي چي: خدايه! يوازي ستا عبادت کوو او يوازي له تا مرسته غواړو "اِيَاكَ نَعْبُدُ وَاِيَاكَ نَسْتَعِيْن" د استعانت او عبادت پدې عهد او ژمنه کي داسي حصر او تأکيد راغلی چي له الله تعالی نه پرته له بل هرچا نه مرسته غوښتل او د بل چا عبادت کول په بشپړه توګه نفی کوي. قرآنکريم فرمايي:

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ * النور: ۱۱۷

او څوك چي له الله سره بل معبود ونيسي، پداسي حال کي چي پدې باندي هيڅ دليل هم نه لري، حساب ئې له خپل رب سره دئ، بيشکه چي دا کافره ډله به کله هم بريالۍ او کاميابه نشي.

هيله من يم د دې آيت په وړاندي لږ توقف وکړئ او الفاظ او مفاهيم ئې په غور او دقت له نظره تېرکړئ، په دې مبارك آيت کي ويل شوي: هر څوك چي د الله تعالی په څنګ کي بل چا ته، بل دربار

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پناه ځای ته د سوال او احتیاج لاس اوږد کړي او مرسته ترې وغواړي، په حقیقت کې ئې همدا مرجع خپل اله او د خدای شریك گرځولې، دا پداسي حال کي چي د دې غلط تصور او انگېرني لپاره هیڅ دلیل او برهان نه لري، په همدې خاطئ تصور سره چي گمان کوې: "د خدای تر څنگ بل داسي معبود او اله هم شته چي د دعا په قبلولو کي ورسره شریك دئ" هغه د کافرانو په ډله کي شامل شوی او له فلاح او بریا نه محروم شوی.

قرآن کریم په استعانت کي شرك او توحید په څو جالبو او ښکلیو مثالونو کي په ډېر ښایسته انداز کي ترسیم کړي، هلته چي فرمایي:

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ: العنکبوت: ٦٥

بیا کله چي په کښتۍ کي سپاره شي نو الله ته پداسي حال کي سوال او دعا کوي چي دین ئې ورته سوچه او خالص کړی وي، خوکله ئې چي د وچي په لوري وژغورو نو ناڅاپه شرك کوونکي شي.

یعنی کله چي انسان په کښتۍ کي سپور شي او دا وویني چي د نجات له ټولو وسایلو او امکاناتو سره ئې رابطه شلېدلې، په خپلي شا او خوا کي هیڅ داسي څه نه گوري چي زړه ورپوري وتړي، تکیه ورباندي وکړي او مرسته ترې وغواړي او له ټولو ئې امید قطع شي، نو پدې حالت کي یوازي د خدای لوري ته مخه کړي، مرسته ترې غواړي او مستقیماً او نېغ په نېغه هغه ته رجوع کوي، همدې حالت ته قرآنکریم په دین کي اخلاص ویلی دئ، یعني انسان هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت په خپل دين كي مخلص دئ او هغه وخت ئې ايمان له شرك نه پاك او منزه دئ چي په كښتۍ كي د سپور انسان په څېر يوازي يوه خدای ته ئې مخه وي او يوازي هغه ته پناه يوسي؛ خو ګورو كله چي كښتۍ د بحر له څپو نه روغه ساحل ته ووځي، نو بيا د همدې انسان حالت بدل شي، هغه د څپو په منځ كي احساس ئې ورسره پاتې نشي، نور نو هغه كس نه وي چي د الله نه پرته ئې هيچا ته طمعه نه وه، له خدای نه سوی له ټولو نه ئې اميد قطع كړی وو، يوازي له يوه خدای نه ئې مرسته غوښته، اوس ئې د اميد دروازې ډېري شوې، د يوه دربار په عوض ئې ګڼو دړو ته سترګي دي، كله دا د خپل نجات عامل ګڼي او كله هغه بل، كله ئې ګمان دا وي چي د فلان مرستي وژغورلو او كله د هغه بل توجه او عنايت د خپلي ژغورني وسيله ګڼي او پدې سره خپل دين او ايمان په شرك ملوث او ككړ كړي او د شرك مرتكب شي.

همدارنګه قرآن د يونس سوري په ۲۱ ،۲۲او ۲۳ آيتونو كي فرمايي:

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُمْ مَكْرٌ فِي آيَاتِنَا قُلْ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ * هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمْ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنْ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الشَّاكِرِينَ * فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ * يونس: ۲۳

او کله چي خلکو ته د پېرزوينې څه خوند وروڅکو، وروسته له هغه چي کوم کړاو وررسېدلی وي، نابېره له دوی سره زمونږ د آيتونو په هکله د مکر اراده راپيدا شي. ورته ووايه: الله تعالی په مکر کي تر ټولو سريع دئ، بيشکه چي زمونږ رسولان ستاسو مکرونه ليکي، الله هغه ذات دئ چي تاسي په وچه او اوبو کي بيايي، تردې چي تاسي په کښتۍ کي وئ او کښتۍ له سورو سره يوځای د ملايم او خوندور نسيم سره وخوځي او پدې سره خوشحاله شي، خو ناڅاپه تېز باد او طوفان ورباندي راشي او له هر لوري څپې ورباندي راتاو شي او گمان وکړي چي محاصره شول، پدې وخت کي الله ته پداسي حالت کي دعا کوی" او مرسته ترې غواړي چي په خپل" ديانت کي ورته مخلص شوي وي او وايي: که دي لدې نه وژغورلو نو حتماً به شکر کوونکي بندگان وو، خو کله چي نجات ورکړو بيا د خپل تعهد خلاف په ناحقه په ځمکي کي سرکشي او بغاوت کوي. اې خلکو! په يقين سره چي ستاسي سرکشي او بغاوت ستاسي په ضرر ده " دا درکړی شوی فرصت" د دنيوی ژوند يوه متاع ده، بيا مو زمونږ لوري ته راتگ دئ او په هغه څه به مو خبر کړم چي تاسو کول.

توحيد، وېره او هيله

سوچه توحيدحکم کوي چي د انسان خوف او طمع بايد يوازي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له الله تعالی څخه وي، له بل هیڅا نه د الله تعالی په څېر نه وېره ولري او نه طمع، موحد پدې باور لري چي د ګټې او تاوان پرېکړه الله تعالی کوي، تر څو پوري چي د هغه اراده نه وي شوې نه چا ته ګټه رسېدی شي او نه زیان، که د ټولي دنیا خلك راغونډ شي او وغواړي تا ته ګټه یا زیان ورسوي، د الله تعالی له اذن او ارادې پرته هیڅ نه شي کولی او څه چي خدای مقرر کړي له هغه نه څه کم او زیات نشي کېدی، که خدای وغواړي چي تا ته ګټه ورسېږي نو څوك د هغه مخه نشي نیولی او که د هغه له لوري تا ته د زیان فیصله وشي نو څوك به وي چي دا فیصله وځنډوي؟

قرآنکریم څه ښه فرمایي:

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا*

الاحزاب: ۱۷

ووایه: هغه به څوك وي چي تاسي له الله نه وساتي که هغه ستاسو لپاره د کوم زیان اراده وکړي او یا درته د رحمت اراده وکړي؟ له الله تعالی پرته به بل یار او مددګار ونه مومي.

بل ځای کي فرمایي:

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ * المائده: ۷۶

ووایه: آیا له الله پرته د داسي څه عبادت کوئ چي نه تا سي ته د کوم زیان واك لري او نه د کومي ګټې او دا خو الله دئ چي اورېدونکی پوه دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لازمه ده د دې مبارك آیت په اړه لږ دقت وکړو او د مخکینیو آیتونو په رڼا کې ئې ژور مفاهیم په غور او دقت سره تر نظر تېر کړو. دا آیت د هغه بحث پای دئ چې د المائدې سورې له ۷۲ آیت نه پیل شوی، دلته هغو کسانو ته اشاره شوې چې مسیح علیه السلام ئې د بندگۍ له مقام نه د الوهیت مقام ته اوچت کړی او د شرك مرتکب شوي، حال دا چې مسیح علیه السلام بني اسرائیلو ته ویل: د خدای جل شأنه عبادت وکړئ، هغه زما او ستاسو ټولو رب دئ، هر څوك چې له خدای سره شریك ونیسي پر هغه باندي خدای جنت حرام کړی، ځای ئې دوزخ دئ، دا ظالمه ډله هیڅ مل او ملگری نه لري. پدې پسې فرمايي: هغه کسان چې ویل ئې: خدای له دریو خدایانو نه یو دئ، دا کسان کافر شوي، له الله پرته بل معبود او اله نشته، بیا فرمايي: د مریم علیها السلام زوی مسیح علیه السلام فقط یو پیغمبر وو، داسي پیغمبر چې له ده مخکې د ده په شان ډېر پیغمبران تېرشوي؛ مور ئې نېکه او صادقه ښځه وه. د دې مبحث په پای او وروستۍ برخه کې دا ۷۶ آیت د دې بحث د خلاصې او تتمې په شکل راغلی او دا څرگندوي چې بني اسرائیل د مسیح او مریم علیهما السلام په هکله په خپلي عقیدې کې د شرك مر تکب شوي، د هغه په اړه د دوی عقیده مشرکانه ده، د دوی عبادت ئې کړی او د گټې په جلب او د زیان په دفعه کې ئې له هغوی مر سته غوښتې، له همدې کبله قرآن کریم د دوی په هکله فرمايي: بني اسرائیلو له مسیح او مریم علیهما السلام نه د گټې د حاصلولو او د زیان د دفع کولو په هیلي او د مرستې په غوښتلو سره د هغوی عبادت کړی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ئې خپل خدايان نيولي، پداسي حال کي چي مريم او مسيح عليهما السلام لکه د نورو په شان نه د ګټي مالکان دي، نه چاته زيان رسولی شي، نه د چا چيغي اورېدلی شي او نه د چا د کوم درد دوا ورسره شته، دا يوازي الله دئ چي د ټولو فريادونه اوري، دعاګاني قبلوي او د خپلو بندګانو له ټولو دردونو او غمونو خبر دئ.

که ته پدې باور وې چي خدای ستا د رزق او روزي مالك دئ، د هر څه خزانې له هغه سره دي، باران د هغه په اراده ورېږي، دانې او مېوې د هغه په حکم شنې کېږي، د مرګ او ژوند، عزت او ذلت، کاميابی او ناکامي، صحت او رنځ ، دا ټولي فيصلې د هغه له درباره صادرېږي ، لدې عقيدې او باور سره سره که ته له الله تعالی نه پرته له بل چا نه طمع کوې او په زړه کي له بل چا نه وېره او هيله پالې، نو آيا دا په رښتيا چي د ډېر افسوس او حيرت خبره نده!!

محبت

د توحيد بله مهمه او اساسي غوښتنه له الله تعالی سره کلکه او خالصه مينه ده، داسي او دومره زيات محبت چي د بل هيڅ شي محبت ورسره د مقايسه کېدو نه وي، لازمه ده له الله تعالی سره دومره محبت ولرو چي ساری او مثال ونلري. که مونږ له الله تعالی نه پرته له بل چا سره د خدای د محبت په شان محبت ولرو په حقيقت کي د شرك مرتکب شوي يو او دا محبوب مو له الله تعالی سره شريك او سيال ګرځولی دئ، په دې هکله قرآنکريم فرمايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ...* البقره: ٦٥

ځينې کسان داسي غيرالله له خداى سره ند او سيال نيسي چي له هغوى سره د الله د محبت په څېر محبت کوي، خو مؤمنان له الله سره ډېره کلکه مينه لري،...

د انسان مينه او محبت له کوم کس يا کوم ځيز سره يا د هغه ځيز يا کس له ښکلا او کمال نه منشأ اخلي او همدا ښکلا او کمال ئې مينه او حيرت راپاروي او د دې باعث شي چي محبت ورسره وکړي ،او يا ئې د ده په ژوند کي اغېزه دومره ستره او رغنده وي او د ده په اړه ئې پېرزوينه، احسان او عنايت هومره وي چي د ده د ميني او محبت باعث شي، د هغه احسان د ده مينه او محبت راپاروي. په کايناتو کي هيڅ داسي څه نشته چي له دې يا هغه اړخه له الله تعالى سره برابري وکړى شي، همدا وجه ده چي له الله تعالى سره محبت بايد له هر بل محبت نه زيات، سوچه او لوړ وي. محبت په اصل کي د انسان د اړيکو او د انسان د حرکت د لوري او هدف د معلومولو لپاره دقيق معيار او محك دئ، په دې معيار سره دا معلومېدى شي چي د انسان معرفت د خپل رب په هکله څومره او باور ئې څنگه دئ. که د خداى په يادولو سره ئې زړه ولړزېدو، په سترگو کي ئې اوښکي ورغړېدې، په څېره کي ئې د محبت او ميني نښې څرگندي شوې،که دا وشول نو ويل کېدى شي چي خپل رب ئې ښه پېژندلى، عقيده ئې پخه، باور ئې موحدانه او توحيد ئې له شرك نه منزه دئ او که له خداى نه پرته د بل چا په ياد سره ئې دا حالت شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو پوه شه چي له خداى سره ئې سيال او شريك نيولى، په باورونو كي ئې شرك رخنه كړې او د توحيد ونه ئې د شرك چنجي ورسته كړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ربوبیت کې شرك

آیا الله تعالی د امورو په سمبالولو کې شریك لري؟

له قرآنکریم نه د بېلتون او غفلت په سبب د مسلمانانو په منځ کې ګڼ شمېر داسې عقاید خواره شوي چې د اسلام له اساساتو سره ټکر کوي او قرآن ئې د توحید منافي او د شرك عامل شمېري او د هغه د نفی لپاره ئې مفصل بحثونه کړي.

له دغو عقیدوي انحرافاتو نه یو هم په ربوبیت کې شرك دئ، په دې معنی چې څوك د کایناتو په اداره او د امورو په سمبالولو کې ئې له خدای سره بل څوك شریك وګڼي او دا عقیده ولري چې الله تعالی د کایناتو اداره او د امورو تدبیر ئې په یوازې توګه نه کوي بلکه کارونه ئې له نورو ذواتو سره وېشلی، ځینې په خپله کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني نور ئې هغوی ته سپارلی او هغوی ته ئې دا واك ورکړي چي د خپلي خوښي مطابق پکي تصرف وکړي. دا ډله خلك يا دا گمان کوي چي: الله تعالى د دنيا او عالم له پيدايښت او په هغه کي د ضوابطو له وضعه کولو نه وروسته دا مخلوقات په خپل حال پرېښي دي، امور او کارونه په خپله د الهي مقدراتو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، ټول کارونه همداسي په خپل سر د الهي سننو مطابق روان دي، الله تعالى نه هيڅ مداخله پکي کوي او نه دې ډول مداخلې ته څه ضرورت ليدل کېږي!! او يا دا گمان کوي چي: الله تعالى هم لکه د دنيوي واکمنانو په شان د خپلي پاچائې د چارو د ادارې او سمبالولو پخاطر هره برخه يوه چاته سپارلې ده او په همدې برخه کي ئې همدا کس خپل نائب او د چارو "قيم" او "متصرف" منلى دئ!! اوس که څوك پدې برخه کي له کوم مشکل سره مخ کېږي نو بايد د همدې برخي قيم، وصی او متصرف ته مراجعه وکړي، له هغه مرسته وغواړي او له دې لاری خپل مشکل حل کړي، پدې معنی چي د الله تعالى دربار ته له رجوع نه مخکي بايد دغو متصرف او قيم ذواتو ته مراجعه وشي، له دوی نه د خپلو مشکلاتو د حل غوښتنه وشي او يا له همدې لاري، د مراتبو د تسلسل مراعات سره پوړ په پوړ پورته ولاړ شي او خپل سوال د الله در بارته وړاندي کړي،دوی وايي: که د الله تعالى د پاچايې دا واکمن مأمورين، هغه چي ته ئې د امورو په تدبير او موجوداتو په اداره کي د الله نائب او وکيل شمېرې که دا متصرفين ستا د مشکلاتو د حل وس او توان لري، ستا فرياد اورېدی شي او ستا دعاگاني اجابت کوی شي، نو بيا څه ضرورت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ چي د مراتبو د تسلسل له مراعات نه پرته او مستقیما د الله دربار ته د مراجعی بې باکي کوې؟!! خپل حیثیت دي وپېژنه، هغه ځای ته د تلو بې ځایه هڅه مه کوه چي نه ئې اهلیت لری او نه توان، دا خبره ومنه چي د الله تعالی دربار داسي دروازی لري چي د هر چا په وړاندي نه پرانیستل کېږې او داسي ساتونکی لری چي هرچا ته د نږدې کېدو اجازه نه ورکوی!! دې دربار ته د رسېدو لپاره وسیلې، واسطې او سفارش کوونکي ته اړتیا شته، دا واسطې او سفارش کوونکي وپېژنه، د هغوی لاس او لمن ونیسه، ترڅو د الله دربار ته لار پیدا کړې او دروازه ئې در ته پرانیستل شي، دا د الله په هکله د مشرکینو گمان وو، راشئ وگورو چي قرآن پدې هکله څه وایي:

إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ * یونس: ۳

بیشکه چي ستاسي رب هغه ذات دئ چي آسمانونه او ځمکه ئې په شپږو ورځو کي پیدا کړه، بیا ئې په عرش استوا وکړه، چاری سمبالوي، هیڅ داسي شفاعت کوونکي نشته چي د ده له اذن او اجازې پرته شفاعت وکړی شي، دا ستاسي رب دئ، نو د ده عبادت وکړئ، آیاعبرت نه اخلئ.

دا مبارک آیت لاندیني مهم مطالب بیانوي:

- الله تعالی ځمکه او آسمانونه په شپږو تکویني مراحلو کي پیدا کړل.
- آسمانونه او ځمکه ئې له پیدایښت نه وروسته مهمل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلي مخي ته نده پرېښى، بلكي په هغه عرش ئې د ټولو موجوداتو د مالك، حاكم او واكدار په حيث استوا وكړه چي ځمكه آسمانونه ترې لاندي دي. د دې پراخى هستي د ټولو امورو تدبير ئې په خپل واك او اختيار كي ساتلى دئ.

- هيڅوك د الله له اذن او اجازې پرته د هغه په وړاندي د شفاعت او سفارش توان او صلا حيت نه لري، هغه د دنيا د پاچايانو په شان ندى چي د نورو سفارش او شفاعت ته اړ وي، داسي نده چي بايد بل څوك يو مظلوم ور معرفي كړي، بل څوك د چا د لياقت او اهليت په هكله معلومات وركړي او د ده او بنده ترمنځ واسطه شي.
- هغه رب او پالونكى چي بايد يوازي د هغه عبادت وكړې او يوازي له هغه نه مرسته وغواړې، صفات ئې دا دي: د ټولي هستي خالق، ستا او د ټولو مخلوقاتو رب او پالونكي دئ، په عرش ئې استوا كړې، د هرڅه مالك او واكدار دئ، د هستي د ټولو امورو د تدبير اختيار ورسره دئ، ستا او هغه ترمنځ د رابطې لپاره هيڅ وسيلې، واسطې، سفارش او شفاعت كوونكي ته ضرورت او اړتيا نشته. دا درس بايد درته پند وي او د هغه په رڼا كي نبغه لاره له كړې نه بېله كړې او د الله تعالى له دربار نه پرته بل دربار ته له رجوع او پناه وړلو نه ځان وساتې. قرآنكريم په بل آيت كي په دې هكله فرمايي:

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ *

یونس: ۳۱

ووایه: څوك له آسمان او ځمکي نه تاسي ته روزي درکوي؟ او څوك ستاسي د غوږونو او سترگو مالك دئ؟ او څوك ژوندی له مړه نه او مړی له ژوندي نه راوباسي؟ او څوك چاری سمبالوي؟ دوی به حتماً وایي: چي الله، نو ورته ووایه: آیا نه وېرېږئ، ځانونه نه ساتئ؟

په دې مبارك آیت کي دا اساسي مطالب زمونږ مخي ته اېښودل شوي:

- دا خو یوازي الله دئ چي د رزق او روزي انتظام ئې په واك کي دئ ،که له آسمانه باران راووېرېږي، که د لمر وړانگې پرځمکه لگېږي او له ځمکي نه مېوې او دانې راټوکېږي او که ځمکه ستاسي لپاره په خپله غېږ کي د څښلو اوبه ساتي او پدې ترتیب سره ستاسي د روزۍ اسباب او وسایل برابروي، ووایي داسي کوم څوك شته چي پدې کارونو کي له الله تعالی سره شریك وي؟
- ستاسي د غوږونو او سترگو اصلي او حقیقي مالك څوك دئ؟ دا نعمتونه چا درکړي او دا د چاپه ارادې سره ستاسي په خدمت کي دي او تاسي ته لار ښیي؟ که خدای اراده وکړي چي دا سترگي او غوږونه درنه واخلي، آیا داسي څوك شته چي دا شیان بېرته درکړی شي؟
- آیا له الله تعالی نه پرته په دې ټولو موجوداتو کي داسي څوك شته چي له مړي نه ژوندی او له ژوندي نه مړی راوباسي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرگ او ژوند فيصله څوك كوي؟ د چاپه حكم سره مړه خاوره په دانو او مېوو بدلېږي او بيا د انسان او حيوان په بدن كي ژوندى نطفه ترې جوړېږي؟

• پدې پراخ كاينات كي چي په هره برخه كي ئې حركت، خوځښت او د كمال په لور هاند او تحرك دئ، هرې خوا ته ئې نظم او نسق، ښكلا او ښايست دئ، هرڅيز له نيست نه هست كېږي، بيا وده مومي د كمال په لور درومي او كله چي د كمال او ودې يوه ثابت حد ته ورسېږي نو د زوال مرحله يې پيل شي او په مرگ محكوم شي، پناه شي او ځاى ئې بل ته خوشى شي. څوك دي چي دا ټول امور اداره او تنظيموي؟ آيا له دينه پرته چي ووايو او اعتراف وكړو چي د دې هستى د ټولو امورو تدبير د الله تعالى په لاس كي دئ، آيا له دې اعتراف نه پرته بله چاره لرو؟ قرآنكريم څه ښه فرمايي:

اللَّهُ الَّذي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُميتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ * الروم: ٤٠

خداى هغه ذات دئ چي تاسي ئې پيدا كړى، بيا ئې تاسي ته روزي دركړه، بيا تاسي وژني، بيا مو بېرته راژوندي كوي، آيا ستاسي له شريكانو نه داسي څوك شته چي له دې كارونو نه كوم يو وكړى شي؟! پاكي ده الله لره او هغه لوړ دئ له هغه څه نه چي دوى ئې ورسره شريك گرځوي.

يعني ستاسي په پيدا ايښت كي، ستاسي په رزق او روزي كي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ستاسو په مرگ او ژوند کي هیڅوك له خدای سره شریك نه دي، الله تعالی له دي عیب نه پاك او لدینه لوړ دئ چي په دې کارونو کي څوك د ځان شريك ونیسي. قرآنکریم په یوه بل آیت کي لکه څرنگه چي خلقت په الله تعالی پوري مختصوی او د ماسوی الله اشتراك پکي له بنیاده نفی کوي همداراز د امورو تدبیر او انتظام هم په الله پوري مختص شمېري او پدې کار کي هم د بل چا شراکت نفی کوي، فرمایي:

إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ * الاعراف: ٥٤

بېشکه چي ستاسي رب هغه الله دئ چي ځمکه او آسمانونه ئې په شپږو ورځو (شپږوتکویني مراحلو)کي پیدا کړي، بیا ئې په عرش استواء وکړه، د شپې پرده په ورځي غوړوی، "یوه بله" په ډېره چټکۍ سره لټوي، لمر، سپوږمۍ او ستوري د هغه حکم ته تابع دي، پوه شه چي پیدا ایښت او امر ده لره مختص دئ، د عالمونو رب او پالونکي بابرکته دئ.

قرآنکریم په خلقت او امر کي د ماسوی الله یعني له الله نه پرته د بل هرچا هر راز ونډه نفی کوي او فرمایي:

يَأَيُّهَا النَّاس ضرب مَثَلٌ فَاستَمعُوا لَهُ إِنَّ الَّذينَ تَدْعُونَ من دُونِ اللَّهِ لَن يخْلُقُوا ذُبَاباً وَ لَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَ إِن يَسلُبهُمُ الذُّبَاب شيْئاً لا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَستَنقذُوهُ منْهُ ضعُف الطالب وَ الْمَطلُوب* مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِه إنَّ اللَّهَ لَقَوِیٌّ عَزِيزٌ * الحج: ۷۳-۷٤

اې خَلَکو! يو مثال راوړل کېږي، ورته غوږ شئ: بيشکه څوك چې تاسي له الله پرته خپلي مرستې ته رابولي، يو مچ هم نشي پيدا کولی او که دا مچ څه ترې وتښتوي نه ئې شي ترې ژغورلی، طالب او مطلوب دواړه بې وسه شول، د الله تعالی قدر ئې لکه څنګه چې له ده سره ښايي ندی پېژندلی، بيشکه چې الله زورور عزتمند دئ.

يعني له الله تعالی نه پرته چې تاسي له بل هر څه او هرکس نه مرسته وغواړئ، که دا په آسمان کې وي او که په ځمکه کې، انسان وي که پرښته، ژوندی وي که مړ، يو هم نشي کولی يوه وړه او حقيره حشره پيدا کړي او که دا حشره څه ترې وتښتوي نو د هغه د ژغورني توان هم نه لري، نه څه شی پيدا کولی شي او نه ئې ژغورلی شي، په دې معامله کې طالب او مطلوب دواړه کمزوري او بې وسه دي، مطلوب کمزوری او بې وسه دئ ځکه چې نه د کوم څيز د خلقت او پيدا کولو توان لري او نه پر نورو د حکمرانۍ او واکمنۍ قدرت ورسره شته او طالب ځکه کمزوری او ضعيف دئ چې پداسي يوی بې وسه او کمزوری متکاء ئې تکيه وکړه او مرسته يې ترې وغوښتله چې د هيڅ څه واك او توان نه لري.

د قرآنکريم لومړنی درس، د دې الهي کتاب په لومړنی آيت کې پدې ټکي ټينګارکوي چې:

الحمدلله رب العالمين: ټولي ستايني هغه الله لره دي چې د عالميانو رب او پالونکی دئ"

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعني دا کاینات داسي رب او پالونکی لري چي د هرڅه پالنه کوي، د هستي د هرې برخي ساتنه او د چارو سمبالول ئې په واك کي دي او په ټولو امورو کي د رب په حیث تصرف کوي. د خدای د ربوبیت نفی یا **تعطیل** او دا اعتقاد چي الله تعالی د مخلوقاتو له پیدا کولو وروسته د امورو اداره او د چارو سمبالول ئې په کایناتو حاکمو ضوابطو او سننو ته پرېښي، همداراز په ربوبیت کي شرك یعني دا باور چي د کایناتو د امورو په اداره کي خدای شریك لري، دا دواړه (د ربوبیت نفی او په ربوبیت کي شرك) د قرآنکریم له بنیادی او اساسي مفاهیمو سره ټکر او تناقض لري. نه پوهېږو هغه کسان چي د دې ډول شرك مرتکب کېږي، د قرآن هغه په سلګونو آیتونه څنګه توجیه کوی چي د ربوبیت په توحید دلالت کوي او په پوره صراحت او قاطعیت سره په دې خبری ټینګار کوی چي یوازي الله تعالی د ټولو امورو متصرف او پالونکی‌دی؟! دا ډله د دې آیتونو په هکله څه وایي:

وَلِلَّه عَاقِبَةُ الْأُمُور الحج: ٤١

د ټولو امورو پایله الله لره ده

وَإِلَى اللَّه تُرْجَعُ الْأُمُورُ * البقره: ٢١٠

ټول کارونه د الله په لوري ګرځول کېږي

أَلا إِلى اللَّه تَصيرُ الأُمُورُ* الشوری: ٥٣

پام چي ټول کارونه د خدای لور ته ورګرځي

قُلْ إِنَّ الأَمْرَ كلَّهُ للَّه آل عمران: ١٥٤

ووایه چي بیشکه کارونه ټول الله لره دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پداسې حال کې چې قرآنکریم رسول الله علیه السلام ته فرمایي چې ته د هیڅ شي واك او اختیار نه لرې، دا په خدای پورې اړه لري چې د چا توبه قبلوی او چا ته عذاب ورکوي، دا یوازې د خدای کار دئ، نه په تا پورې اړه لري او نه بل چا پورې، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په هکله چې حکم دا وي نو د نورو عادي خلکو په هکله به حکم څه وي؟

الله تعالی خپل رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایي:

لَيْس لَك مِنَ الأَمْرِ شىْءٌ أَوْ يَتُوب عَلَيهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظلِمُونَ* آل عمران:۱۲۸

د دې کار هیڅ څه په تا پورې اړه نه لري، یا به ئې توبه قبلوي او یا به ئې د دې لپاره تعذیبوي چې ظالمان دي.

قرآنکریم په ربوبیت کې د شرك د نفی او تردید لپاره پدې قاطع دلیل او حجت استدلال کوي چې که په ځمکه او آسمان کې له یوه خدای نه پرته نور خدایان وی نو حتماً به د ځمکې او آسمان ټولی چاری مختل او هر څه به تباه شوي وو، دا ځکه چې په هغه صورت کې به هر خدای له خپلې خوښې سره سم د دې عالم اداره غوښتله، د آراوو اختلاف، په اجراءاتو او تصرفاتو کې د ارادو تعدد به حتماً په ټکر او تصادم منتج کېده او دا به په کائناتو کې د لویې تباهې سبب جوړیده. په هستې او کایناتو کې دا حاکم نظم او نسق پدې دلالت کوي چې د مخلوقاتو د امورو د تدبیر واك او اختیار له یوه ذات سره دئ.

لَوْ كانَ فِيهِمَا ءَالِهَةٌ إِلا اللَّهُ لَفَسدَتَا فَسبْحَنَ اللَّهِ رَب الْعَرْشِ عَمَّا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَصِفُونَ * الانبياء: ٢٢

كه په آسمان او ځمكي كي له الله پرته نور خدايان وى؛ دواړه حتماً تباه كېدل، نو د دوى له ستايلو نه د عرش پالونكي الله لره پاكي ده.

د قرآنكريم ترټولو ستر او مبارك آيت (آيت الكرسي) پدې رابطه فرمايي چي الله تعالى د ټولو موجوداتو د امورو مدبر او قيوم دئ، د هرڅه قوام لده نه دئ، يوه لحظه هم د كايناتو له اداري څخه نه غافل كېږي، د ځمكي او آسمان د هرڅه مالك دئ، هيڅوك ئې په وړاندي له اجازي پرته د سفارش او شفاعت توان نه لري، په پټو او څرگندو شيانو عالم دئ، د نورو علم هم د ده وركړه ده، د ده په حكم او اذن سره له څه خبرېدى او په څه پوهېدى شي، د هغه د اقتدار كرسۍ پر آسمانونو او ځمكي احتواء كړې ده، ټول شيان ترې لاندي دي، د دې ارت عالم ساتنه او تنظيم د هغه د ستړيا سبب نه كېږي. فرمايي:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ * البقرة: ٢٥٥

الله هغه ذات دئ چي له ده پرته بل معبود نشته، همغه ژوندى قيوم ذات، نه خوب ورباندي راځي او نه پرموښى، څه چي په آسمانونو كي دي او څه چي په ځمكي كي دي، ټول هغه لره دي، دا به څوك وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي د ده له اجازې پرته د ده په وړاندي سفارش او شفاعت وکړي شي، په هر هغه څه پوهېږي چي د دوی مخی ته دي يا ئې شاته دي او دوی د ده له علم څخه يوازي په دومره څه احاطه کولی شي چي دی ئې وغواړي، د قدرت او واکمنۍ کرسۍ ئې پر آسمانونو او ځمکي حاوي ده او د دوی دواړو ساتنه ئې نه ستومانه کوي او هغه لوړ ستر ذات دئ.

قرآنکريم د ربوبيت د جزئي او کلي تعطيل د نفی او د دې مفهوم د اثبات لپاره چي خدای په دايمي او دوامداره توگه له يوی شېبې غفلت نه پرته د عالم امور اداره او سمبالوي او همدا راز د دې مطلب د اثبات لپاره چي ټول مخلوقات د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره الله ته رجوع کوي او هغه ئې اړتياوې پوره کوي، فرمايي:

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ *

الرحمن: ۲۹

څه چي په آسمانونو او ځمکه کي دي ټول ده ته سوال کوي ، دی هره شېبه په يوه کار کي دئ.

دا او په لسگونو نور آيتونه د دې لپاره کافي دي چي ووايو: هرڅوك چي د هستي د چارو په اداره او تدبير کي له خدای سره شريك ونيسي، هغه په حقيقت کي قرآنکريم تکذيب کړی، د شرك مرتکب شوي او د توحيد له دايرې او د موحدينو له ډلي نه وتلی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم غیب

آیا علم غیب خاص الله تعالی لره دئ؟

د اسلام له مهمو اعتقادي مسائلو نه یو هم غیب او علم غیب دئ. قرآنکریم موجودات په دوو برخو وېشلي:

- مشهود (ښکاره) هغه څه چي لمس او لیدی شي.
- غیب (له نظر نه پټ) هغه څه چي نه لیدی شي او نه لمس کېدی شي. هر هغه څه چي انسان ئې نشي لیدی او په حواسو ئې نشي درك کولی، هغه د غیب په شمار کي راځي.

قرآنکریم علم غیب یعني د پټو شیانو علم په الله تعالی پوري خاص شمېري او په ډېر تأکید سره فرمایي چي له الله تعالی نه پرته بل هیڅوك علم غیب نه لري. لاندنیو آیتونو ته توجه وکړئ:

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُون* النمل: ٦٥

ووایه: په غیب له الله تعالی پرته د آسمانونو او ځمکي هیڅ څه نه پوهېږي او پدې هم نه پوهېږي چي څه وخت به بیا راژوندي کړی شي.

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا * الجن: ٢٦

په غیب پوه خدای چي هیڅوك په خپل غیب نه خبروي.

فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ *

یونس: ٢٠

نو ووایه: غیب خو یوازي الله لره دئ، نو انتظار وکړئ چي زه هم ستاسو په څنګ کي له منتظرینو څخه یم.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ * الانعام: ٥٩

او له ده سره د غیب (د خزانو) کلیاني دي چي له ده نه پرته هیڅوك وربانديي نه پوهېږي، په وچه او بحر کي چي څه شته په ټولو پوهېږي، هیڅ پاڼه نه راپریوځي مګر دی وربانديي پوهېږي او نه د ځمکي په تیارو کي کومه دانه او نه کوم لوند او وچ داسي څه شته چي په څرګند کتاب کي دي نه وي.

دي آیتونو علم غیب په پوره تأکید سره په الله تعالی پوري مختص کړی او د ځمکي او آسمان له نورو ټولو موجوداتو نه ئې نفی کړی، له ملایکو نه، له انسانانو، مړو او ژوندیو نه او له هرڅه او هرچا نه ئې علم غیب نفی کړی، په دې هکله د دې آیتونو الفاظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره واضح او ځرګند دي چي د هيڅ شك او شبهې مجال نه پرېږدي. د دې آيتونو په رڼا کي په پوره ډاډ او قاطعيت سره ويلى شو: هرچا چي له الله تعالى نه پرته د بل چا لپاره د علم غيب ادعا وکړه او دا ئې وويل چي له الله پرته بل څوك هم علم غيب درلودى شي، هغه په حقيقت کي د الله تعالى کتاب تکذيب کړى.

قرآنکريم په لاندېني آيت کي څو داسي شيان په ګوته کوي چي علم ئې يوازي له الله سره دئ، هلته چي فرمايي:

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ * لقمان: ٣٤

بيشکه چي د قيامت علم له الله سره دئ، هغه باران وروي او په هغه څه علم لري چي د ميندو په رحم کي وي، هيڅوك پدې نه پوهېږي چي سبا به څه کوي، هيڅوك پدې نه پوهېږي چي چيرته به مري، بيشکه چي خداى ښه پوه باخبره ذات دئ.

په دې آيت کي د لاندنيو شيانو علم تر الله تعالى پوري مختص شوى:

الف- د قيامت وخت: قرآنکريم په متعددو آيتونو کي دا مطلب بيان او روښانه کړى چي له الله تعالى نه پرته هيڅوك د قيامت د راتلو له وخت نه ندي خبر.

ب - د باران د اورېدو وخت او ځاى. پدې هکله بايد دوه ټکي په پام کي ولرو:

د باران په هکله د انسان وړاندوينه په حدس او ګمان ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، د حدس (گمان) او علم ترمنځ ژور توپیر باید هیر نه کړو، گمان ته علم ونه وایو، په هر حدس او گمان کي گڼ شمېر احتمالات وي؛ خو علم احتمالات یوې خوا ته پرېږدي او قاطع فیصله صادروي، په علم کي متعددو احتمالاتو ته ځای نه وي. کله چي مونږ د پرمختللو وسایلو په واسطه د بادونو سرعت او استقامت او د وریځو حالت او کیفیت معلوموو او بیا په همدې اساس او د دغه معلومات په رڼا کي وایو چي په فلاني وخت او فلاني ځای کي د باران اورېدو احتمال شته، دا وړاندوی‌نه که هرڅومره دقیقه وي، د حدس او گمان له دایرې نشي وتی، انسان نشي کولی ټول هغه عوامل چي د وریځو په جوړېدو، حرکت او د باران، ږلۍ یا واورې په اورېدو کي لږ یا زیات ونډه او اغېز لري درك او په دقیقه توگه ئې وپېژني او بیا د هغه په رڼا کي سل په سلو کي علمي وړاندوی‌نه وکړي. هغه وړاندوی‌نه چي په هغې کي د یوې ثانیي ۱/۱۰۰۰ ، یا د یوه ملیمتر ۱/۱۰۰۰ د اشتباه احتمال ولري دا په حدس او گمان ولاړه ده او نه ښایي هغه ته علم ووایو، ځکه په علم کي د اشتباه هیڅ احتمال نه وي.

همدا وریځ چي په خاص سرعت سره د خاص استقامت او سمت په لور روانه ده او هغه سړه وږمه چي د باران سبب کېږي، په څو کیلومترۍ کي ورته انتظار باسي، دا احتمال شته چي له یوه بل استقامت نه دیوه تېز باد په لگیدو سره خپله لاره بدله کړي او په بله خوا لاړه شي، د همدې ډول احتمالاتو د شته والي له امله د انسان وړاندویني ته علم نشو ویلی، خو الله تعالی عالم الغیب دئ او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو عواملو پوره علم لري.

ج - الله تعالی پدې پوره علم لري چي په رحم کي څه دي، پدې عالم دئ چي دا د مور په ګیډه کي نوی جوړ شوی ماشوم نېکمرغه دئ که بدمرغه، ښکلی دئ که بدرنګه، ذکي دئ که غبي، هلك دئ که نجلۍ...الله پدې علم لري؛ خو انسان نه شي کولی د مور په ګیډه کي د ماشوم د ټولو مواصفاتو په هکله علم ولري. دا چي اوس د اشعې په واسطه او په هغو پرمختللو وسایلو چي د رحم د بل لوري جدار ښکاره کوي، د نطفې د تأنیث او تذکیر حالت معلومېدی شي، دا باید د پورته ذکر شوي آیت منافي ونه بلل شي. پدې وسایلو سره په رحم کي د ماشوم په حالت خبرېدل داسي دي لکه چي د یوه دیوال شا ته د نصب شوې ویدیویي کامرې په واسطه هغه کسان ووینې چي د دېوال شاته ولاړ دي، ته ئې په خپلو سترګو نشي لیدلی خو دوی د همدې کامرې په واسطه وګورې او بیا ووایې چي هلته فلانی او فلانی ولاړ دي، آیا دیته علم غیب ویلی شو؟ هیڅکله نه، همدا راز که د یوه قوي دوربین پذریعه څو کیلومتره لرې چي هلته سترګې کار نه کوي، ته یو څوك په آس سپور ووینې، بیا خپلو ملګرو ته ووایې چي اوس به فلانی زمونږ خواته راشي، آیا دا علم غیب دئ؟ نه، هیڅکله نه، علم غیب دا دئ چي ته بې له وسایلو او ذریعو او بې له دې چي په حواسو ئې درك کړې په پټو شیانو پوه او خبر شې.

د - انسان په دقیقه توګه پدې نه پوهېږي چي سبا به څه کوي، سبا غایب دئ او څه چي سبا راتلونکي دي هغه له انسان نه پټ دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته په مليونونو احتمالات شته، هيڅوك نه شي كولی په دقيقه توگه په دې پوه شي چي سبا به په څه حالت كي وي او څه به كوي؟ ستا تصميم صرف يو احتمال كېدی شي، له ډېرو او بې شمېره احتمالاتو نه يو احتمال، كولی شې گمان وكړې، ممكنه ده گمان او تخمين دې واقعيت ته ډېر نږدې وي، خو دانشې كولی په سبا پېښېدونكو حوادثو او هغه څه چي سبا ئې كوې علم ولرې.

ه - هيڅوك پدې نه پوهېږي چي چيرته به مري، څه وخت به د مرگ قاصد ورته راځي او په كوم ځای او كوم حالت كي به د روح امانت خپل مالك ته سپاري.

قرآنكريم په پوره تأكيد سره رسول الله صلی الله عليه وسلم ته فرمايي چي خلكو ته په خرگندو ټكيو كي ووايه چي ته علم غيب نه لرې، يوازې زېری وركوونكی او وېروونكی يې، د الهي وحی امين او د الهي پيغام داسې وړونكي چي بېله كمښت او زيادت نه ئې خلكو ته رسوي، قرآنكريم دا هم بيانوي چي رسول الله صلی الله عليه وسلم خلكو ته اعلان كړی چي كه هغه له جنت، دوزخ، ملائكو، جنياتو، قيامت او نورو پټو امورو څخه خبري كوي او پدې هكله معلومات وركوي، نو تاسې دا گمان ونكړئ چي هغه علم غيب لرې، څه چي وايي هغه وحی ده نه د ده شخصي علم او پوهه.

قرآنكريم په دې هكله فرمايي :

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنْ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِي السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ * الاعراف:۱۸۸

ووايه : د خپل ځان لپاره د ګټې او زيان مالك نه يم، مګر هغه څه چي خدای ئې وغواړي، که په غيب پوهېدلی نو د ځان لپاره به مي ډېره ګټه ترلاسه کوله او هيڅ تاوان به نه رارسېدو، زه د مؤمنانو ډلی ته د يوه انذار کوونکی او زېری ورکوونکی نه پرته بل څه نه يم.

دا آيت شريف مونږ ته په ډېره دقيقه توګه لارښوونه کوي او يو حساس او دقيق معيار په اختيار کي راکوي او وائی: علم غيب د ګټې د ټولو مواردو د لاس ته راوړو او د تاوان له ټولو مواردو نه د ځان ژغورني وسيله ده، څوك چي علم غيب ولري هغه ته له هيڅ پېښي تاوان نه رسېږي، له هيڅ څه نه صدمه نه ګوري، د هيڅ دښمن په وړاندي ماتې نه خوري، په خپل ژوندکي له هيڅ خنډ او مانع سره نه مخ کېږي، په هرعمل کي بريالی وي، ځکه پوهېږي چي د ضرر او زيان موارد کوم دي، له هغو نه ځان ساتي، په دې پوهېږي چي د ګټې او منفعت عوامل او موارد کوم دئ، ټول خپلوي او کار ترې اخلي، له هغه خوړو نه ډده کوي چي صحت ته ئې ضررلري، د خپل هر درد دوا پېژني، نو پدې اساس نه ناروغه کېږي، نه ئې دښمن دا فرصت موندلی شي چي پر ده غالب شي، ځکه هغه ته د غلبې عوامل او لاري چاري معلومې وي او ټول د ځان په ګټه په کار اچوي، دښمن نشي کولی هغه زنداني کړي، له وطن نه ئې وشړي، وئې وژني، د خلکو له ملاتړ نه ئې محروم او کمزوری کړي، دا ځکه چي هغه مخکي له مخکي نه د دښمن له تصميم نه خبرېږي او لازم تدابير نيسي، په جګړه کي بری د هغه چا وي چي د مقابل لوري له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقشې، اهدافو، وسايلو او تاکتيك نه خبر وي، د کمزورۍ نقطې ئې ورته معلومې وي. رنځ هم د رنځ له عواملو نه د ناخبرۍ له امله پيدا کېږي، زيان او ضرر هم هغه وخت چا ته رسېږي چي د زيان عوامل او اسباب ونه پېژني. که پيغمبرانو عليهم السلام او نورو لويو شخصيتونو علم غيب درلودی نو زندان ته به نه اچول کېدل، په شهادت به نه رسول کېدل، ماتی به ئې نه خوړله، له وطن نه به نه شړل کېدل، ملګرې به ئې د دښمن په لاس نه وژل کېدل او نه به تعذيبيدل، له مشکلاتو او کړاوونو سره د هغوی مخامخ کېدل پدې دلالت کوي چي هغوی علم غيب نه لري. قرآنکريم د الله رسول صلی الله عليه وسلم ته امر کوي چي خلکو ته ووايي چي علم غيب نه لري:

قُل لا أَقُولُ لَكُمْ عندى خَزَائنُ اللَّه وَ لا أَعْلَمُ الْغَيْب وَ لا أَقُولُ لَكُمْ إِنى مَلَكٌ إِنْ أَتَّبعُ إِلا مَا يُوحَى إِلَىَّ * الانعام: ۵۰

ووايه: زه نه درته وايم چي د الله خزانې له ما سره دي او نه په غيب پوهېږم او نه دا درته وايم چي زه پرښته يم، زه يوازي د هغه څه پيروي کوم چي راته وحی کېږي.

ما ته ووایاست: پداسي حال کي چي په هر څه پوه خدای چي عالم الغيب والشهاده دئ، په تأکيد او مکرره توګه د قرآنکريم په متعددو آيتونو کي په څرګنده توګه وايي چي له الله نه پرته هيڅوك علم غيب نه لري، له ده نه پرته نه په آسمان کي څوك علم غيب لري او نه په ځمکه کي، الله خپل پيغمبر ته امر کوي چي د خلکو ابهام او تشويش رفع کړي او دا ورته اعلان کړي چي علم غيب نه لري، هغه يوازي پيغمبر دئ، هغه څه وايي چي ورته وحی شوې. اوس لدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

صراحت سره سره که ځوك راشي او د الله او رسول صلی الله علیه وسلم د قول مغایره او مخالفه ادعا وکړي او ووایي چي علم غیب لري او یا دا هڅه وکړي چي د بل چا لپاره علم غیب ثابت کړي، آیا دا ادعا دروغجنه او بې بنسټه نه ده؟ آیا دا د الله او د ده د رسول د قول د تکذیب هڅه نده؟

په قرآنکریم کي دوه آیتونه داسي دي چي یو شمېر کسان استدلال ورباندي کوي او له الله تعالی نه پرته د نورو لپاره ئې د علم غیب د اثبات د دلیل په توګه وړاندي کوي، لومړی ئې د آل عمران ۱۷۹ آیت او دوهم ئې د الجن د سوري ۲۶ آیت دئ. نوموړي آیتونه دا دي:

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ * آل عمران: ۱۷۹

الله تعالی داسي ندی چي مؤمنان به د پاك او ناپاك له بېلولو نه پرته همداسي ستاسو په موجوده حالت کي پرېږدي او الله داسي هم نه دئ چي تاسی له غیب نه خبر کړي، لکن خدای له پیغمبرانو نه چي څوك وغواړي هغه غوره کوي، نو په خدای او په پیغمبرانو ئې ایمان راوړئ، که مو ایمان راووړ او تقوی مو غوره کړه نو ستاسي لپاره ستر اجر دئ.

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا * إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ

(c) ketabton.com: The Digital Library

رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا * لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسلَتِ رَبِّهِمْ وَ أَحَاطَ بِمَا لَدَيهِمْ وَ أَحْصى كلَّ شيْءٍ عَدَدًا * الجن: ٢٦-٢٨

په غیب پوه خدای، چي له خپل غیب نه هیڅوك نه خبروي، مګر هغه رسول او استازی چي په خپله ئې غوره کړي وي چي د هغه مخي او شاته څارونکي لېږي، ترڅو پدې پوه شي چي د خپل رب پیغامونه ئې رسولي دي، پداسي حال کي چي د دوی په هر څه ئې احاطه کړي ده او هرڅه ئې په دقیق شمېرلو سره شمېرلي.

پدې مبارکو آیتونو د غیرالله لپاره د علم غیب د اثبات په خاطر استدلال ډېر بې بنسټه، بې محتوی او غیرعلمي استدلال دي، ځوك چي ګمان کوی په دې آیتونو کي پیغمران له عدم علم غیب نه مستثنی شوي سخته اشتباه کوي، د دې باطلې مدعا لپاره پدې آیتونو استدلال لویه غلطي ده، دوی په حقیقت کي نه پدې آیتونوکي دقت کړی او نه ئې لدینه مخکي او وروسته آیتونو ته توجه کړیده او نه ئې د قرآنکریم هغه ټول آیتونه په نظرکي نیولي چي په پوره صراحت او قاطعیت سره علم غیب تر الله پوری محدود او مختص بولي او له الله تعالی نه پرته له هر څه نه که په ځمکه کي دي که په آسمانونو کي علم غیب نفی کوي. د دې ډلي استناد هغه کسانو ته ورته دئ چي په قرآنکریم کي د خپلي نظریې د اثبات لپا ره دلایل لټوي، خو کله چي د خپل قول د ثبوت لپاره صریح او ځرګند دلیل ونه مومي نو بیا کوشش کوي په قرآنکریم کي داسي الفاظ او کلمات ومومي چي لده سره د مدعا په اثبات کي مرسته کولی شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د دې پرځای چې خپل افکار له قرآن نه واخلي او قرآنکریم د خپلو افکارو لپاره محك او معیار وټاکي برعکس هڅه کوي خپل افکار پرقرآنکریم تحمیل کړي، دوی د خپلو نظریاتو د اثبات لپاره آیتونه توجیه او تأویلوي!! پر قرآنکریم د ایمان غوښتنه خو دا ده چې د هر آیت په وړاندې (آمنا و اسلمنا) ووایو، په پوره خلوص ورته تابع شو، هر هغه فکر او ذهنیت لرې واچوو چې له قرآن سره توپیر او مغایرت لري او خپل افکار د قرآن په رڼا کې تصحیح او سم کړو، نه داسې چې قرآنکریم د خپلو نظریاتو او افکارو په ګټه تأویل کړو.

هغه کسان چې ګمان کوي د جن د سورې په **۲۷** آیت کې استثناء د الله تعالی د غوره شوو پیغمبرانو علیهم السلام لپاره علم غیب ثابتوي، دا کسان د څو لویو اشتباهاتو مرتکب شوي:

دوی له دې آیت نه مخکې **۲۵** او **۲۶** آیتونو ته توجه نده کړې، هغه چې فرمایي :

قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا * عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا *

ووایه: نه پوهېږم آیا هغه څه چې له تاسو سره ئې وعده شوې ده، نږدې ده او که رب مې کومه نېټه ورته ټاکلې ده، هغه رب مې چې په غیب پوه دی او هیڅوك په خپل غیب نه خبروي.

پدې آیتونوکې رسول صلی الله علیه وسلم ته امرکېږي چې ووایي: زه علم غیب نه لرم، نه پوهېږم چې ستاسې په هکله الهي وعده کله سرته رسېږي، یوازې زمارب په غیب عالم دئ او هیچا ته په غیب د پوهېدو مجال نه ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی دیته ندي متوجه چي پدې آیت کي استثناء پیغمبرانو علیهم السلام ته نه بلکه د وحی راوړونکي پرښتې ته متوجه ده، په ۲۷ آیت کي له رسول نه مراد د وحی راوړونکي پرښته ده چي مخکي او وروسته ئې نورې ساتونکي پرښتې هم لېږل کېږي، ترڅو د وحی پیغام په پوره توگه له کمښت او زیادت او ځنډ او تأخیر نه پرته په خپل وخت پیغمبر ته ورسوي. دوی دي ته متوجه ندي چي دا مبارکه سوره له پیل نه تر پای پوري په دې تأکید کوي چي له الله نه پرته بل څوك علم غیب نه لري. دوی پدې نه پوهېږي چي علم غیب او د وحی پذریعه د غیب په هکله اطلاع او معلومات یو له بل سره توپیر لري، د غیب په هکله یوازي د وحی پو اسطه اطلاع موندلی شو او د وحی پذریعه له غیب نه اطلاع او خبرېدل علم غیب ندی!! خدای په ځمکه او آسمان کي هیچا ته علم غیب ندی ورکړی، خو پیغمبران علیهم السلام ئې د وحی پذریعه له یو شمېر غیبي امورو نه خبر کړي او الله تعالی په خپلو کتابونو کي داسي غیبي امور بیان کړیدي چي انسان ئې په مستقیمه توگه له ادراك نه عاجز دئ. الهي کتابونو ته له مراجعي نه وروسته هرڅوك له ډېرو غیبي امورو نه خبرېدلی شي، جنت، دوزخ، پرښتې، پیریان، روح، برزخ، قیامت او داسي نور ټول غیبي امور دي چي مونږ د قرآنکریم له لاري پدې شیانو خبر شوي یو. متأسفانه دا ډله پدې غلطۍ کي لویدلی چي د وحی په ذریعه له غیب نه اطلاع ته علم غیب وایي او له غیبي امورو نه اخبار او اطلاع له علم غیب سره خلط کوي.

همداراز هغه کسان چي د آل عمران د سورې د۱۲۹ آیت د ې

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخي "**وَلَكِنَّ اللّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ**" په هکله دا تصور لري چي دلته ځيني پيغمبران له عدم علم غيب نه مستثنی شوي، پدې استثناء استدلال کوي او پيغمبرانو عليهم السلام ته د علم غيب ثابتولو هڅه کوي، پدې کار سره دوی د څو اشتباهاتو مرتکب شوي: د دې آيت د بحث اصلي موضوع ته ئې پام ندی کړی، د آيت له وروستۍ برخي نه داسي انتباه اخلي چي د همدې آيت له لومړنۍ برخي سره هيڅ اړخ نه لګوي، د آيت پيل داسي دئ:

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ:

الله تعالی داسي ندی چي مؤمنان به ستاسو پدې موجوده حالت کي پريږدي، تر څو ناپاك له پاك نه بېل کړي.

يعني د خدای سنت دا ندی چي مؤمنان د ښه او بد، پاك او ناپاك ترمنځ له توپير، تمييز او بېلتون نه پرته همداسي ګډ او مختلط پريږدي. حتماً به داسي حالت راولي چي دا دواړه ډلي سره بېلې شي، بيا فرمايي:

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ

او خدای داسي ندی چي تاسي پرغيب خبر کړي.

يعني د ښه او بد، پاك او ناپاك ترمنځ د تفکيك او بېلتون طريقه دا نده چي تاسي له غيب نه خبرکړي او د علم غيب له لاري پدې پوه شئ او دا درك کړئ چي څوك خبيث او څوك طيب دئ. پدې پسې متصل فرمايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ:

خو الله تعالی له خپلو پيغمبرانو نه چي څوك وغواړي هغه غوره كوي، نو په خدای او پيغمبرانو ئې ايمان راوړئ، كه ايمان مو راووړ او تقوی موو كړه نو ستاسي لپاره لوی اجر دئ.

يعني د پاك او ناپاك، خالص او ناخالص، مخلص او نامخلص ترمنځ تفكيك او بېلتون د پيغمبرانو د غوره كولو او خلكو ته د هغوی د لېږلو له لاري ترسره كېږي،د پيغمبرانو عليهم السلام په بعثت سره خلك په دوو ډلو وېشل كېږي او پاك له ناپاك نه بېلېږي. پر خدای او رسولانو باندي په ايمان، د هغوی په اطاعت او په تقوی سره د پاكانو په ډله كي شاملېږی او لوی اجر مو په برخه كېږي.

پدې آيت كي به يوازي هغه چا ته څه ابهام او اغماض ښكاري چي د رنځور زړه خاوند وي او هغه ته له كږې زاويې گوري. عجيبه ده دا كسان د دې پرځای چي دا آيت د خپلو كږو او باطلو افكارو د تصحيح او سمون لپاره خپل لارښود ونيسي او ووايي چي خدای هيچا ته علم غيب نه دی وركړی، برعكس تصور كوي چي پدې آيت كي د يو شمېر پيغمبرانو عليهم السلام لپاره د علم غيب د اثبات دليل وجود لري !!

دوی متوجه ندي چي پدې ډول تعبير سره هر مخاطب ته دا انتباه وركوي چي گويا په قرآنكريم كي تناقض شته، ځيني آيتونه ئې په صراحت او قاطعيت سره اعلانوي چي له الله تعالی پرته هيڅوك علم غيب نه لري؛ خو په ځينو نورو آيتونو كي داسي نښانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليدل کېږي چي مخاطب ته دا انتباه القاء کوي چي له الله تعالی نه علاوه نور هم علم غيب لرلي شي!! حقيقت دا دئ چي الهی کلام لدې عيب نه پاك او منزه دئ، نه يوازي هيڅ تناقض پکي نشته بلکه آيتونه ئې ټول په خپل منځ کي يو د بل موئيد ، همغږي او يو د بل شرح او تفسير. هرڅوك چي له کوم آيت نه داسي تعبير او انتباه واخلي چي له بل آيت سره تناقض او ټکر ولري هغه غلط شويدی او په قرآنکريم کي ئې د تناقض پيدا کولو غلطي کړي ده.

قرآنکريم د متعددو کيسو له لاري هم دا حقيقت په ګوته کوي چي پيغمبران عليهم السلام علم غيب نه لري:

د ابراهيم عليه السلام په هکله فرمايي: يوه ډله پرښتې د ښايسته ځوانانو په شکل کي د هغه کور ته راځي، هغه هرکلی ورته وايي، ځی يو خوسی ورته حلالوي، په غوړيو کي ئې وريتوي او هغه د دوی مخي ته ږدي، ناڅاپه متوجه کېږي چي ميلمانه ئې ډوډۍ ته لاس نه وروړي، د وېرې احساس کوي، وايې هسي نه چي ميلمانه ئې د دښمنۍ قصد ونلري، ځکه خو ډوډۍ نه خوري، هغه وخت معمول دا وو چي څوك به د دښمنۍ په نيت د چا کور ته ورغی نو د هغه پر دسترخوان به ئې ډوډۍ نه خوړله. پرښتو چي هغه پريشانه وليد نو ورته وئې ويل: مونږ ستا د رب له لوري رالېږل شوي يو، ترڅو د اسحاق او ورپسې د يعقوب زېری درکړو، ابراهيم عليه السلام تعجب کوي او ميرمن ئې په حيرانتيا سره پوښتنه کوي چي دا څنګه کېدی شي چي مونږ د اولاد خاوند شو، پداسي حال کي چي زه بوډۍ او خاوند مي بوډا؟ ملايکو ورته وويل: آيا د الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار ته حیران یی او شك کوی؟! ابراهیم علیه السلام له خپل هغه اوچت معنوی مقام سره سره لدې نه عاجز وو چي کورته راغلې پرښتې وپېژني او لدینه هم خبر ندی چي الله تعالی ورته زامن، اسحاق او یعقوب ورکوي او پدې هم نه پوهېږي چي دا پرښتې په ځمکه کي څه مأموریت لري، پوښتنه ترې کوي: ستاسي مأموریت څه دئ؟ پرښتې ورته وايي: مونږ راغلي یو دا لاندي کلی چي اوسېدونکي ئې ظالمان دي په بل مخ واړوو. ابراهیم علیه السلام ورته وايي: هلته خو لوط علیه السلام هم اوسېږي!! هغه کلی څنګه ورانوی چي لوط علیه السلام غوندي غوره شخصیت پکي اوسېږي؟ پرښتې وايي: مونږ د کلی اوسېدونکي پېژنو، لوط علیه السلام او اهل ته ئې نجات ورکوو، پرته له میرمني نه ئې، میرمن به ئې له نورو سره وروسته پاتې کېږي او له هغوی سره به یوځای هلاکېږي.

قرآنکریم د یعقوب علیه السلام په هکله فرمايي: زامنو ئې اراده وکړه چي خپل ورور یوسف علیه السلام له مخي نه ایسته کړي او په څاه کي ئې واچوي. خپل پلار ته راغلل او وئې ویل: پلاره! د یوسف په هکله ولې پرمونږ باور نه کوې؟ پداسي حال کي چي مونږ د هغه خیر غواړو، سبا هغه له مونږ سره دښتې ته ولېږه ترڅو ساعت تېري او لوبې وکړي، یعقوب علیه السلام نه پوهېږي چي زامن ئې د یوسف علیه السلام په هکله بدنیت لري، هغه ورسره لېږي، ماښام چي بېرته کور ته راګرځي، پلار ته وايي: مونږ مسابقه درلوده، سیالي مو کوله، یوسف مو د خپل سامان خوا ته پرېښی وو، لیوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغی او هغه ئې وخوړ، دا ئې په وینو رنګ جامې، یعقوب علیه السلام لدې نه خبر نه وو او علم ئې نه درلود چي په ګران زوی ئې څه تېر شوي، له ډېره غمه ئې سترګي ړندې شوې او ترهغه د یوسف علیه السلام له حاله خبر نه شو چي زامنو ئې له مصر نه د ده خبر راووړ.

له لوط علیه السلام نه حکایت کوي چي همدغه د ابراهیم علیه السلام خوا ته راغلې پرښتي په اصل کي د ده د دعا په اساس او د ده د مرستې لپاره لېږل شوې وې، خو کله چي د ده خوا ته راغلې دی نه پوهېږي چي دا ملایکي دي او د ده مرستي ته راغلی دي، برعکس د دوی په راتګ سره سخت غمجن شو، دومره چي زړه ئې تنګ شو او وئې ویل: ای کاش کوم پیاوړی ملاتړ او مرستندوی مي درلودای چي د دې مفسد او بدکار قوم د هجوم په وړاندي مي له خپلو میلمنو دفاع کړې وی!! لوط علیه السلام هغه وخت پدې پوه شو چي دا خو ملائکي دي نه ځلمیان چي پرښتو په خپله ځان ورمعرفي کړ او ورته وئي ویل مونږ پرښتې یو، ستا مرستي ته راغلي یو او مأموریت مو د دې ظالم قوم دا کلی نسکورول دي.

د زکریا علیه السلام کیسه داسي کوي چي الله تعالی ئې دعا قبوله کړه، یوه پرښته ئې د زوی د زېري لپاره ورولېږله، زکریا علیه السلام لمونځ کاوو چي پرښتې زېری ورکړ، ده په ځواب کي ورته وویل: اې خدایه! ما ته به څنګه زوی راکوې، زه خو زوړ یم او میرمن مي شنډه ده؟! د دې ننبه به څه وي؟ ورته وویل شول: ننبه ئې دا ده چي د زوی د تولد په ورځو کي به درې ورځي خبري ونشې کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنکریم د اسلام د ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم د خوب کیسه کوي، خوب ئې ولید چي مسجدحرام ته داخل شوی او عمره ادا کوي، د همدې خوب په اساس له یو زر څلور سوه کسانو سره د مکې په لور روان شو، حدیبیه ته چي ورسېد له خنډ سره مخ شو، قریشو ئې مخه ونیوله، مکې ته د ده او د یارانو له ننوتو او د مناسکو ترسره کولو نه ئې مخنیوی وکړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم ناچار ودرېد، له عمرې نه منصرف شو، هملته ئې د قربانۍ څاروي ذبح کړل او تړول له احرام نه ووتل او له قریشو سره د یوه تړون په اساس بېرته مدینې ته ستون شو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خوب یو کال وروسته تحقق وموند، دا جریان پدې دلالت کوي چي نه رسول الله صلی الله علیه وسلم علم غیب درلود او نه ئې یارانو رضي الله عنهم، ان تردې چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل خوب د تحقق له وخت نه هم خبر نه وو.

قرآن فرمائی چي پیغمبر علیه السلام حتی له دې خبر نشو چي یوه ډله پیریان د ده خوا ته راغلل، د ده تلاوت ئې واورېدو، په قرآن ئې ایمان راووړ، خپل قوم ته ولاړل او هغوی ته ئې وویل چي مونږ عجیب قرآن واورېدو، هغوی ئې د الله عبادت ته راوبلل، که له الله تعالی نه پرته بل چا علم غیب درلودای نو رسول الله صلی الله علیه وسلم باید پدې پوه شوی وی چي پیریانو د ده تلاوت واورېد، ترې متأثره شول، ایمان ئې وربانديي راووړ، باید هغه پدې خبر شوی وی، خو داسي نه وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم لدې جریان نه څه موده وروسته د وحی په واسطه خبرېږي او مونږ هم لدې حادثې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه د وحی په واسطه خبر شوي یو ، دا پېښه داسي وه چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د طائف له سفر نه ډېر غمجن او ناامیده راستون شو ، مکي ته نږدې وادي نخله ته چي راورسېد هلته ئې د قرآنکریم تلاوت کاوو ، دا تلاوت پیریانو واروید ، ترې متأثره شول، په محمد صلی الله علیه وسلم او قرآنکریم ئې ایمان راوووړ ، رسول صلی الله علیه وسلم دغه وخت پدې نه وو خبر چي پیریانو د ده تلاوت اورېدلی او ایمان ئې ورباندي راوړی، څه موده وروسته قرآنکریم نازل شو او دی ئې له دې پېښي نه خبر کړ. هغه علم چي د وحی په واسطه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړل شویدی اوس د قرآنکریم په متن کي زمونږ ټولو په اختیار کي دي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ډول علم ته باید علم غیب ونه ویل شي.

بخاري روایت کوي چي عائشي رضي الله عنها وویل:

مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ كَذَبَ وَهُوَ يَقُولُ (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ) (وَ مَا كانَ لِبَشرٍ أَن يُكلِّمَهُ اللَّهُ إلا وَحْياً أَوْ مِن وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسولاً فَيُوحِيَ بِإِذْنِه مَا يَشاءُ) وَمَنْ حَدَّثَكَ أَنَّهُ يَعْلَمُ الْغَيْبَ فَقَدْ كَذَبَ وَهُوَ يَقُولُ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ *

که چا درته وویل چي محمد صلی الله علیه وسلم خپل رب لیدلی دئ نو پوه شه چي دا شخص دروغ وایي، ځکه الله تعالی فرمایي: "سترگی ئې نشي لیدلی"، "او هیڅ انسان لره نه ښایي چي الله ورسره تکلم وکړي مگر په وحي سره، یا د حجاب له شا نه او یا کومه فرشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولېږي نو هغه د الله په حکم هغه څه ورته وحي کړي چي غوښتي ئې وي" او که چا درته وويل چي هغه علم غيب لري، نو دا هم دروغ وايي ځکه الله تعالی فرمايي : له الله پرته هيڅوك علم غيب نه لري.

د يوه بل اولوالعزمه پيغمبر نوح عليه السلام کيسه بيانوي او وايي: له نوح سره ئې ميرمني او زوی ملگرتيا ونکړه او په کښتۍ کي ورسره سپاره نشول، وروسته پاتې او په طوفان کي غرق شول، نوح عليه السلام د داسي پېښې انتظار نه درلود، د الله تعالی له وعدې نه ئې انتباه دا وه چي ټوله کورنۍ به ئې ژغورل کېږي، د طوفان په وخت کي ئې خپل زوی ته بلنه ورکړه؛ خو هغه د ده خبره ونه منله، په کښتۍ کي له سپرېدو ئې ډډه وکړه، دوی په خبرو کي وو چي د طوفان څپې ئې ترمنځ حايل شوې. کله چي کښتۍ پرغره تم شوه، نوح عليه السلام خپل رب ته دعا وکړه او وئې ويل: لويه ربه ! زما زوی خو زما له اهل څخه دئ او ستا وعده هم رښتونې ده، نو د هغه ډوبيدل يعني څه!! خدای ورته وفرمايل: زوی دې ستا له اهل څخه ندی، هغه ناصالح وو ، تا لدينه په خپلي پناه کي ساتم چي له جاهلانو څخه وې.

ووائې چي دا جريان په څه دلالت کوي؟ آيا پدې چي نوح عليه السلام علم غيب درلود او که پدې چي هغه پدې نه پوهېدو چي زوی ئې د ده له اهل څخه ندی او غرق به شي؟! دا او ديته ورته ډېر داسي مثالونه شته چي په قرآنکريم کي د دې لپاره راغلي چي د هغوکسانو لپاره د ابهام او تشويش هيڅ مجال پاتې نشي چي د قرآنکريم د صريحو آيتونو سره سره ئې پدې اړه قناعت نه وي حاصل شوی چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له الله پرته بل څوك د غیب علم نه لري، لا ئې هم پدې هكله په زړه او دماغ كي څه توهم او شبه پاتې وي. دا ډله خلك له ماسوی الله نه د علم غیب د نفی په هكله په لسگونو قرآني آیتونه له نظره غورځوي او د علم غیب په رابطه داسي تصور لري چي د قرآن له روح سره ټكر كوي.

ځیني كسان وایي چي له موسی علیه السلام سره د خضر علیه السلام د سفر او ملگرتیا كیسه او د سلیمان علیه السلام له درباریانو نه د هغه كس كیسه چي په كتاب ئې علم درلود او د سبا د ملكي تخت ئې د سترگو په رپ كي د سلیمان علیه السلام مخي ته كیښود ، دا كیسې دا ښیي چي یوازي تر الله تعالی پوري د علم غیب منحصرولو او محدودولو ادعا درسته نده، د دوی په ځواب كي باید ووایو:

- د سلیمان علیه السلام په كیسه كي د دوی د تصور خلاف داسي قاطع دلایل شته چي له الله تعالی نه پرته له بل هرچا نه علم غیب نفی كوي. په همدې كیسه كي دا په ډاگه شوی چي سلیمان علیه السلام پدې علم نه درلود چي د سبا په نوم كوم ملك شته او یوه ښځه ورباندي حكومت كوي،اوسېدونكي ئې مشركان دي او لمر ته سجده كوي او ملكه ئې لوی تخت لري، دا معلومات یو مرغه (هدهد) وركوي، كه سلیمان علیه السلام علم غیب نه لري نو څنگه امكان لري چي د ده یو امتي دې علم غیب ولري؟!
- په الهي كتاب د یوه پوه انسان دا خبره او دا عمل ولې علم غیب شمېرئ؟ قرآن خو دا ندي ویلي چي ده علم غیب درلود ، تاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کومه ځايه دا خبره کوئ !؟

- په کوم اساس د کيسې له يوی برخي نه داسي تعبير او انتباه اخلئ چي سل په سلو کي له نورو برخو سره تناقض لري؟!
- څه اشکال لري که د قرآنکريم له صريحو آيتونو سره متناقض او مخالف تصور او تعبير پرېږدئ او دا ومنئ چي دا سړی مستجاب الدعوات وو، دعا ئې وکړه او خدای ئې دعا قبوله کړه او د سترګو په رپ کي د ملکي تخت د سليمان عليه السلام مخي ته کېښودی شو.

همدارنګه له موسی عليه السلام سره د هغه کس ملګرتيا چي په ځينو رواياتو کي ئې نوم خضر ښودل شوی، د دې کيسې په هکله هم بايد دې ډلي ته ووايو: قرآنکريم دا څرګندوی چي د دې کيسې هدف دا دئ چي موسی عليه السلام ته دا وښيي او ورته ثابته کړي چي له هر پوه نه پورته بل پوه شته، "وفوق کل ذی علم عليم" نه ښايي په خپل محدود علم غره شو او خپل علم مکمل او د علم پای او انتهاء وګڼو.

- پدې کيسه کي هيڅ داسي دليل نشته چي د خضر عليه السلام لپاره علم غيب ترينه ثابت شي، قرآن ندي ويلي چي خضر عليه السلام په غيب پوهېدو، نه پوهېږو دوی دا انتباه له کومه ځايه اخيستی ده؟!
- د ظالم او غاصب پاچا په هکله د هغه علم، د هغه ځوان له نېك عمله مور او پلار نه د ده خبرتيا او تر نړېدونکي ديوال لاندي د هغو يتيمانو خزانه چي صالح مور پلار ئې له لاسه ورکړي وو، دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات ولې په علم غیب حمل شي؟ دا ولې د هغه د پوهې او بصیرت نښه ونه شمېرو ، لکه څرنګه چې قرآن فرمایي: وَفَوقَ کُلِ ذِي عِلمٍ عَلِیمٌ

له هغه پوه او عالم سړي سره د موسی علیه السلام د ملګرتیا په کیسه کې څو په زړه پوري او د زیاتې توجه وړ ټکي زمونږ مخې ته ایښودل شوي:

- موسی علیه السلام چې د پنځو اولوالعزمه پیغمبرانو څخه دئ له خپل پوه او عالم ملګري نه داسې څه ویني چې د ده لپاره د توجیه او منلو وړ ندي، په ظاهر کې داسې بد او قبیح ورته ښکاري چې په وړاندې ئې چوپ نشي پاتې کېدی، فوراً اعتراض کوي. که څه هم ژمنه ئې کړې وه چې ترڅو پورې ده خبر نه وي ورکړی او مسئله ئې نه وي ورته بیان کړې، تر هغې پورې به د هیڅ کار په اړه پوښتنه نه کوي، خو ګورو چې موسی علیه السلام هرځل خپل تعهد هیروي، سکوت ماتوي او له خپل ملګری نه سوال کوي، اعتراض ورباندې کوي او ورته وایي: دا څه عجیب کار!! دا څومره ناوړه عمل!! او ملګری ئې هرځل ورته وایي: تا ته مې ویلي وو چې زما ملګرتیا نه شي کولی، زما پرکارونو صبرنه شې کولی، ځکه چې په راز ئې نه پوهېږې، د کارونو له اسرارو نه بې خبري د دې سبب کېږي چې بې صبره شې. دا کار درې ځله تکرارېږي، بالآخره موسی علیه السلام اعتراف کوي چې لدې شخص سره د ملګرتیا توان نه لري او د هغه د عجیبو کارونو په وړاندې صبرنه شي کولی. که موسی علیه السلام علم غیب لرلی نو داسې به نه کېدل، نه به ئې په خپل ملګري

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتراض کاوو او نه به ئې له ملگرتیا نه پاتې شوی وی، که موسی علیه السلام چې له اولوالعزم رسولانو څخه دئ، علم غیب نه لري نو بل به څوك وي چې د علم غیب خاوند وي؟!

- موسی علیه السلام پدې اعتراض وکړ چې د مسکینانو کښتۍ ولې تخریب شي او ولې له سفر نه پاتې شي، خو لدینه خبر نه وو چې څو قدمه وړاندي دې کښتۍ او مالکانو ته ئې خطر متوجه دئ، هلته د یوه ظالم پاچا پلویانو کمین نیولی، هره کښتۍ چې ومومي غصبوي ئې! د موسی علیه السلام ملگری پدې خبر وو، د دې لپاره چې دا کښتۍ او غریب مالکان ئې له خطر سره مخ نه شي یو تدبیر ئې وسنجاوو، کښتۍ ئې سوری کړه، ترڅو له سفر نه پاتې شي، دا کار چې د موسی علیه السلام لپاره د توجیه وړ نه وو په حقیقت کې د کښتۍ د مالکانو لپاره لوی خدمت وو او په همدې کې د موسی علیه السلام لپاره یو لوی درس پروت وو او هغه دا چې یو چا ته د ډېرې گټې لپاره لږ ضرر رسول د ستاینې وړ دئ نه د اعتراض وړ.
- په دوهم ځل ئې هم د خپل پوه او عالم ملگري په کړو صبر ونشوی کړی، بیائې اعتراض وکړ چې دا ځوان دې ولې بې موجبه په قتل ورساوو؟! لدینه خبر نه وو چې دا ځوان یو شریر، سخت زړی، فاسد او کافر انسان دئ، مور او پلار ئې مسلمانان دې او د ده خطر دومره لوی شوی چې کورنۍ ئې تهدیدوي، دا په اصطلاح یو فاسد غړی دئ، جراحي ته ضرورت لري، د دې فاسداو خطرناك غړي قطع کول په واقع کې لدې مؤمنې کورنۍ سره مرسته ده. د موسی پوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم ملگري دې مؤمني کورنۍ ته لوی خدمت وکړ، د یوه شریر انسان له شره ئې وژغورله او موسی علیه السلام ته ئې دا درس وروښود چې: په سالم بدن کې د فاسد غړی جراحي ممانعت نه لري ، له سالم بدن نه د هغه غړي قطع کول ضروري دي چې د اصلاح او جوړېدو امکان ئې نه وي. که اسلامي ټولني ته د یوه شریر او فاسد انسان له خوا گواښ او تهدید متوجه شي او تر خطر لاندي راشي چې له تصفیی‌او منځه وړلو پرته بله چاره ونلري، نو د دا ډول غړي له منځه وړل د اعتراض نه بلکه توجیه وړ عمل دئ.

• دریم ځل ئې پدې اعتراض وکړ چې ولې له هغه بخیل قوم سره د کاږه دیوال په جوړولو او له غورځېدلو نه مخنیوی کې مرسته کوي، له داسي قوم سره ولې مرسته کوي چې دومره بخیل او بې احساسه دئ چې اړ او مجبور انسان ته یوه مړی ډوډۍ هم نه ورکوي او ولې ئې دې خلکو ته مفت او مجاني کار وکړ؟ موسی علیه السلام د خپل ملگري پدې عمل انتقاد وکړ، ځکه هغه پدې نه وو خبر چې تردې دیوال لاندي د هغو دوو یتیمانو خزانه ده چې له مؤمنو والدینو نه په میراث ورته پاتې ده، د موسی علیه السلام ملگری په خپل دې مفت او بې مزده کار سره هغو یتیمانو ته غټ خدمت وکړ او په عین وخت کې ئې موسی علیه السلام ته دا لارښودنه وکړه چې انسان ته نه ښایي تل بالمثله معامله وکړي، مناسبه نده چې د ټولني د اکثریت بدکړه او ناسمه معامله تا له کمزوري اقلیت سره له نېکي نه منع کړي.

عجیبه ده؛ هغه کسان چې زړونه ئې بیمار دي، لدې ښوونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له پندونو نه ډکي کیسې نه سرچپه او غلطه انتباه اخلي او د داسي یوه تصور د اثبات لپاره پرې استدلال کوي چي په حقیقت کي دا کیسه د هغه د تردید او نفی لپاره راغلي. دوی هڅه کوي لدې کیسې نه د پیغمبرانو علیهم السلام لپاره د علم غیب د اثبات لپاره د دلیل په توګه کار واخلي، پداسي حال کي چي دا کیسه په واقع کي د موسی علیه السلام نه د علم غیب نفی کوي.

پدې هم باید ځان پوه کړو چي د عیسی علیه السلام د هغه غیب ویلو معنی او مفهوم څه دئ چي قرآنکریم ترې یادونه کړي ده؟ قرآن د آل عمران سورې په ۴۹ آیت کي له عیسی علیه السلام نه داسي حکایت کوي:

وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ * آل عمران: ٤٩

له هغه څه نه چي تاسي ئې خورئ او له هغه څه نه چي په کورونو کي ئې ذخیره کوئ، تاسو خبروم، پدې کي ستاسي لپاره نښه ده که باور لرئ.

پدې اړه باید لاندیني ټکي په پام کي ونیول شي:

- پیغمبران علیهم السلام د ژوند په ډېرو برخو کي خاصې ځانګړتیاوې لري او نه ښایي عادي خلك په هغوی باندي قیاس کړو او په دوی پوري مختص او خاص حکم نورو ته هم وغزوو.
- د پیغبرانو علیهم السلام معجزې باید عامې ونه بلل شي او باید نورو ته د معجزو د اثبات هڅه ونشي.
- هغه څه چي پیغمبرانو علیهم السلام ته د وحی له لاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

القاءکېږي باید د هغوی له ذاتي علم سره خلط نه کړی شي او وحی باید د پیغمبرانو علیهم السلام لپاره د علم غیب په معنی ونه نیولی شي.

- د عیسی علیه السلام معجزې لکه د مړیو ژوندي کول، له ختې د جوړ شوي مرغه په بدن کي روح پوکل، له مور نه ړوند پیدا شوي او پیس ته شفا او نور، دا د هغه خاصې معجزې دي چي عمومیت ئې صحیح ندی.
- دا ډول پېښي باید د نورو آیتونو په رڼا کي تفسیر او تشریح کړو او نه ښایي داسي تعبیر ترې واخلو چي د قرآن له نورو صریحو آیتونو سره تصادم کوي.

د الانعام سورې پنځوسم آیت دا بیانوي چي رسول صلی الله علیه وسلم علم غیب نه لري،

قُل لا أَقُولُ لَكُمْ عِندِى خَزَائِنُ اللَّهِ وَ لا أَعْلَمُ الْغَيْب وَ لا أَقُولُ لَكُمْ إِنِى مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلا مَا يُوحَى إِلَىَّ قُلْ هَلْ يَستَوِى الأَعْمَى وَ الْبَصِيرُ أَ فَلا تَتَفَكَّرُونَ * الانعام: ۵۰

ووایه: زه نه دا وایم چي د الله خزانې راسره دي او نه په غیب پوهېږم او نه دا وایم چي زه پرښته یم، زه خو یوازي د هغه څه متابعت کوم چي ما ته ئې وحي کېږي، ووایه: آیا ړوند او سترګه ور سره برابر دي، آیا تفکر نه کوئ؟!

په یوه آیت کي او په یوه بل پسې "په غیب نه پوهېدل" او "د وحي متابعت" راوړل دا مطلب افاده کوي چي که پیغمبر علیه السلام د وحی په اساس له غیب او غیبي امورو نه خبری کوي نو دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده علم غیب نه، بلکه د الله له لوري وحی ده، مبادا د وحي له لاري په غیبي امورو پوهېدل د پیغمبر علم غیب وګڼلی شي.

پدې مطلب هم باید ځان پوه کړو چي له نښو، نښانو او آثارو نه په یوه پټ او غیبي څیز پوهېدل او د عقلي دلائلو له مخي د هغه په موجودیت حکم؛ باید علم غیب ونه ګڼلي شي، په عقلي دلایلو اود پټ څیز پر آثارو د علم په اساس د هغه په حالت خبرېدل علم غیب ندی. همدا راز الهام، خوب او هغه فراست چي د ایمان او تقوی نښه ده او پدې سره کله کله انسان د پټو حقایقو او احتمالي راتلونکو پېښنو په هکله نسبي پوهه ترلاسه کوي او د واقع کېدو تخمین ئې کوي دا هم باید علم غیب ونه بلل شي. که وغواړو دا مسئله په یوه مثال سره توضیح کړو نو وایو:

تاسي له خپلو ملګرو سره په یوه کوټه کي ناست یاست، د باندي چي څه تېرېږي هغه له تاسي نه پټ دي، پدې وخت کي ستاسي یو دوست وایي چي اوس به قسیم، ورپسې، نسیم او ورپسې حکیم کوټې ته راداخل شي. بل کس له کوټې نه وځي او د دریو کسانو د پلونو له نښو او ځرنګوالي نه ګمان کوي چي دا درې کسان به ظاهر، طاهر او قاهر وي، دوی تقریباً نیم ساعت مخکي لدې ځای نه تېر شویدي، کېدی شي اوس فلاني ځای ته رسېدلي وي. پدې صورت کي لومړنی کس چي کوټې ته د دریو کسانو د راتلو ادعا ئې کړې وه، غیب وینه کړې ده، د ده دا خبره د منلو نده، دا غیب دئ او په غیب له الله پرته بل څوك نه پوهېږي، خو که فرضاً همداسي وشي او همغه درې کسان راشي نو بیا حتماً به څه فریب او

(c) ketabton.com: The Digital Library

چل په منځ کي وي. دوهم کس چي له آثارو او خپل فراست نه ئې کار اخیستی، تخمین ئې کړی، هرڅومره ئې چي فراست او پوهه ډېره وي، په همغه اندازه به ئې خبره حقیقت ته نږدې وي. د لومړني کس عمل غیب ویل دي او د منلو ندی او د دوهم کس عمل یو استنباط او استدلال دئ چي هم روا دئ او هم د ستایلو وړ.

قرآنکریم د هغه بصیرت او فراست په هکله چي د تقوی له امله انسان ته په لاس ورځي فرمایي:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ*

الانفال:۲۹

اې مؤمنانو! که تقوی وکړئ؛ الله تعالی به فرقان درکړي، بدي به مو له منځه یوسي او بخښنه به درته وکړي او الله تعالی د لوی فضل خاوند دئ.

یعنی تقوی تاسی ته داسي بصیرت او فراست درکوي چي کولی شی په هغه سره په پوره آسانۍ د حق او باطل، ښه او بد، مفید او مضر، دوست او دښمن ترمنځ توپیر وکړئ او هروخت مناسبه فیصله وکړئ او ګټور تصمیم ونیسئ. د ژورو حقایقو ادراك، د نظر وسعت، په پیچلیو مسائلو او پداسي قضایاوو پوهېدل چي د سطحي نظر خاوندان ئې نه شي درکولی، د تقوی نتیجه ده. رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:

د مؤمن له فراست نه ځان وساتئ؛ ځکه هغه د ایمان په رڼا کي لیدل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداراز فرمايي:

مؤمن هوښيار او زيرك وي.

هغه څه چي مؤمن ئې په خپل فراست سره درك كوي، د الهام له لاري وربنودل كېږي،او يا ئې په خوب كيويني، دا بايد له علم غيب سره اشتباه نه كړو.

بايد وګورو چي كوم كسان د ماسوى الله لپاره د علم غيب ادعا كوي؟ آيا دا امكان لري چي په قرآن پوه او عالم شخص دا ډول ادعا وكړي؟ او آيا دا ممكنه ده چي په خداى ايمان لرونكي موحد انسان، چي په قرآن ايمان لري، خپل رب پېژني او د انسان د استعدادونو له حدودو نه واقف دي؛ له الله تعالى سره په علم غيب كي بل څوك شريك كړي؟ واقعيت دا دئ چي فقط هغه كسان د داسي ادعا جرأت كوي چي غواړي خلك د الله تعالى د بندګۍ په ځاى د خپل ځان او يا د ځان په څېر د بل انسان عبادت ته راوبولي، دا ډله بې علمه او جاهلو خلكو ته وايي: راشئ د دې ښاغلي لاس او لمن ونيسئ، د ده په درشل كي سرونه ټيټ كړئ، ترڅو مو د غيب له اسرارو نه خبر كړي، له هغه زيان نه مو وژغوري چي تاسو ترې بې خبره ياست خو هغه ورباندي پوه دي، هغه كولى شي له تاسو نه د داسي خطرونو په وړاندي دفاع وكړي، هغه ستاسي په حال خبر دئ، پدې پوهېږئ چي تاسى له كوم برخليك سره مخ كېدونكي ياستئ، كه تاسي د هغه لمن ونيسئ، دربار ته ئې پناه ورووړئ، نو برخليك به موبدل كړي، تقدير به داسي واړوي چي ستاسي په ګټه به وي، هغه له هرځاى نه ستاسي فرياد اوربدى شي او ستاسو مرستي ته رسېدي شي....دا ټولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادعاگاني دروغجني او غولوونكي او دا خيالات او باورونه بې اساسه او په شرك ككړ دي او د اسلام له اصولو او اساساتو سره تناقض لري. له الله تعالی نه پرته هیڅوك علم غیب نه لري، هیڅوك د الله له ارادې پرته د هیڅ شي وس نه لري، له الله پرته هیڅ مرسته كوونكی، مغیث او دعا قبلوونكی‌نشته، د هیچا له وسه نده پوره چي تقدیر بدل كړي، چا ته ګټه او زیان ورسوي، هرڅه د الله تعالی په واك او اختیار كي دي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

عَن ابن عباس قَال : كُنْتُ خَلْفَ النبيِّ يَوْماً، فَقَالَ: يَا غُلاَمُ، إِنِّي أُعَلِّمُكَ كلمَات: إحْفَظِ الله يَحْفَظْكَ، إِحْفَظ الله تجِدْهُ تجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ الله، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بالله، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلاّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله لَكَ، وَإِن اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلاّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ الله عَلَيْكَ، رُفِعَت الأَقْلاَمُ وَجَفَّت الصُّحُف. رواه الترمذي

له ابن عباس رضی‌الله عنه روایت شوی چي وایي: یوه ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم شا ته سپور وم، راته وئې ویل: اې ځوانه! څو خبري درښیم: د الله تعالی د حقوقو حفاظت وكړه، ترڅو الله ستا ساتنه وكړي، كه د الله د حقوقو ساتنه وكړې؛ خپلي مخي ته به ئې ومومي، كه څه دي غوښتل نو له الله ئې وغواړه، كه مرسته دي غوښتله نو له الله ئې وغواړه، پدې پوه شه چي كه د نړۍ ټول خلك

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغونډ شي او وغواړي تا ته څه گټه ورسوي، نو یوازي هومره گټه دررسولی شي چي الله درته لیکلي او كه ټول پدې راغونډ شي چي تا ته کوم تاوان ورسوي نو یوازي هومره تاوان دررسولی شي چي الله درته لیکلی، قلمونه پورته شوي او صحیفی وچي شویدي. یعنی د مقدراتو کتاب وچ شوي، نور نه څه پکي زیاتیږي او نه څه ترې کمیږي او هغه قلم چي د انسان برخه لیك ئې لیکو پورته کړي شوي او له لیکلو ودرېدلي.

دیته په پام چي د غرض خاوندان له دې باطل تصور او ذهنیت نه ناوړه استفاده کوي او خلك ورباندي غولوي او بې لارې کوي، قرآنکریم په مکرره توگه له ماسوی الله نه علم غیب نفي کوي او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په تأکید سره مکرراً امر کوي چي اعلان وکړي علم غیب نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توسل

یو بل قرآني مفهوم چي د عوامو او عوام غولوونکو له خوا ظلم ورسره شوی، سخت مظلوم واقع شوی او داسي جامه وراغوستل شوې چي نه ئې له ښکلي شکل سره ښايي او نه ئې له اوچتې وني سره اړخ لګوي؛ د "توسل" مفهوم دئ. وسيله په قرآنکريم او حديث کي د هغه نېك عمل په معنی استعمال شوې چي د الله تعالی د تقرب او نږديوالي موجب ګرځي، الله تعالی فرمايي:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ * المائدة: ٣٥

اې مؤمنانو! له الله نه وويرېږئ او د ده لوري ته وسيله ولټوئ او د ده په لار کي جهاد وکړئ ترڅو برياليي شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې آیت کې د مؤمنانو د بریالیتوب لپاره درې شرایط ښودل شوي:

۱- تقوی او ځان ساتنه.

۲- د الله تعالی لوري ته د وسیلی لټول.

۳- د الله تعالی په لار کې جهاد.

که دا مبارك آیت د قرآن په رڼا کې تفسیرکړو او په قرآن کې دا ولټوو چې تقوی، وسیله او د الله په لار کې جهاد کومو اعمالو ته ویل کیږي چې بنده الله ته نږدې کوي؛ نو وبه گوروچې قرآنکریم لمونځ، زکات، حج، روژه، په نېکۍ امر، له بدي نه نهی، د الله په لار کې مال لگول، له الله او رسول نه اطاعت او د اسلام د حاکمیت لپاره جهاد؛ الله ته د نږدیوالي او تقرب وسایل دي. د اسلام له نظره هیڅ داسي عمل نشته چې د فرائضو تر ادا کولو نه زیات الله تعالی ته د تقرب سبب شي، پیغمبر علیه السلام فرمایي چې انسان د سجدې په حالت کې تر بل هر حالت نه الله ته ورلنډ وي. خو که د رنځورو زړونو خاوندانو ته ووایو چې د قرآن له نظره دا اعمال، الله ته د تقرب وسایل دي؛ د هغوی شیطان پدې خبرو نه قانع کیږي! که ورته وویل شي چې د دعا د اجابت او قبلېدو تر ټولو غوره وخت د فریضې له ادا نه وروسته شیبې او لحظې دي، د دعا د قبلېدو لپاره تر ټولو غوره ځای جومات او د جهاد سنگر دئ، په دې هم نه راضي کیږي، که څه هم دا د الله او د ده د رسول خبره ده. دوی داسي دریځ نیولی چې نه د خدای خبره مني او نه د ده د رسول!! آیا د تعجب او حیرت خبره نده چې څوك په قرآن باندې له ایمان سره سره له وسیلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه داسي تعبير ولري چي سل په سلو کي له قرآنکريم سره تناقض لري؟ قرآنکريم "وسيله" هلته ذکر کړي چي له هغې نه مخکي او وروسته ئې د شرك په نفی او له غيرالله نه د مرستې غوښتلو په تحريم ټينگار کړی او فرمايلي ئې دي: که له خدای نه پرته له هرچا نه، که په ځمکي کي وي يا آسمان کي، مړ وي يا ژوندي، انسان وي يا پرښته او له هرچا او هر څه نه استعانت او مرسته وغواړئ، هغه نه درنه د زيان دفع کولو وس لري او نه ستا حالت بدلولی شي، هغه چي مشرکان مرسته تري غواړي په خپله د الله دربار ته د تقرب د وسيلې په لټه کي دي، غواړي د الله په وړاندي نږدې مقام ترلاسه کړي، په خپله ئې سترگي د الهي رحمت په لوري دي او له عذاب نه ئې وېره لري. فرمايي:

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا * أُوْلَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمْ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا * الاسراء: ٥٦-٥٧

ووايه: له الله تعالی نه پرته چي "پر هر چا او هرڅه د ملجأ او مرجأ" گمان کوئ؛ "خپلي مرستې ته" ئې راوبولئ، هغوی نه له تاسو نه د ضرر دفع کولو توان لري او نه ئې د بدلولو، هغه چي مشرکان ئې مرستې ته رابولي؛ هر يو ئې چي الله ته ډېر نږدې وي په خپله د الله دربار ته د تقرب وسيله لټوي، د هغه رحمت ته ئې سترگي دي او له عذابه ئې وېره لري، بيشکه چي ستا د رب عذاب د دې وړ دئ چي وېره تري وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنكريم خپلو مخاطبينو ته امركوي چي له شرك او له ماسوى الله نه له مرستې غوښتلو نه ډډه وکړي، يوازي له خداى نه مرسته او مدد وغواړي او د الله لوري ته ورلنډ شي. پداسي حال كي چي د خداى لوري ته وسيله لټول، د شرك د نفى لپاره او د هغه ترځنګ ذكر شوي، خو متأسفانه عوام غولوونكي او ټګماران دا جزء داسي تفسيروي چي له ماسوى الله نه د مرستې غوښتلو د جواز دليل پكي وموندل شي. د سني او شيعه ټول علما او معتبر تفاسير؛ وسيله يا د تقرب يعنى نږديوالي په معنى اخلي او يا د هغه عمل په معنى چي د تقرب موجب ګرځي، په احاديثو كي چي هرچيرته د وسيلې كلمه راغلې نو مطلب ترينه تقرب (نږديوالى) او د الله په وړاندي لوړ مقام دئ. تفسير نمونه له نهج البلاغه نه په روايت سره وايي چي علي رضى الله عنه فرمايي:

ان افضَل مَاتوسل به المُتوسلُون الى الله سبحانهُ وتَعالى الايمانُ بهِ وَبرَسُوله وَالجهادُ في سبيل له فَانهُ ذَروَةُ الاسلام، وَكلمَةُ الاخلاص فَانهَا الفِطرة واقامِ الصلاة فَانهاالملة ، وايتاء الزكاة فانها فَريضَة وَاجبة وصَومِ شَهررَمَضَان فَانهُ جُنة منَ العقَاب وحج البَيتِ واعتمَاره فَانهما يَنفيَان الفقرَويرحضَان الذنبَ، وصِلة الرحم فَانها مُثراة فِى المال وَمنساة في الاجَل وَصَدَقَة السر فَانها تَكْفُرُ الخَطيئَة وصَدقة العلانيةَ فَانها تَدفَعُ ميتَة السُوء وصَنَائِعُ المَعْرُوفِ فَانها تَقي مصَارِع الهوَان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترټولو غوره شیان چي الله تعالی ته د تقرب سبب کېږي عبارت دي له: په خدای او رسول ایمان، د الله په لار کي جهاد، چي هغه د اسلام لوړه څوکه ده، د اخلاص کلمه چي د فطرت غوښتنه ده، د لمانځه ادا کول چي د اسلام ستنه ده، د زکات ورکړه چي یوه واجبه فریضه ده، د رمضان روژه چي د گناه او عذاب په وړاندي ډال دئ، حج او عمره چي فقرله منځه وړي او گناوې وینځي، صله رحم چي مال زیاتوي او عمر اوږدوی، په پټه خیرات ورکول چي گناوې له مینځه وړي او په ښکاره توگه خیرات ورکول چي د ناوړه مرگ مخه نیسي اونېك کارونه چي انسان له نیستی اوهلاکت نه ژغوري. تفسیرنمونه (ص۳۲۴ تر۳۲۵)

مونږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم لارښودنه کوي چي له آذان نه وروسته دا دعا وکړو:

اللهمَّ ربَّ هٰذه الدعوةِ التامَّة والصَّلاةِ القائمة آتِ محمداً الوسيلةَ والفضيلةَ، وابعثْه مَقاماً محموداً الذي وَعدْتَه*

متفق علیه

اې ربه! د دې بشپړې بلني او د دې ادا کېدونکي لمانځه ربه! محمد صلی الله علیه وسلم ته وسیله، فضیلت او لوړه درجه ورکړه او په هغه ستایل شوي مقام ئې بېرته راژوندی کړه چي تائې وعده ورسره کړیده.

وواياست: مونږ پدې دعا کي له الله تعالی نه د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته کومه وسیله غواړو؟! الهي دربار ته مزید تقرب او که پر بل انسان توسل چي د ده او الله ترمنځ وسیله شي، سوالونه ئې خدای ته ورسوي او د دعا د اجابت لپاره ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفارش او شفاعت وکړي؟!! اوس دا هم ووایاست چي له لاندي راتلونکو دوو تعبیرونو نه کوم یو له قرآن او احادیثو سره تطابق لري او کوم یو ورسره ټکر کوي:

- وسیله یعنی له الله تعالی نه د مرستې پخاطر په بل چا توسل او هغه د ځان او الله جل جلاله ترمنځ وسیله او واسطه گرځول، هغه مغیث او د مشکلاتو حلوونکی گڼل او د ده له لاری الله تعالی ته د سوال او دعا رسول!!
- وسیله یعني الله ته په نېك عمل سره نږدیوالی.

راشئ وگورو چي د "وسیلې" لدغو دوو معانیو نه کومه یوه د اسلام له روح سره برابره ده؟ که قرآنکریم ته په دقت سره ځیر شو نو په هیڅ آیت کي به هم دا ونه مومو چي الله تعالی ته د تقرب لپاره په ماسوی الله د توسل جواز ترې ثابت شي او صراحتاً یا اشارتاً پدې دلالت وکړي چي الله تعالی ته د رسېدو په لار کي داسي ساتونکي او څارونکي گمارل شوي چي لومړی باید دوی ته مراجعه وکړو، د دوی له لاري د الله دربار ته ځان ورسوو، خپل سوالونه او عرایض د دوی په لاس د الله حضورته وړاندي کړو، که نه نو الله تعالی ئې نه قبلوي، د دې برعکس قرآنکریم په ټینگار سره وائي:

الله تعالی تاسو ته ستاسو د غاړې له رگ نه هم درنږدې دئ.

الله تعالی دعا قبلوي.

هرڅوك چي خدای ته رجوع وکړي توبه ئې قبلوي.

هر چا چي له خدای نه مرسته وغوښتله همغه ورته کافي دئ.

له خدای نه پرته تاسي بل ولي او مرستندوی نه لرئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازي د خدای عبادت وکړئ او یوازي له همغه مرسته وغواړئ.

خو دا خبره چي آیا د دې جواز شته چي له کوم ژوندي انسان نه د دعا غوښتنه وکړو؟ هو، دا نه یوازي جائز ده بلکه الله تعالی د یوه مسلمان دعا د بل په حق کي ژر قبلوي، الله تعالی د مور او پلار دعا، د دوستانو دعا او د مسلمان له خوا بل مسلمان ته دعا، ژر قبلوي، خو پدې شرط چي له داسي چا نه دعا وغوښتل شي چي ژوندی وي او د دعا توان ولري، انسان له مرگ نه وروسته بل چا ته د دعا وس او توان نه لري، بلکه په خپله د نورو دعا ته محتاج وي، دا که هرڅوك وي او د هر څومره لوړ مقام خاوند وي. نه گورئ چي مونږ د هر لمانځه په وروستۍ برخه کي محمد صلی الله علیه وسلم، ابراهیم علیه السلام او نورو صالحو بندگانو ته دعا کوو او له لوی خدای نه ورته لوړې درجې غواړو.

د دعا د الفاظو او طریقې په هکله هم باید زمونږ لپاره قرآنکریم او نبوي احادیث معیار وي، په قرآنکریم کي د ډېرو پیغمبرانو علیهم السلام دعاگاني رانقل شویدی، داسي دعاگاني چي پیغمبرانو علیهم السلام د خپلو مشکلاتو د حل لپاره د الله تعالی حضورته وړاندي کړې او رحیم خدای هغه قبولی کړې دي. زمونږ اړتیاوی، غوښتني او سوالونه به حتماً د الله تعالی د دغه غوره بندگانو د غوښتنو په څېر وي، باید د هر ضرورت او مشکل د حل لپاره همغه لاره غوره کړو چي دوی غوره کړې، خپل عرایض په همغو کلماتو سره الله تعالی ته وړاندي کړو چي لدوی نه کوم یوه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلي دعا كي كارولی. په قرآني دعاگانو كي له ورايه گورو چي په هری دعا كي په مستقيمه توگه الله تعالی ته خطاب شويدی، د هر څه سوال مستقيماً او له كومې واسطې پرته مخامخ الله تعالی ته راجع شوی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاعت

د قرآنکريم يو بل مفهوم چي غلط تعبير ترې کېږي، مظلوم واقع شوی او عوام غولوونکي ناوړه گټه ترې اخلي؛ د شفاعت مفهوم دئ، که قرآنکريم ته مراجعه وکړئ نو وبه گورئ چي پريهودانو باندي د قرآن يو اعتراض دا دئ چي هغوی له شفاعت نه ناسم او غلط تعبير درلود، قرآنکريم فرمايي:

يَابَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِي الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ* وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ * البقرة: ٤٧-٤٨

اې بني اسرائيلو! زما هغه نعمت رايادکړئ چي پر تاسو مي پېرزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او دا چي پر ټولو عالميانو مي فضيلت درکړ او له هغې ورځي نه ووېرېږئ چي نه څوك له بل نه څه شي دفع کولی شي او نه کوم شفاعت ترې قبلېدی شي او نه عوض او بدل ترې اخيستل کېږي او نه ئې مرسته کېدی شي.

دغه مبارك آيت چي په قرآنکريم کي په څه معمولي تفاوت سره څو ځله تکرار شويدی؛ څو اساسي مطالب افاده کوي:

- يو وخت الله تعالی پر بني اسرائيلو هومره پېرزوينه کړې وه چي دوی ته ئې د خپل عصر تر ټولو خلکو نه زيات فضيلت ورکړی وو.
- د قيامت د ورځي او په هغه ورځ د الهي محاسبې په هکله د بني اسرائيلو تصور او باور داسي شو چي گمان ئې کاوه، لويو او الله ته نږدې ذواتو ته د دوی انتساب او له هغوی سره د دوی تړاو او رابطه به له الهي عذاب نه د دوی د نجات سبب شي، گمان ئې کولو چي مونږ پيغمبرانو عليه السلام ته منسوب يو او گڼ شمېر پيغمبران زمونږ له قوم نه غوره شوي، نو دا پيغمبران به خامخا نه پرېږدي چي د دوی قوم او دوی ته منسوب کسان دوزخ ته لاړ شي!! د دوی د دې غلط تصور د تصحيح لپاره ويل کېږي چي: په هغه ورځ هيڅوك له بل نه د څه دفع کولو توان نه لري، هرڅوك به په يوازي توگه خپل رب ته حساب ورکوي، له هر چاسره به د هغه د عمل مطابق معامله کېږي، د الله مقربو بندگانو ته انتساب نه له چا نه عذاب دفع کولی شي او نه ئې له محاسبې خلاصولی شي.
- په هغه ورځ په معاوضې او بدل سره هم له الهي عذاب نه نجات

(c) ketabton.com: The Digital Library

ممکن ندی، د الله تعالی محاکمه د دنیوي محاکمو په شان نده چي په مالي جریمه او عوض سره له مجازاتو نه ځان پرې وژغورلی شو، هلته به هرڅوك د خپل عمل جزا ویني، داسي هم نده لکه عیسویان چي عقیده لري او وایي چي عیسی علیه السلام د خپلو پلویانو د نجات او له الهي مجازات نه د دوی د خلاصون لپاره ځان قربان کړ او په دار شو، نو ځکه به نه لدوی پوښتنه کیږي او نه به مجازات کیږي!! قرآنکریم داسي باورونه او تصورات بې بنسټه او باطل ګڼي.

- دوی د شفاعت په هکله هم جاهلانه او د دیني اصولو مخالف تصور لري، ګمان کوي څرنګه چي دوی د لویو او مقربو شخصیتونو لمني نیولې دي، له هغوی سره د محبت ډبرې ئې په سینه وهلی دي او تل ئې دوی ته مراجعه کړې ده، پر دوی ئې توسل کړی، نو د غه محبت، توسل او انتساب به د دې سبب شي چي د قیامت په ورځ د همدغو نازولو له شفاعت نه برخمن شي!! او چي دوی ئې شفا عت وکړي نو بیا به ولې جنت ته نه ځي او ولې به له دوزخ نه نه ژغورل کیږي؟!

د شفاعت په اړه د دوی د دې غلط تصور لپاره قرآن فرمایي:

- د قیامت په ورځ د هیچا شفاعت د هیچا لپاره هیڅ ګټه نه لري.
- د قیامت په ورځ به داسي څوك ونه موندلی شي چي د مجرم شفاعت ته راودانګي، د هغه مرسته وکړي او له الهي محاسبې نه ئې وژغوري.

قرآنکریم فرمایي:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمْ الظَّالِمُونَ*

البقره: ٢٥٤

اي مؤمنانو! زمونږ له لوري درکړل شوي روزي د هغې ورځې له رارسېدو نه مخکې انفاق کړی چې نه پيرل او پلورل پکې شته او نه دوستي او نه شفاعت او کافران ظالمان دي.

همدا راز قرآنکريم هغه شفاعت نفی کوي چې په شرك منتهي کېږي، فرمايي:

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمْ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُمْ مَا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ *

الانعام: ٩٤

بيشکه چې زمونږ خوا ته همغسې يوازي راغلئ لکه چې لومړی ځل مو پيدا کړي وئ او هر هغه څه مو شا ته پرېښودل چې مونږ درباندې پېرزو کړي وو او اوس ستاسو هغه شفاعت کوونکي هم نه درسره وينو چې گمان مو کړي وو دوی ستاسو په اړه زمونږ شريکان دي، بيشکه چې ستاسي ترمنځ بېلتون راغی او مزعوم شفاعت کوونکي مو درنه ورك شوي.

همدا راز فرمايي:

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ *

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونس:۱۸

دوی له الله تعالی نه پرته د داسي چا عبادت کوي چي "په نه عبادت سره ئې" دوی ته ضرر نشي رسولی او " په عبادت سره ئې" دوی ته گټه نشي رسولي او وایي: دا د الله په وړاندي زمونږ شفاعت کوونکي دي، ووایه: آیا پدې شفاعت کوونکو سره غواړئ خدای د آسمانونو او ځمکي پداسي څه خبر کړی چي نه ورباندي پوهېږي؟! پاکي ده هغه لره او لدینه ډېر لوړ دئ چي شریك ورسره نیسي.

یعنی: دا مشرك عناصر چي د شفاعت په هکله غلط او باطل تصورلري، د داسي څه عبادت کوي چي دوی ترې د ضرر د دفع کولو او گټې رسولو طمع لري ، پداسي حال کي چي دوی نه د گټې وس لري او نه دتاوان واك، د گټې او تاوان فیصلې له الله تعالی سره دي. مشرکین له الله تعالی نه پرته له نورو نه د مرستې غوښتلو د جواز په هکله وایي: مونږ خو د دې شیانو عبادت نه کوو، فقط دوی د خدای په دربارکي خپل شفاعت کوونکي نیسو، دوی د خدای په وړاندي زمونږ وسیله او شفیع دي، قرآن د دوی د دې ادعا د تردید لپاره فرمایي: آیا تاسي غواړئ د خپلو شفاعت کوونکو له لاري الله تعالی ته داسي څه ووایاست چي هغه نه پرې پوهېږي؟!! په ځمکه او یا آسمان کي له هغه نه پټ دي؟! په دنیا کي چي څوك د حاکم او پاچا په وړاندي د کوم کس شفاعت کوي نو ورته وایي: دا ښه سړی دئ، له تاسي سره اخلاص لري، څه جرم ئې ندی کړی، ستاسي معلومات د ده په اړه مکمل او دقیق ندي، هغه د دې لایق ندی چي سزا ورکړی شي او مجازات شي، باید عفوه ورته وشي، دا ستاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د نظام په گټه ده......... آیا فکرکوئ چي الله تعالی هم همداسي دئ لکه دا دنیوي پاچایان چي شفاعت کوونکي ئې د مجرم له حقیقي حالت نه خبروي؟! آیا داسي څه شته چي له الله تعالی نه پټ وي؟! او بیا دا شفاعت کوونکي راشي او الله تعالی ته ئې په هکله معلومات ورکړي ؟! الله تعالی لدې عیب نه پاك او له شریك نه بې نیازه دئ.

قرآن د هغه کسانو حالت څومره ښه ترسیم کړی چي پدې ډول شفاعت باورلري او خپل مزعوم شفاعت کوونکي ئې د الوهیت تر درجې پورې لوړ کړیدي، دا کسان به د قیامت په ورځ په حقیقت پوه شي او وبه ویني چي دوی په غلطه روان وو، د دې خیالي شفاعت کوونکو په هکله ئې باطل تصور درلود، هغه چي دوی په دنیا کي له الله تعالی سره برابر او شریکان گرځولي وو، نه یوازي د شفاعت کولو توان نه لري بلکه له دوی نه خپله بیزاری اعلانوي او په خپله غلطۍ اعتراف کوي، قرآن فرمایي:

تَاللَّه إِن كُنَّا لَفِي ضَلاَلٍ مُّبِينٍ * إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ * وَمَا أَضَلَّنَا إِلاَّ الْمُجْرِمُونَ * فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ * وَلاَ صَدِيقٍ حَمِيمٍ * الشعراء: ۹۷-۱۰۱

قسم په خدای چي مونږ په ښکاره ضلالت او بې لاري کي وو چي تاسو مو له رب العالمین سره برابرگرځولي وئ، مونږ بل چا نه یو بې لاري کړي مگر دغو مجرمینو، اوس نه شفاعت کوونکي لرو او نه ربښتینی دوست.

د قیامت په ورځ چي ټول حقایق به ښکاره شي، وبه لیدل شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي دا مشركه ډله او په مشركانه شفاعت باور لرونكي به په خپله خپل باورونه غلط شمېرى، ځانونه به گمراه بولي، اعتراف به كوي چي دوى خپل لويان د الوهيت درجې ته اوچت كړي وو او هغه كسان به مجرم شمېري چي دوى ئې بې لاري كړي وو او وبه وايي: اوس نه داسي شفيع لرو چي د خداى په وړاندي زمونږ شفاعت او مرسته كولى شي او نه داسي دوستان او اولياء چي گمان مو كولو دوى پر مونږ او مونږ پر دوى گران يو او د قيامت په ورځ به د الله په وړاندي زمونږ حمايت او شفاعت كوي!!

د قرآنكريم متعدد آيتونه پدې دلالت كوي چي د قيامت په ورځ شفاعت نشته او د هيچا شفاعت بل چا ته گټه نه شي رسولئ، له الهي عذاب او مجازات نه ئې نه شي ژغورلى، د دې آيتونو ترڅنگ داسي مبارك آيتونه هم شته چي "مشروط شفاعت"په اثبات رسوي او په جواز ئې دلالت كوي، قرآنكريم فرمايي:

مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ"

البقره : ٢٥٥

هغه به څوك وي چي د ده په وړاندي د چا شفاعت وكړى شي، مگر د ده له اذن او اجازې وروسته؟ په ټولو هغو شيانو پوه دئ چي د دوى مخى او يا شاته دي او دوى د ده له علم نه په هيڅ شي احاطه نشي كولى، مگر په هغه څه چي ده غوښتي....

يعنى هغه شفاعت نشته چي تاسي ئې تصور او گمان كوئ، داسي نده چي كومه پرښته يا كوم مقرب بنده به يو شمېر مجرمين

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغونډوي، د خدای حضور ته به ئې ورولي او هلته به ئې شفاعت کوي، نه، داسي نده، بلکه شفاعت کوونکي به هم د خدای له لوري غوره کېږي او شفاعت کېدونکي هم، هغه به مشخصو کسانو ته د خاصو کسانو په اړه د شفاعت اجازه ورکوي، دواړه به د الله تعالی له لوري ټاکل کېږي، داسي گمان ونکړئ چي د لوی رب په وړاندي ځوك د ده له اجازې پرته د خبرو او شفاعت توان او جرأت ولري او یا ځوك دا توان ولري چي د خدای په نزد بې اجازې د کوم مجرم شفاعت وکړي او په هر څه عالم خدای د کوم مجرم له حال نه خبرکړي او د هغه د داسي صفاتو په هکله ورته معلومات ورکړي چي له مجازاتو نه پرې معاف شي. الله تعالی فرمایي:

يَوْمَئِذ لَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذنَ لَهُ الرَّحْمَانُ وَرَضيَ لَهُ قَوْلًا* يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْديهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحيطُونَ به علْمًا *

طه:۱۰۹-۱۱۰

په هغه ورځ به شفاعت څه گټه نه رسوي، مگر د هغه چا چي خدای اجازه ورکړي او د ده په وینا راضي شي، هر هغه څه ورته معلوم دي چي د دوی مخي ته دي یا ئې شا ته دي او دوی علماً پر ده احاطه نشي کولی. بل ځای کي فرمایي:

"....مَا مِن شَفِيعٍ إِلاَّ مِن بَعْدِ إِذْنِه ذَلِكُمُ اللّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلاَ تَذَكَّرُونَ" *

یونس:۳

د الله تعالی له اجازې پرته به هیڅ شفاعت کوونکي نه وي، دا دئ ستاسو رب، هغه چي باید عبادت ئې وکړی، آیا عبرت نه اخلئ؟

دا آیتونه پدې دلالت کوي چي د قیامت په ورځ به د مشرکانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزعوم شفاعت نه وي، د شفاعت په اړه د دوی تصور او گمان بې اساسه او غلط دئ، دا ډول تصور په شرك ككړ او له شركي افكارو نه راولاړ شوی تصور دی، شریعت هغه شفاعت مني چي د دې خصوصیاتو درلودونكي وي:

- شفاعت كوونكي د الله تعالی له خوا ټاكل كېږي او د الله تعالی له اجازې نه وروسته به شفاعت كولی شي.
- د شفاعت وړ او د سفارش مستحق كسان به هم د الله تعالی له خوا غوره كېږي او له الهي اذن نه وروسته به د دوی شفاعت كولی شي.
- هیڅوك دا جرأت او وس نه لري چي د الله تعالی له اجازې پرته د هغه په وړاندي څه ووایي او نه څوك د هغه له اذن نه پرته د چا د شفاعت حق او جرأت لري.
- هغه شخص د شفاعت وړ بلل كېږي چي مسلمان وي خو جرم ترې شوی وي، د مشرك لپاره شفاعت نشته، الله تعالی له شرك نه پرته د ټولو گناهونو بخښنه كوي. خوشرك نه بخښي او نه د مشرك په حق كي د چا شفاعت قبلوي او هیڅوك هم دا جرأت نشي كولی چي د الله تعالی په وړاندي د كوم مشرك شفاعت وكړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تأویل

دا لیکنه په اصل کي د یوه ایراني لیکوال د یوې مقالې ځواب دئ چي د ورور حکمتیار لخوا ورکړي شوي او د ایراني مشهورې ورځپاڼې (همشهری) د ۱۳۷۹ کال په ۱۷ او ۱۸ گڼه کي خپره شوې وه او په ایراني مطبوعاتو کي ئې زیات بحثونه راولاړ کړي او ډول ډول غبرگونونه ئې راپارولي وو. په ځواب کي ئې دیارلس مقالې ولیکل شوې خو ټولي ناقصي او کمزورې، مونږ دلته همدا لیکنه د درنو لوستونکو د استفادې لپاره رااخلو:

محترم ورور ډاکټرحبیب نبوی یجي په قرآن کي د تأویل او د هرمنوتیك علم په اړه یوه مقاله لیکلی چي په همشهری نومې مشهوره ورځپاڼه کي د اردیبهشت میاشتی په ۱۷ او ۱۸ نېټه خپره شوې وه، نوموړي د تأویل په اړه د څو نظریاتو یادونه کېده؛ خو نه پوهېږم ولې ئې د تأویل په اړه تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم او اساسي نظر چي فکر کوم له ټولو نظریاتو نه دقیق او زیات صحیح دئ له پامه غورځولی دئ او هیڅ توجه ئې نده ورته کړې!

له همدې کبله مي وغوښتل همدا تشه ډکه کړم، له محترم لیکوال نه پاتې شوی نظر ولیکم او د همشهری درانه لوستونکي د هغه څه لوستلو ته راوبولم چي د دکتور حبیب په مقاله کي توجه نده ورته شوې.

هغه څه چي د تأویل په رابطه د مفسرینو ترمنځ د اختلاف سبب شوی، د آل عمران د سورې په اووم نمبر آیت کي د (متشابه) کلمې په څنګ کي د هغې راوړل دي:

هُوَ الَّذي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكتَابَ منْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكتَاب وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذينَ في قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ منْهُ ابْتغَاءَ الْفتْنَة وَابْتغَاءَ تأويله وَمَا يَعْلَمُ تأويلهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسخُونَ في الْعلْم يَقُولُونَ آمَنَّا به كُلٌّ منْ عنْد رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَاب* آل عمران :۷

الله هغه ذات دئ چي پر تائې دا کتاب نازل کړ چي ځیني آیتونه ئې محکم دي او دا د دې کتاب اصل او بنسټ دئ او پاتې ئې متشابه دي. نو هغه کسان چي په زړونو کي ئې کوږوالی دئ هغوی په متشابهاتو پسې درومي، د فتنې په لټه کي او د تأویل لپاره، پداسي حال کي چي په تأویل ئې له الله تعالی پرته هیڅوك نه پوهېږي او هغه کسان چي په علم کي راسخ دي وایي: ایمان مو پری راوړی، ټول د الله تعالی له لوري دئ او پند نه اخلي مگر د عقل

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان.

دغه آیت څو اساسي مطالب په ګوته کوي:

۱: د قرآنکریم آیتونه په عمومي توګه په دوه ډوله دي : محکم او متشابه.

۲: محکم آیتونه د قرآنکریم اساسي محور دئ او متشابه آیتونه ئې کمه، محدوده او ضمني برخه ده.

که په قرآنکریم کي لږ غور او دقت وکړو نو دا به راته په ډاګه شي چي د قرآنکریم د بحث او څېړني دوه اساسي محورونه دي، یو شمېرئې په هغو قضایاوو پوری اړه لري چي د انسان لپاره مشهود ، څرګند او ښکاره دي او په انساني قاموس کي ورته صریح او څرګند الفاظ شته، لکه لمر، سپوږمۍ، آسمان، ځمکه، غر، انسان او نور، دوهمه برخه ئې لداسي شیانو سره تړاو لري چي له نظره پټ او غایب دي او انسان په خپل قاموس کي داسي کلمات نه لري چي د هغوی د معرفي کولو لپاره ئې وکاروي. د دې غیبي شیانو د پېژندلو او معرفي کولو لپاره لابد باید هغه الفاظ وکارولي شي چي په اصل کي د ملموسو او ښکاره شیانو لپاره وضع شویدي او ناچار باید د تشبیه له فن نه کار واخیستل شي ترڅو د دې غیبي څیز یو داسي انځور وړاندي کړی شي چي حقیقت ته نږدې وي، له همدې ځایه آیتونه په دوو برخو وېشل کېږي:

هغه آیتونه چي د ښکاره او مشهود عالم په اړه بحث کوي، پدې ډول آیتونو کي داسي الفاظ استعمال شویدي چي هریو د خپل ځانګړي مورد لپاره وضع شویدی، مفهوم او مدلول ئې څرګند دئ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آيت مراد او په خپل مورد د لفظ تطبيق آسانه دئ، دا آيتونه محکم دي، خو هغه آيتونه چي له غيب او غيبي شيانو نه بحث کوي، پدې ډول آيتونو کي د غيبي شيانو د افادې او تعريف لپاره د تشبيه فن کارول شوی او داسي الفاظ پکي استعمال شويدي چي په اصل کي د ځرګندو او ټولو ته د ښکاره شيانو لپاره وضع شوي دي، دا آيتونه متشابه بلل کيږي.

لکه په دې مبارك آيت کي:

إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ * الاعراف: ٥٤

د يوم، استواء او عرش الفاظ په حقيقت کي د ښکاره او ځرګندو شيانو لپاره وضع شويدي، خو پدې آيت کي د ځمکي او آسمان د پيدايښت د شپږو مراحلو او پرځمکه او آسمان د الله تعالى د سلطى او سيطرى د افادى او بيانولو لپاره استعمال شويدي او د دې مطلب د افاده کولو لپاره راغلي چي دا ځمکه او آسمان په شپږو مرحلو کښې پيدا شوي، الله تعالى د هر څه مالك او واکدار دئ او هر څه ئې تر واك او عرش لاندي دي.

او څرنګه چي د قرآنکريم اصلي محور محکم آيتونه دي نو لازمه ده چي متشابه آيتونه همدې لورته راجع کړو او د محکمو آيتونو په رڼا کي ئې تفسير او توضيح کړو. نه ښايي متشابه آيتونه په مستقله توګه او محکم آيتونو ته له ارجاع نه پرته په ځانګړې ډول بيان او توضيح کړو. هغه کسان چي په متشابه آيتونو پسې ځي او هڅه کوي چي په ځانګړې توګه او محکمو آيتونو ته له ارجاع پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې تفسير کړي، هغوی په غلطه روان دي، زړونه ئې رنځور دي، فکري انحراف ئې د دې سبب شوی چې دا غلط تصور خپل کړي، د هغوی مقصد يا فتنه وي او يا د دې آيتونو پر تأويل علم او پوهه حاصلول. هر چا چې د متشابه آيتونو په مراد اکتفاء ونکړه او د تأويل په لټه کې شو، هغه به يا د رنځور زړه خاوند وي چې فتنه لټوي او يا به ئې داسي کارته ملا تړلی وي چې له الله تعالی پرته ئې هيڅوك هم د کولو توان نه لري. هغه غواړي د متشابهاتو په تأويل پوه شي خو د متشابهاتو علم يوازي له الله تعالی سره دئ؛ ځکه هغه څه چې د انسان له حواسو نه پټ دي او په عالم غيب کې قرار لري او انسان نه شي کولی په خپلو محدودو حواسو ئې درك کړي، قرآنکريم د عالم غيب د دغو پټو شيانو د پېژندني او معرفي کولو لپاره داسي الفاظ استعمال کړيدي چې د انسان لپاره ئې درك او فهم آسانه دئ او په همدی الفاظو سره ئې د غيبي شيانو مناسب او ممکن انځور وړاندي کړی او د کايناتو او عالم په معرفي کولو کې تر هغه ځايه مخکي تللی تر کومه پوری چې انساني عقل د تلو توان لري، لدينه آخوا انساني عقل د مخکي تگ وس او توان نه لري، نور ئې وزرونه سوځي، بايد همدلته توقف وکړي، د هغه د ناقص عقل، قاصر تصور او محدود توان، تنگ نظر، ناقص استعداد او محدود قاموس غوښتنه دا ده چې همدلته په همدې کرښه ودرېږي او نور د مخکي تگ هڅه او هاند ونکړي، هغه نور د مخکي تگ توان نه لري او نه شي کولی د غيبي شيانو په حقيقت او تأويل پوه شي.

د افسوس خبره ده چې يو شمېر دوستان د دې مبارك آيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

صریح حکم ته توجه نه کوي او د آیت د وروستۍ برخې په رابطه داسي څه وایي چي له لومړۍ برخي سره ئې تناقض لري، د آیت لومړنۍ برخه وایي: د رنځور زړه خاوند، فتنه لټوونکی، ماجرا غوښتونکی، شکاك او قناعت نه کوونکی د متشابه آیتونو په لټه کي وي، هڅه کوي پر تأویل ئې پوه شي او په همدې پسې وایي: له الله تعالی پرته هیڅوك د متشابهاتو په تأویل نه پوهېږي. په پای کي فرمایي: د دې ماجرا غوښتونکو، فتنه گرو او بیمارو زړونو خاوندانو په مقابل کي عالمان او د پاخه علم خاوندان وایي: مونږ ایمان ورباندي راوړی دئ، ټول د الله له لوري دئ او له عاقلانو پرته بل څوك پند نه اخلي. د تعجب ځای دئ چي هغوی په دې صراحت سترگې پټوي او ادعا کوي چي د آیت په وروستۍ برخه کي الله او د پاخه علم خاوندان مستثنی شویدي او د (الله) او (الراسخون) ترمنځ "واو" د عطف واو دئ، دا غلط نظر نه یوازي د همدې آیت له لومړنۍ برخي سره ټکر کوي بلکه د بلاغت خلاف هم دئ، که د الله (تعالی) له لفظ نه وروسته توقف ونکړو او دا واو د عطف واو وشمېرو نو باید وروستنۍ جمله ټوله پر ماقبل عطف کړو چي بیائې معنی داسي کېږي: د هغوی پر تأویل له الله او الراسخون في العلم نه پرته بل څوك نه پوهېږي او خدای او د پاخه علم خاوندان وایي: مونږ ایمان ورباندي راوړی، ټول د الله له لوري دي!! یعنی باید د یقولون په لفظ کي ضمیر الله او الراسخون في العلم دواړو ته راجع وي!! او څرگنده ده چي دا نه معقول ده او نه صحیح. د آیت اول او آخر په دې دلالت کوي چي باید د الله له لفظ سره توقف وکړو او د متشابهاتو د تأویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم یوازي تر الله تعالی پوری خاص و شمېرو.

په خواشینۍ سره یادونه کېږي چي ځیني نور بیا وایي چي کېدی شي یو آیت یو وخت متشابه وي او بل ځای محکم، یعنی کولی شو له یوه اړخه ئې متشابه وګڼو او له بله اړخه ئې محکم وشمېرو!! دا نظر نه یوازي د آیتونو د وېش په اړه د قرآنکریم له څرګندونو سره اړخ نه لګوي بلکه پدې سره د قرآنکریم د هر آیت په اړه دا ګمان راولاړوي چي شاید دا به هم متشابه وي!! دا نظر هغه کسان وړاندي کوي چي اصلاً د محکم او متشابه په اړه پوره او لازم علم نه لري، دوی د قرآنکریم د مخاطبینو فهم او پوهه معیار ګرځوي، یعنی هغه آیت چي مخاطب پرې پوه شو ، شك او تردد ورته پکي پیدا نشو ، هغه محکم دئ او که شك او تردد ئې پکي وکړ او له فهم نه ئې عاجز شو ؛ نو بیا دا آیت متشابه دئ؛ خو حقیقت دا دئ چي د محکم او متشابه د وېش معیار د مخاطب فهم او علم ندی، آیتونه د مخاطبینو انګېرني او فهم ته له توجه او پاملرني پرته په محکم او متشابه وېشل شویدي. د متشابه لفظ په خپله پدې دلالت کوي چي لدینه هغه آیتونه مراد دي چي د تشبیه فن پکي په کار وړل شویدی، د غیبی عالم شیان پداسي الفاظو سره پکي معرفي شویدي چي په اصل او حقیقت کي د ښکاره او ظاهري څیزونو لپاره وضع او ایښودل شویدي او د تشبیه پذریعه همدا غیبي شیان انسان ته معرفي شویدي.

د تأویل لغوي معنی اصل او اول ته اړول دي او دلته دا مطلب افاده کوي چي متشابه لفظ له فعلي حالت نه خپل اصلي او اولني

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالت ته واړولی شي. یعني دا چې له تشبیه نه لاسته راغلی مفهوم کافی ونه شمېرو، بلکه د هغه څیز په حقیقت د پوهېدو هڅه وکړو چې چې د تشبیه له لارې مونږ ته رامعرفي شويدی. د مثال په ډول: زمونږ په عرف او قاموس کې عرش هغه تخت ته ویل کېږي چې پاچا وربان‌دې کښېني او دا ئې د قدرت او واك نښه وي. دا عرش یو جسم وي چې څلور پښې لري. ښه نو د الله تعالی د عرش معنی څه ده؟ که مونږ د دې لفظ د تأویل هڅه وکړو نو باید پدې اکتفاء ونکړو چې د الله تعالی عرش د ده د قدرت او بې مثاله واکمنۍ مظهر او نښه ده، بلکه دا معنی کافی ونه شمېرو او هڅه وکړو چې د الله تعالی د عرش په ماهیت ځان پوه کړو، حال دا چې ممکنه نده د الله تعالی د عرش ماهیت درك کړو او په حقیقت ئې پوه شو، لا زمه ده چې په خپل حد ودرېږو، له پولو نه د تجاوز او تېرېدو هڅه ونکړو. هرڅوك چې د عرش د ماهیت او کیفیت او د استواء د کیفیت په هکله بحث او مناقشې کوي دا ډول کسان به یا د رنځور زړه خاوندان وي او یا به د خلکو په منځ کې د فتنې ایجادول غواړي او یا به د بې ځایه غرور او لوئی په مرض اخته وي او ځان به ورته لوی ښکاري، په خپل عقل به غره وي او داسې مرۍ یا ګوله به خولی ته وړي چې ترستوني ئې نه شي تېرولی او له خپل تغر نه به پښې اوږدې غځوي. پدې توګه پوهېږو چې قرآنکریم د انسانانو په ژبه نازل شوی او خپل پیغام ئې پداسې الفاظو سره بیان کړی چې په عربي قاموس کې موجود دي او دا الفاظ په اصل کې د مشهودو او ښکاره څیزونو لپاره وضع شوي، کله چې قرآنکریم انسان ته له ښکاره او څرګندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیانو نه خبري او بحث کوی نو لفظ او مدلول ئې دواړه واضح او څرګند وي، انسان ئې په آسانۍ سره درك کولی او وربانديي پوهېدلی شي، مخاطب د دا ډول کلماتو د اورېدلو او ويلو په وخت کي له هيڅ مشکل، شك او اشکال سره نه مخ کېږي، خو کله چي د قرآنکريم د بحث موضوع بدلېږي، له غيبی او غيرمشهودو شيانو نه خبری کوي او د پټ عالم بحث شروع کېږي، نو پدې صورت کي د انساني قاموس په وړاندي سره کربنه کښل کېږي، دغه قاموس بيا د دې پټ او غيبي عالم د اجزاوو د تعريف او پېژندني لپاره مناسب او لا زم الفاظ نه لري، دا پټ عالم په انساني قاموس کي نه شی ځائيدلی، دا قاموس د دې غيبي شيانو د معرفي کولو صلاحيت او ظرفيت نه لري، د ناچارۍ له مخي د دې غيبي امورو د معرفي کولو لپاره بايد همغه ناقص او تنګ الفاظ وکارول شي او همغه د مشهودو او ښکاره شيانو لپاره وضع شوي الفاظ استعمال شي او په همدی الفاظو سره د انسان د فهم او پوهی لپاره د غيبي شيانو يو تصوير او ترسيم وړاندي شي او د تشبيه د فن په مرسته انساني عقل ته د غيبي امورو نقشه انځور شي. د دا ډول آيتونو د الفاظو تأويل او د تشبيه له حالت نه اصلي او لومړني حالت ته اړول د انسان د وس خبره نده، پدې کيفيت له الله تعالی پرته بل څوك نه پوهېږي، ځکه ترکومه حده چي ممکنه وه او انسان ئې توان درلودو، ترهغه حده همدې متشابه آيتونو په همدې الفاظو سره دا شيان معرفي کړي دي، لدينه آخوا انساني عقل د مخکي تګ استعداد او توان نه لري، انسان بايد همدلته په همدې پوله توقف وکړي، نور بايد د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندي تگ هیله او هڅه ونکړي، همدا ئې د توان آخرینۍ او وروستۍ پوله ده، عقل او فهم ئې نور د مخکي تگ توان نه لري، نور نشي کولی دا شیان لدینه زیات وپېژني.

ځیني دوستان وایي: له مونږ سره داسي روایات شته چي ثابتوي "الراسخون فِي اَلعِلمِ" یا د پاخه علم خاوندان په تأویل پوهېږي، پدې اړه لاندیني څوټکي یادول غواړو:

- پدې کي شك نشته چي د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب او اهل بیت رضي الله عنهم له بل هرچا نه د قرآنکریم په ژبه ښه او زیات پوهېدل، هغوی له ټولو نه زیات د قرآنکریم په مفهوم او هدف پوه وو، مسلمانان ټول پدې اتفاق لري او ټول عقیده لري چي د قرآني مفاهیمو د زده کړې او پوهې لپاره باید د اصحابو رضي الله عنهم نظریاتو ته مراجعه وشي، پدې رابطه هیڅ اختلا ف نشته، اختلاف پدې کي دئ چي د روایت راوي څوك دي؟ آیا دا روایت له مصئون او ډاډمني لاري مونږ ته رارسېدلي؟ او آیا د وخت تېرېدو او د راویانو تعدد خو پر روایت څه اثر ندی کړی او په الفاظو کي ئې د څه بدلون باعث ندی شوی؟ آیا د روایاتو د ثبتولو په اړه همغه اهتمام او دقت شوی چي د آیتونو په ارتباط شوی؟
- نه ښایي هر روایت معیار وگرځوو او د قرآن آیتونه د هغه په گټه توجیه کړو، بلکه لازمه دا ده چي هر روایت قرآن ته راجع کړو، په قرآن ئې وتلو، که له قرآنکریم سره موافق او برابر وو نو قبول ئې کړو او که نه نو د قبول وړ ئې ونه گڼو. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: که زما له خوا داسي حدیث درته ورسېد چي له قرآن سره ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعارض او ټکر درلود نو هغه په دیوال ووهئ (مه ئې قبلوئ)

- هغه روایت چې له عقل سره ئې سمون نه درلود او داسې مطلب ئې افاده کاوو چې پر انساني عقل برابر نه راتو او له عقلي معیار سره ئې ټکر کولو او هغه روایت چې یوه لوی شخصیت ته داسې قول پکې منسوب شوی وي چې د لویانو له اقوالو سره سمون ونلري، د اسلامي معیارونو له مخي کمزوری او ناوړه ګڼل کېږي، لکه د ځان ستایل او نورو ته ښکنځلی او بد رد ویل، له قدرت سره مینه، ځان زړه ور، شجاع، غیرتي، په غیب پوه ګڼل او داسې نورې ادعاګانې کول، نو د داسې روایاتو په اړه باید محتاط وو، هم د دې روایت په هکله او هم ئې د راوي په هکله باید شك ولرو او له ترویج او نشر نه ئې ډډه وکړو، ځکه دا امکان نه لري او له توقع نه بهر ده چې یو لوی شخصیت د ځان ستاینه وکړي، امکان نه لري په اسلام او قرآن پوه انسان د علم غیب ادعا وکړي، د صالحو او مؤمنو شخصیتونو دود ندی چې د ځان لپاره د مقام او قدرت غوښتنه وکړي، امکان نه لري چې یو عالم، د دین په اساساتو پوه او په اسلامي اخلاقو متخلق انسان دا ادعا وکړي چې زه د راسخ فی العلم له ډلي نه یم، د پاخه علم خاوند او د متشابهاتو په تأویل پوه، که پوهېدلی نو دا کار به ئې کړی وو، د ادعا په ځای به ئې متشابهات توضیح کړي وو، مونږ خو د دوی په اقوالو کي هیڅ داسې بېلګه نه ګورو چې د کوم متشابه آیت په اړه ئې څه ویلي وي.
- د تأویل په اړه چې محترم ورور داکتر ایجی کوم تحلیل کړی له هغه نه داسې څرګندېږي چې ګویا د قرآنکریم الفاظ څو مختلفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

معناګاني لري او د قرآنکريم آيتونه د ظهر او بطن، ښکاره او پټ (مخ او منځ) لري او د هر آيت په بطن کي بيا نور بطنونه شته!! راشئ وګورو چي دا وينا د قرآنکريم ستاينه او توصيف دئ او که نه برعکس دا قرآن ته د يوه عيب د انتساب په معنا ده؟! د قرآنکريم په اړه کېدی شي دوه انګېرني ولرو:

١. قرآنکريم واضح، مبين او څرګند کتاب دئ چي له آسمان نه ځمکي ته د انسان د هدايت لپاره "نازل" شوی، الفاظ او مفاهيم ئې مخاطب ته څرګند او د فهم وړ دي.

٢. قرآنکريم داسي کتاب دئ چي الفاظ او مفاهيم ئې سخت مغلق، پيچلي او له فهم نه لوړ دي، له محدودو کسانو پرته نور څوک ئې په معنی او هدف نه شی پوهېدلی.

راشئ دا وګورو چي له دغو دوو تصوراتو او انګېرنو نه کوم يو حقيقت ته نږدې او صحيح دئ؟ دا هم بايد وڅېړو چي ولې او په کوم دليل ځيني کسان د قرآنکريم په هکله دا ادعا کوي چي قرآن پيچلی او مغلق کتاب دئ او له محدودو افرادو پرته نورو ته د درک او فهم وړ ندی؟ د دې تصور د پيدا کېدو علت څه دئ؟ آيا دا پر قرآنکريم د علم او پوهې په نتيجه کي رامنځته شوی دئ؟ او که قرآنکريم ته زيات احترام د دې تصور د راولاړېدو سبب دئ؟ او که جهل او ناپوهي ئې عامل دئ؟ او يا دا چي غرض او مرض، انحصار طلبي او له دين نه دکان جوړول ئې ترشا دي؟ څوک چي د قرآنکريم په هکله دا غلط او ناقص تصور لري، د خپلي رأيی د اثبات لپاره څه دلايل وړاندي کوي؟ د قرآنکريم کومې برخي پيچلی او له فهم نه لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولي؟ د دې موضوعاتو څېړل ډېر وخت او اوږده بحث ته ضرورت لري، خو هڅه به وکړو چې په مختصرو الفاظو سره پدې هکله څه ناڅه رڼا واچوو:

قرآنکريم په پوره صراحت، تأکيد او تکرار سره دا خبره کوي چې قرآني آيتونه روښانه، واضح، آسانه، د فهم وړ، له غموض او ابهام نه پاك او فارغ دي، فرمايي:

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِين * القصص: ٢

دا د روښانه او واضح کتاب آيتونه دي

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقرآن لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ * القمر: ١٧

بيشکه چې قرآن مو د يادونې لپاره آسانه کړی؛ آيا پند اخيستونکی شته؟

دا مبارك آيت درې ځله په قرآن کې تکرار شوی دی.

پداسې حال کې چې د دې کتاب نازلوونکی حکيم خدای په ډېر صراحت، وضاحت، تأکيد او تکرار سره فرمايي چې قرآن آسانه، واضح او څرګند دئ، د هر چا لپاره د فهم وړ او د هر پنداخيستونکي لپاره د پند وړ دئ، که څوك د دې الهي قضاوت او حکم په مقابل کې دا ادعا وکړي چې په قرآنکريم کې يو شمېر پيچلي او د غامضې معنی درلودونکي الفاظ او برخي هم شته چې هر چا ته د فهم وړ ندي، آيا دا نظر به د منلو وړ وي؟ آيا دا قضاوت د قرآني قضاوت مخالف ندی؟! آيا د قرآن په مقابل کې بې باکي او بې حرمتي نده؟ الله تعالی د خپل کتاب په اړه يو څه وايي او دا خلك د دې قول مخالف بل څه. الله تعالی قرآن آسانه او د فهم وړ بولي، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی عیب ورپوری تړي، د فهم له سطحی نه ئې لوړ شمېرې او لگیا دي د دې باطل تصور د اثبات لپاره دلایل لټوي!!

په سلگونو آیتونه پدې دلا لت کوي چې قرآنکریم واضح، روښانه او آسانه دئ،که یوازې همدا پورته ذکر شوې آیتونه هم وي نو همدا کافي وو چې مخالفت ئې نه وی شوی او داسې تصور راسره هیڅ کله نه وی پیدا شوی چې قرآني آیتونه سخت، پیچلي او له فهم نه لوړ دي.

الله تعالی او رسول صلی الله علیه وسلم خلك تشویقوي چې قرآنکریم ته رجوع وکړي، هغه د خپلې لارې مشال وگرځوي، بلنه ورکوي چې په دې کتاب سره له تیارو نه د رڼا لور ته لاره مومي، ورته وایي چې پدې کتاب سره هم ځان پېژندی شي او هم الله تعالی، هم دنیا او هم آخرت، ښه له بد ، خیر له شر ، گټور له زیانمنو شیانو نه ورباندې بېلولی شي، دا کتاب معیار دئ، تله ده، مشال دئ، لارښود دئ، د ټولو لپاره رانازل شوی او د ټولو لپاره د فهم او درك وړ دئ. لدې وضاحت او صراحت سره سره شته داسې کسان چې د دې حقیقت په خلاف غلط تصورات لري او وایي: د قرآنکریم پر مفاهیمو پوهېدل آسانه ندی، دا د هر چا د وس خبره نده، دا کار د ټولو لپاره ممکن ندی، پدې کتاب کې پیچلي او غامض مسائل شته، هرڅوك ورباندې نشي پوهېدی او په دې ترتیب سره هغه قرآنکریم چې باید د نورو معرفي کوونکې وي په خپله د تعریف او پېژندنې بلی وسیلی ته اړ شمېرل کېږي او د دې په ځای چې د نورو لپاره مشال او څراغ وي په خپله روښانه کوونکي ته محتاج بلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي!! دا څه عجیب قضاوت!! دا څومره بې انصافه تصور!! او دا څومره ناروا او غلطه انګېرنه!!

قرآن فرمايي! که دکوم آيت په مفهوم پوه نه شوئ،کوم آيت مشکل او سخت درته ښکاره شو نو د همدې مشکل مفهوم توضيح او بيان په نورو آيتونو کي ولټوئ، ځکه چي دا کتاب داسي دئ چي يوه برخه ئې د بلي تشريح او بيان کوي، سوالونو ته ځواب وايي، اشکالات رفع کوي او ابهامات له منځه وړي. رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي: که داسي حديث درته راغی چي له قرآن سره ئې تناقض او توپير درلود نو په ديوال ئې ووهئ. خو دا ښاغلي وايي: زمونږ خبره د قرآنکريم په هکله معيار او ملاك ده!! خپل نظريات دومره باارزښته شمېري چي بايد قرآني مفاهيم ورباندي وتلل شي او د قرآن په ځای د دوی تصورات مرجع او مصدر وبلل شي!!

ديني تحريکونه او اسلامي خوځښتونه تل دا عارضه او مشکل لري چي د تأسيس له لومړي پړاو نه وروسته ئې يوه داسي خاصه ډله رامنځته شي چي له دين نه ځانته دکان جوړ کړي او د خلکو د تحميق په وسيله ئې بدل کړي، په چل سره او د دين په نامه له خلکو مال او دولت ترلاسه کوي او نه پرېږدي چي خلك د دين په اصلي غوښتنو پوه شي، قرآنکريم د دې ستر خنډ په هکله فرمايي:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنْ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ...*

التوبه: ٣٤

اې مؤمنانو! زيات شمېر احبار او رهبان (د يهودو او نصرانيانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

علماء) په ناحقه د خلکومالونه خوري او د الله تعالی د لاری خنډ گرځي.

هرکله چي د الله دین دغو خلکو ته پاتې شوی او دا خلك پدې توانېدلي چي له دین نه د خلکو د تحمیق او ناوړه گټې ترلاسه کولو وسیله جوړه کړي، نو کریم خدای د خلکو د هدایت لپاره پیغمبران رالېږلی، ترڅو دین د دوې له انحصار نه آزاد کړي، د دوی له خوا جوړ شوي خرافات او په دین پوری په ناحقه لگیدلی تورونه له منځه یوسي، د خلکو پراوړو په ناحقه ایښودل شوي درانه بارونه لری کړي او د همدې مکارو او دروغجنو له خوا د خلکو په لاس پښو کي اچول شوي ځنځیرونه مات کړي، د الله تعالی او خلکو ترمنځ بې اساسه او کاذب موانع ختم کړي او خلکو ته دا وښیي چي دا د دېن دروغجن او مکار ټیکه دارن، د بندگانو او الله تر منځ واسطه ندي، الله تعالی ته د رسېدو لاره له دوی نه نده تېره شوې، هر بنده کولی شي له خپل رب سره مخامخ او له واسطې پرته راز او نیاز وکړي او دا ورته په ډاگه کړي چي خدای د ټولو رب دئ، هر چیر ته د هرچا دعا او فریاد اوري، هر بنده ته د غاړې تر رگ نه ورلنډ دئ، هغه ته د رسېدو لپاره هیڅ وسیلی ته اړتیا نشته، هیڅوك د هغه له اجازې او امر پرته د هیچا شفاعت نه شي کولی، چا ته چي الله تعالی د زیان اراده کړې وي هیڅوك خیر نشي وررسولی او چا ته ئې چه خیر غوښتی وي هیڅوك ضرر نشي ورسولی. او ټولو ته اعلانوي چي خدای ته رجوع وکړئ، یوازي د ده عبادت وکړئ او یوازي له ده نه مرسته وغواړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی خپل کتاب انسانانو ته رالیږلی، مخاطبین ئې ټول انسانان دي، دا د کومې ځانګړې طبقې لپاره ندی نازل شوی، دا د انسانانو د علم او فهم له سطحې سره برابر کتاب دئ. الله تعالی دا "کتاب" د خلکو د فهم سطحې ته "رانازل" کړی، هغه ئې دومره لاندې راوستی چې د هرچا لاس وررسېدی شي، هغه کسان چې د قرآنکریم په رابطه وایي چې دا یو پیچلی او غامض کتاب دئ هغوی یا دا غواړي چې دین په خپل انحصار او ګروت کې وساتي، ناوړه ګټه ترې وکړي او د دین په عام کېدو کې د خپلې سوداګرۍ زیان ویني او یا دا چې له قرآن نه هیڅ علم نه لري، قرآن ته ئې په غور او دقت مراجعه نده کړې او د قرآن په نسبت خپل جهل ئې د قرآن د غموض لپاره دلیل ګرځولی دئ او یا دا چې د همدې تبلیغاتو تراغېزې لاندې راغلی، همدا غلطه خبره ئې په پټو سترګو منلې. دا ډله د خپل غلط تصور د اثبات لپاره دا دلیل وړاندې کوي چې: قرآنکریم دوه ډوله آیتونه لري: یو محکم او بل متشابه. محکم هغه دي چې الفاظ او مفاهیم ئې واضح، روښانه او صریح وي، هر څوك ورباندې پوهېدلی شي؛ خو متشابه هغه دي چې د قرآنکریم د حکم په اساس د تأویل وړ ندي!! دا د دوی غلط نظر او دلیل دئ خو حقیقت بیا بل څه دئ، رحمن خدای چې دا دین ئې د انساني ژوند د تنظیم لپاره رالیږلی دئ، په څرګندو او روښانه الفاظو سره ئې د انسانانو او د دوی د ملموس او ښکاره ماحول په هکله بحث او خبرې کړېدي، ښه او بد، مضر او ګټور، خیر او شر ئې د همدوی په ژبه ورته بیان کړي دئ، د حقایقو د بیان لپاره ئې دا دین له آسمانه ځمکې ته راکوز

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی، دومره ئې راکوز کړی او داسې ئې بیان کړی چې د انسان د فهم او ادراك له سويې سره بالکل برابر شي، حامل ئې په خپله امي دئ، په امي قوم کې مبعوث شوی، لومړي حاملان ئې په لیك لوست نه پوهېدل، د بلال حبشي، سلمان فارسي، صهیب رومي او ابوذر غفاري په څېر کسان چې نه ئې عربي سمه زده وه او نه په لیك لوست سم پوهېدل، دوی مخامخ له پیغمبر علیه السلام نه د قرآن آیتونه ترلاسه کول، په مراد ئې پوهېدل، نورو ته ئې رسول او د پلي کولو لپاره ئې جهاد ته ملا تړله. متأسفانه همدا عام فهمه، آسانه او روښانه دین د وخت په تېرېدو سره د داسې کسانو په لاس کې لویدلی چې غواړي نور خلك ورباندي تحمیق کړي، دین په ځان پورې منحصروي او نورو خلکو ته وایې: دا دین یوازې زمونږ لپاره د فهم وړ دئ، نور څوك پدې دین نه شي پوهېدلی، د الله تعالی په ژبه یوازې مونږ پوهېږو، نور دا توان نه لري چې د دین په رموزو او اسرارو پوه شي، که څوك غواړي له الله تعالی سره رابطه ونیسي نو باید زمونږ له لارې خدای ته د رسېدو کوشش وکړي، دوی د خدای استازي، د دین ترجمانان او د خدای او بنده ترمنځ واسطه او وسیله دي!! پدې ډول بې اساسه خبرو سره هغه دین چې ډېر آسانه او عام فهم دئ، په داسې یوه دین بدل کړی چې د یوې خاصې ډلې په واك کې محدود او منحصر پاتې شي، الله تعالی دین له آسمان نه ځمکې ته رالېږلی، خو دوی ئې بېرته له ځمکې نه آسمان ته پورته کړي، هومره لوړ چې د هیچا لاس نشي وررسېدی!! دا خلك، هغه دین چې لومړنی حامل او راوړونکي ئې امي وو، پداسې دین بدلوي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیلسوفان ئې په الف باء نشي پوهېدی!! هغه دین چي د انسان او طبیعت په هکله بحث کوي، پداسي څه بدلوي چي د بحث محور ئې خارق العاده کارونه او ماوراء الطبیعت توکي او پېښي وي!! د دې ډلي د غلط تفسیر له مخي د قرآنکریم ټول څرګند او صریح الفاظ په پیچلیو او غامضو مفاهیمو بدلېږي او محکم آیتونه ئې هم د انسان د فهم له دایرې نه وزي، که قرآنکریم له لمر، سپوږمۍ، ځمکي، آسمان، غرونو، سیندونو، وریځو او باران نه خبري کوي نو د دوی په اند د دې روښانه الفاظو معنی هم هغه نده چي عام خلك ئې انګېري، که څوك غواړي د دې الفاظو په اصلي معنی پوه شي نو باید د دوی په اصطلاح دین پوهانو ته رجوع وکړي، هغه چي د دوی له زعم او ګمان سره سم د الفاظو په بطن پوهېږي، که داسي ونکړي او د کلماتو معنی بل ځای ولټوي نو حتماً به د اشتباه مرتکب شي!! دا انګېرنه او تصور چي له دین نه دکان جوړوي، دین د څو محدودو کسانو په انحصار کي راولي او دین د هغو کسانو د لاس آله جوړوي چي خلك پرې تحمیق کړي او د خلکو مالونه پرې وخوري، قرآنکریم دا حالت څومره ښه انځور کړی:

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنْ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنْ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ *

آل عمران:۷۸

له دوی نه یوه ډله داسي ده چي په خپلي لیکني او کتاب خپلي ژبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي اړوي چي ته هغه د الله تعالی د کتاب یوه برخه وبولی، پداسي حال کي چي هغه د الله د کتاب برخه نده، دوی وایي: دا خبري ټولی د الله له لوري دي، پداسي حال کي چي د الله له خوا ندي، په خدای پوري دروغ تړي سره له دې چي ښه پوهېږي.

گورئ چي دا مکاره او ټگماره ډله خپلي لیکني او خپلي خبري د الله تعالی کتاب ته منسوبوي، خپل غلط او مغرضانه تفسیر او تعبیر ته الهي تعبیر وایي، دوی دا غلطي قصداً او په لوی لاس کوي، ښه پوهېږي چي دا خبری نه د الله تعالی په کتاب کي شته او نه د الهي کتاب معنا هغه ده چي دوی ئې وایي. په دې آیت پسې له ذکر شوو نورو آیتونو نه دا په ډاگه معلومېږي چي په دې رنځ اخته کسان یا هغه خلك دي چي له دین نه ناوړه گټه پورته کول ورته په میراث رسېدلي او یا هغه واکمنان دي چي له دین نه د خپل زعامت او واکمنۍ د اثبات لپاره وسیله جوړوي او دین د خلکو د غلامۍ آله گرځوي او یا هغه کسان دي چي غواړي پیغمبرانو علیهم السلام او دیني مشرانو ته د انتساب له لاري امتیازات لاسته راوړي، همدا کسان دي چي ځیني شخصیتونه د الوهیت تر مقامه پورته کوي، د خدای شریکان ئې جوړوي، د علم غیب خاوند او د عالم په امورو کي د تصرف حق ورته ثابتوي، له دوی نه مرسته او پردوی توسل لازمي گڼي او ادعا کوي چي یوازي د دوی له لاري د الله تعالی دربار ته لار موندل ممکن ده!! دوی دا ادعاگاني له دغو درنو شخصیتونو سره د محبت او هغوی ته د درناوي له امله نه کوي، بلکه لدینه ئې هدف خپلي گټی وي، غواړي په همدې سره خپل مقام اوچت کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه دوی ځان د دغو شخصیتونو د مادي او معنوي مقام وارث ګڼي، هر کرامت چي د هغوی لپاره ثابت کړي ګټه ئې دوی ته راګرځي، له همدې نه د امتیازاتو د لاسته راوړلو وسیله جوړوي، قرآنکریم پدې هکله فرمایي:

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُونَ* وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ * آل عمران :۷۹-۸۰

هیڅ انسان ته نه ښایي چي الله تعالی ورته کتاب، حکم او نبوت ورکړي او بیا هغه "لدې الهي پېرزویني وروسته" خلکو ته ووایي: له الله تعالی نه علاوه زما بندګان شئ! بلکه "د دې برعکس هغه ته دا ښایي چي" ووایي: د دې لپاره باید خدای پالونکي شی چي تاسو خو نورو ته دا کتاب ورزده کوئ او په خپله ئې لولی. او هغه تاسو ته دا امر نه کوي چي ملائکي او پیغمبران خپل اربابان ونیسئ، آیا تاسي ته د کفر امر وکړي، وروسته له هغې چي د دوی په دعوت سره په اسلام مشرف شوئ یاست؟!

له دې لاري چي دین ته کوم زیان اوښتی، هومره ستر زیان دي چي جبران ئې ګران کار دئ، همدا غلط تصور د ډېرو ژورو دیني انحرافانو سبب شویدی!! که ووایو چي له همدی لاري دین تحریف شوی، د ژوند له ساحې او صحنې نه وتلی، د خرافانو ښکار شوی او د مابعد الموت په دایره کي محدود پاتې شوی، نو مبالغه به مو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي کړي.

دا تصور او عقيده چي ګويا د قرآنکريم الفاظ بطون لري، ظاهر ئې يو او باطن ئې بل څه دئ، همدې تصور د هغه کسانو په مخ دروازه خلاصه کړيده چي غواړي خپلي خبري او غوښتني د دين خبري او غوښتني وګرځوي، خپل بدعتونه د دين په نامه مشهور او معروف کړي او له همدې لاري امتيازات لاسته راوړي.

د مذهب په نامه او عنوان د نويو لارو او ضوابطو ايجاد او په دين کي بدعتونه رامنځته کول او بيا همدې بدعت او نويو ايجاد شوو دودونو دستورونو ته له اصل مذهب او دين نه زيات ارزښت ورکول، دا داسي يو آفت دئ چي اکثراً مذهبي کړۍ ورباندي اخته کېږي. دا پداسي حال کي چي د دين تقاضا او حکم دا دئ چي بايد نه څه ورباندي زيات او نه څه ترې کم کړی شي، د دين له نظره لکه څنګه چي له دين نه څه راکمول جرم دئ همداسي په دين له ځانه څه ورزياتول هم نابخښونکي ګناه ده. دين نه هيڅ زياتوني ته اړتيا لري او نه څه کمول مني، دين مکمل او ښايسته دئ، نه خد او خال ته ضرورت لري او نه خراش او تراش ته؛ خو هغه ټګماره ډله چي له دينداری نه ځانته حرفه او پيشه جوړوي، په خاصو ظروفو کي راواړاندي شي او د خاصو اهدافو پخاطر د مذهب د ښايست او ښکلا تر شعار او عنوان لاندي د خلکو د راجلبولو په نيت په مذهب کي نوی لاری اختراع کړي، بيا ئې مذهب ته منسوبوي، ورپسي همدا د دين تر پرده لاندي له ځانه جوړ شوي ضوابط ورو، ورو دومره اهميت او ارزښت پيدا کړي چي د دين اصلي او حقيقي څېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر سورې لاندې راولي، همدا کسان په خپلو بدعتونو سره له آسانه او عام فهمه دين څخه داسي يو مذهب جوړ کړي چي د انسان سليم فطرت ترې کرکه کوي، انساني عقل ئې نه شي منلی او د انسان د طبيعی اړتياوو مخالف او معارض واقع شي.

همدا رنځ بيا د دې سبب شي چي د تقوی او اخلاص تر پردې او شعار لاندې د دين د اصلي روح مخالف قيود او اصول وضع شي، حلال شيان حرام وبلل شي او د انسان ديني و جايب له ټاکلی دايری نه ووزي، زياتونه پکي وشي او د قرآنکريم په ژبه دا دين ته منسوب شيان د خلکو لپاره د اضافي بار او درنو ځنځيرونو شکل غوره کړي.

که قرآنکريم ته رجوع وکړو نو وبه وينو چي دا د هر مسلمان داعي يوه ستره دنده او وظيفه ګڼي چي د پورته ياد شوې ستونزې او رنځ معالجه وکړي او مسلمانان په دې آفت له اخته کېدو نه وژغوري. قرآن وايي چي پيغمبران عليهم السلام له همدې ډول مشکلاتو سره مخ شويدي او هغوی زياتې هلې ځلې کړيدي تر څو د تحريف شوي دين او مذهب پيروان پدې قانع کړي چي د دوی مذهبي مشران د بدعت مرتکب شويدي، هغوی له ځانه په دين کي زياتونه کړيده، حلال شيان ئې بې دليله په دوی حرام کړيدي، قرآنکريم له يوه پيغمبر عليه السلام نه حکايت کوي او فرمايي:

وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ * آل عمران: ۵۰

او ترڅو هغه ځيني شيان درته حلال وګرځوم چي پر تاسو باندي حرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي شوي او ستاسي د رب له لوري مي ځرګنده نښه درته راوړی، نو له خدای نه ووېرېږئ او زما متابعت وکړئ.

همدا راز د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وظیفې او مسئوولیت په هکله قرآنکریم فرمایي چي هغه راغی تر څو له خلکو درانه بارونه کوز کړي او د خلکو په لاسونو او پښو کي لویدلي ځنځیرونه وشلوي، همدې مطلب ته په اشارې سره فرمايي:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * الاعراف: ۱۵۷

هغه کسان چي د امي رسول او پیغمبر متابعت کوي، هغه چي دوی ئې نوم په تورات او انجیل کي له ځان سره لیکلی مومي، هغه چي دوی په نېکي ګماري او له بدي نه ئې منع کوي او پاك شیان ورته حلال او ناولي ورته حرام ګرځوي او بارونه ئې د دوی له اوږو راکوزوي او هغه ځنځیرونه شلوي چي د دوی په لاسونو او پښو کي لویدلی وو، نو چا چي پر هغه ایمان راووړ، د ده مرسته ئې وکړه او د هغه نور پیروي ئې وکړه چي په ده باندي نازل شویدی، همدا کسان برلاسي او بریالي دي.

ګورئ چي پیغمبر د خلکو بارونه سپکوي، ځنځیرونه شلوي، انسانان آزادوی، ټول پاك شیان "چي پخوا ئې یوه برخه ځینو ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرام کړي وو" حلال گرځوي او ټول ناولي شیان حرام شمېري، خلکو ته داسي نور او چراغ ورکوي چي له تیارو او خرافاتو نه ورباندي ووځي او د حقیقت روښانه دنیا ته لاړ شي.

د ځینو اشتباهاتو تصحیح

"دا د تأویل په اړه د یوی بلی مقالې عنوان وو چي نوموړی ورځپاڼی ته ولېږلی شوه"

د همشهری ورځپاڼی د اردیبشهت میاشتي په ۴ او ۵ نېټه زما لیکنه (د تأویل په هکله یو بل نظر) تر عنوان لاندي خپره کړه، زه ئې مننه کوم، په ځانگړې توگه له هغې تبصرې نه چي د مقالې په اړه ئې درلوده؛ خو د همدې میاشتی په ۱۱ نېټه په همدې ورځپاڼه کي زما د مقالې په هکله د لومړی تبصرې خلاف د یوی داسي تبصري شاهد وم چي د حیرانتیا وړ وه او دا تري څرگندیده چي د ورځپاڼې مسئوولین زما د مقالې د خپرولو له امله ترفشار لاندي راغلي او دېته اړایستل شوي دي چي معذرت وغواړي او د خپل ځان د تبرئې او د خپلي دغې اشتباه د جبران لپاره مناسب اقدام وکړي، خپلي مخکنی خبري بېرته واخلي او د موضوع په اړه د خپلو علماوو او مراجعو آراء نشر کړي.

له همدې نېټې نه څه موده وروسته، په څو پرله پسې گڼو کي د همدې موضوع په اړه د یو شمېر علماوو نظریات او مرکې خپرې شوې، "صدا و سیمای جمهوری اسلامي ایران" هم د دغې موضوع په رابطه له یوه عالم سره مفصله مرکه درلوده، چي دا ټول مي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقت سره تعقيب کړل او په همدې رابطه او د دې نظرياتو په حواله لانديني ټکي وړاندي کول غواړم:

- د يوې موضوع په هکله د مختلفو نظرياتو خپرول غوره اقدام دئ، حقيقت هغه وخت ښه ځرگنديدلی شي چي د خپل معارض او ضد ترخوا کيښودل شي، د حق پلويان له مناقشې او له مخالفو نظرياتو نه وېره نه لري، بلکه دا يو ضرورت شمېري او په خلاصه ټنده ئې اوري، دا د باطل خاصيت دئ چي په تياره او تنهائې کي خوښ وي، د مقابلې او مناقشې توان او جرأت نه لري، حقيقت خو د مؤمن ورکه متاع ده، مؤمن د هرې خبري د اورېدو حوصله لري، مؤمن ټولي خبري اوري بيا ئې له منځه حق انتخابوي او هغه څه مني چي حق وي:

فَبَشرْ عِبَاد * الَّذينَ يَستَمعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئك الَّذينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُولَئك هُمْ أُولُوا الأَلْبَبِ *

الزمر: ١٧-١٨

آيا دا نه گورئ چي قرآنکريم حتی د هغو کسانو په ځواب کي چي ويل به ئې رسول صلی الله عليه وسلم، مجنون دئ، شيطاني القاءات ورته کېږي، ساحر، جادوگر او کاهن دئ، د دې او ديته ورته اباطيلو د ځواب لپاره تر ټولو غوره، معقوله او منطقي لاره اختياروي او فرمايي:

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ * وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ * وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ * فَأَيْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تَذْهَبُونَ * إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ * لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ * التكوير: ٢٢ - ٢٨

ستاسي ملگرى ليونى ندى، په ښكاره افق كي ئې ليدلى او هغه په غيب بخل نه كوي "د كاهنانو په شان ندى چي په غيب ويلو اجره غواړي" او خبره ئې د رټل شوي شيطان خبره نده، نو چيرته ځى؟ دا خو له پند او يادوني پرته بل څه ندي، ستاسي د هر هغه چا لپاره چي غواړي په نېغه لاره روان شي.

پوهېږئ چي دا د كوم ذات څواب دئ؟ دا د هغه قهار او مالك الملك الله ځواب دئ چي د مرگ او ژوند فيصله له ده سره ده، د رزق او روزي خزانې ورسره دي، فعال لمايريد دئ، له حق نه د منكرو او گستاخو حق دښمنه خلكو په ځواب كي د دې په ځاى چي له قهر او غضب نه كار واخلي، عذاب ورباندي نازل كړي، د نرمۍ او مهربانۍ لاره نيسي او رسول صلى الله عليه وسلم د هغوى د ملگري په توگه ورمعرفي كوي.

د تأويل په اړه چي پدغو مقالو كي څه ليكل شوي د هغوى په ځواب كي بايد ووايم:

متأسفانه يو شمېر دوستان تفسير او تأويل مترادف لفظونه شمېري؛ خو حقيقت داسي ندى، قرآنكريم د تأويل لفظ يوازي د متشابه آيتونو په هكله استعمال كړى، د قرآن له نظره د متشابهاتو د تأويل هڅه ناوړه عمل دئ، دا د هغو كسانو كار گڼل شوي چي رنځور زړونه لري او فتنې لټوي، د تعجب او افسوس وړ ده كه د قرآن له دې صراحت سره سره د متشابهاتو تأويل، مذموم او ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمل ونه بلل شي:

فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ * آل عمران: ٧

او هغه کسان چي په زړونو کي ئې کوږوالی دئ، د همدې کوږوالي له امله په متشابهاتو پسې ځي، فتنې لټوي او د تأویل هڅه کوي، پداسي حال کي چي له الله تعالی پرته هیڅوك ئې په تأویل نه پوهېږي.

نه پوهېږم په کوم دلیل دا مذموم او ناوړه عمل د پاخه علم خاوندانو ته منسوبېږي؟ پدې پوهېږو چي يو غيبي او پټ ځيز له مشهود او ښکاره ځيز سره له تشبیه پرته په بل څه نشو درك کولی، انسان نه د غيبي شيانو د کیفیت د ادراك توان لري او نه ئې د معرفي کولو لپاره په خپل قاموس کي خاص او ځانګړي الفاظ. قرآنکریم خپلو مخاطبينو ته د غيبي شيانو د معرفي لپاره د تشبيه فن کارولی دئ، د متشابه آیتونو په ذریعه ئې انسان ته د غيبي نړۍ په لوري د فهم لاره پرانستي ده او د غيبي شيانو ادراك ئې ترممکنه حده ورته آسانه کړی.

له غيبي شيانو نه چي د قرآنکریم متشابه آیتونه کوم انځور او تصویر وړاندي کوي، په هغه کي د انسان د عقلي او ذهني قدرت او ظرفیت وروستی حد مراعات شويدی، ترکومه حده چي د انسان عقل کار کولی شي، په قاموس کي ئې د دې شيانو لپاره چي کوم الفاظ موجود وو هغه ټول په کار وړل شويدي. دا د انساني توان وروستۍ پوله ده، لدینه آخوا د مخکي تګ او مزيد علم ترلاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو توان او وس نه لري. قانع او په خپل حد پوه انسان همدلته توقف کوي او د وړاندي تگ هاند نه کوي، خو حریص، د ناروغ زړه او دماغ خاوند او شکاك انسان پښې له خپل ټغر نه اوږدي غځوي او د وړاندي تگ سعی او هڅه کوي.

د آیت وروستۍ برخه په ځرگنده توگه وایي چي د پاخه علم خاوندان د دې پر ځای چي د متشابهاتو د تأویل هڅه وکړي، توقف کوي او وایي: مونږ ایمان پری راوړی، ټول زمونږ د رب له لوري دئ.

یو شمېر دوستان د تأویل او تفسیر تر منځ دې توپیر ته متوجه ندي او دیته پام نه کوی چي تأویل تر متشابهاتو پوري خاص دئ، د تأویل لفظ د ټولو آیتونو لپاره ندی استعمال شوي، دوی د همدې غلط تصور له مخي د ډېرو اشتباهاتو مرتکب شویدي، هر چیرته ئې چي داسي آیتونه لیدلي چي مجمل دي، شرحې او تفصیل ته ضرورت لري، مجاز، تمثیل او استعاره پکي په کار وړل شویده، نو مخکي لدینه چي غور وکړي فوراً وایي: دا آیتونه د هر چا لپاره د فهم او پوهې وړ ندی، باید دلته له تأویل نه استفاده وشي!! همدا ډله بیا تأویل په دوو برخو وېشي: یو جائز تأویل او بل ناجایزتأویل، پر همدې وېش په استناد سره وایي چي دا ضروري ده چي یوه ډله علما باید د متشابهاتو په تأویل پوه وي!! ځرگنده ده چي دا ډېر کمزوری تصور او بې اساسه استدلال دئ، د آیتونو تفسیر، بیان او تشریح روا او جایز عمل دئ، خو د متشابه آیتونو تأویل د قرآن د حکم په اساس ناوړه عمل دئ.

- د الرسخوان في العلم په هکله باید ووایو چي تر خاصو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو دا مختص کول او داسي ادعا کول چي لدې نه فقط اهل بیت مراد دي، صحیح خبره نده، قرآنکریم د اهل کتاب د یو شمېر علماوو لپاره همدا صیغه په کار وړې ده، هلته چي فرمایي:

لَكِنْ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُوْلَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا *

النساء: ۱۶۲

لکن د دوی راسخین في العلم او مؤمنان پر هغه څه ایمان لري چي پر تا باندي نازل شوي او پر هغه څه هم چي له تانه مخکي نازل شوي، لمونځ کوونکي، زکات ورکوونکي، پر خدای او آخرت ایمان لرونکي، ډېر ژر به دوی ته ستره بدله او اجر ورکړو.

د الرسخوان في العلم صفت تر محدودو او خاصو کسانو پوري مختص کول نه یوازي له قرآنکریم سره توافق نه لري بلکه دا تصور له قرآن سره ټکر کوي.

سره لدې چي د قرآنکریم آیتونه ټول روښانه او مدلول ئې څرګند دئ، الفاظ ئې په ډېر ښکلي او ښایسته انداز کي او پداسي طریقې له یوه بل سره په یوه مزي کي پویل شوي چي هم ئې عمومي مطلب واضح وي او هم د هر لفظ ځانګړی معنی، او مخاطب ئې په ډېره آسانۍ سره درك کولی او ورباندي پوهېدلی شي. د آیتونو مفاهیم واضح او هرچاته د فهم وړ دي، که څوك په کوم آیت یا لفظ پوه نشي نو باید مخکي وروسته آیتونو ته مراجعه وکړي تر څو د مطلوب آیت په مفهوم پوه شي. د هر لفظ صحیح او دقیقه معنی هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت معلومېدلی شي چي له نورو الفاظو سره ئې رابطه په پام کي ونيول شي، همداراز د آيت دقيق تفسير هم هغه وخت ممکن دئ چي د آيتونو سياق او سباق ته جدي توجه وشي.

د تأويل معنی بايد د ژبې د کتابونو په ځای په خپله په قرآنکريم کي و لټوو، کېدی شي په عربی کي د دې لفظ لپاره متعددې معناګاني راغلې وي او پدې آيت کي حتماً لدې متعددو معناګانو څخه يوازي يوه مطلوبه وي او هغه مربوطه آيت په خپله راته په ګوته کوي. که د تأويل معنی د قرآنکريم د همدې آيت په متن کي ولټوو نو دا به راته په ډاګه شي چي دلته د تأويل معنی، تفسير او تشريح نده، بلکه دلته ئې مراد اصلي او اولني حالت ته ګرځول دي، د تشبيه له حالت نه ايستل او لومړني حالت ته اړول، دا د تأويل معنی ده. د مثال په توګه د دې آيت په هکله: "الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى" که ووايو چي دا آيت مونږ ته دا راښيي چي الله تعالی د هر څه مالك او واکدار دئ، ځمکه او آسمان ئې تر حکم لاندي دي، که دلته پدې معنی بسنه ونکړو او ووايو چي عرش څه ته وايي؟ پرعرش د الله تعالی د استواء کيفيت څنګه دئ؟ که پدې لاره لاړ شو نو دا تأويل دئ او دا په واقع کي هغه عمل دئ چي الله تعالی ئې نه خوښوي.

مونږ که په مجاز او استعاره کي پدې مکلف يو چي د الفاظو اصلي معنی وانه خلو، نو په متشابه آيتونو کي خو هيڅ حق او اجازه نه لرو چي د لفظ اصلي معنی واخلو او دا حق نه لرو چي پر ظاهري معنی ئې حمل کړو، په قرآنکريم کي په سلګونو داسي آيتونه شته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي هيڅ عاقل ئې د الفاظو ظاهري معنی مراد نه بولي، بلکه د تفسير او بيان لپاره ئې د آيتونو له سياق او سباق نه استفاده کوي، د مثال په توگه د الله تعالی دا قول چي فرمايي:

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ * البقره: ٧

الله تعالی د دوی پر زړونو او غوږونو مهر وهلی دئ او پر سترگو ئې پرده ده او د دوی لپاره لوی عذاب دئ.

پدې آيت کي د ختم او غشاوه الفاظ نه ښايي په ظاهري معنی حمل شي او مطلب يې هم د ظاهري معنی اخيستل ندي، لدې آيت نه مخکي ياد شوي آيت د دې الفاظو معنی څرگندوی، مخکنی آيت اعلانوي چي د کافرانو گواښل او ايمان ته رابلل گټه نه لري، هغوی په هيڅصورت کي حق ته غاړه نه ږدي، له عقل نه کار نه اخلي، نه د نورو خبره اوري او نه له حوادثو نه عبرت اخلي، د هغوی د ضمير صفحه زنگ وهلې ده، وجدان ئې خيرن شويدی، د ادراك او پوهې توان او صلاحيت ئې له لاسه ورکړی.

همدا راز دا آيت:

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * الفاتحه: ٥

خدايه! مونږ ته نېغه لاره راوښيه!

پدې آيت کي هم له صراط او مستقيم نه ظاهري معنی مراد نده، دواړه لفظونه د معنوي مفاهيمو د معرفي کولو او افادی لپاره په کار وړل شويدي، لدينه مخکي ذکر شوي آيت پدې دلالت کوي چي له صراط مستقيم نه مطلب يوازي د الله تعالی عبادت او يوازي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له همغه نه د مرستې غوښتل دي.

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ * البقره: ۱۸

کاڼه، گونگیان او ړانده دي او بېرته نه راگرځي.

دلته هم د صم، بکم او عمي له الفاظو نه ظاهري معنی مطلوبه او مراد نده.

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلاً*

الاسراء: ۷۲

د آیت وروستی برخه دا په ډاگه کوي چې له (اعمی) نه مراد ړوندوالی نه بلکه نا پوهي او گمراهي ده.

که په قرآنکریم کې د ذکر شوو استعارو په هکله دا نده روا چې ظاهري معنی ئې ترې واخیستل شي نو د متشابهاتو په هکله خو په طریقه اولی سره د ظاهري معنی اخیستل جواز نه لري.

حکیم خدای خپل کتاب (قرآنکریم) له هغه باران سره تشبیه کړی چې له آسمان نه راورېږي او هره دره، سیمه، دښته او خوړ د خپل ظرفیت په اندازه ترې خړوبېږي، هره سیمه خپله مناسبه او د خپل ظرفیت برابره برخه ترې اخلي، د لویې دښتې او ارت خوړ برخه زیاته او د واړه خوړ برخه کمه، همدا راز مخاطبین هم هر یو د خپل توان او ظرفیت په اندازه له قرآنکریم نه مستفید کېږي، د عالم او پوه سړي برخه زیاته او د بیسواد ، نالوستي او امي برخه کمه، هر یو ترې مستفید کېږي، هیڅ یو ئې له خیر او گټې نه بې برخي نه پاتې کېږي، نه بیسواده د بیسوادۍ له امله ترې محروم پاتې کېږي او نه عالم د خپل علم په وجه د قرآن په ټولو مفاهیمو او رموزو احاطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولی شي، هر یو خپله برخه اخلي.

هر قول، کلام او وینا چي دا صفت ونلري هغه ناقص دئ، الهي کلام لدې عیب نه پاك دئ، هغه کلام او وینا چي ټولی او یا یوه برخه ئې یوازي د محدودو افرادو لپاره د فهم وړ وي او د نورو لپاره د ادراك وړ نه وي، هغه ناقص کلام دئ او دا جائز نده چي قرآن ته دا عیب راجع کړو. دا قرآن د حبشي بلال، فارسي سلمان او ابو ذر غفاري لپاره د فهم وړ وو، د هغوی له سویې سره برابر وو، هر یو راغلی، له رسول الله نه ئې د همدې آیتونو د اورېدو له برکته ایمان راوړی، دا په داسي حال کي چي هغوی نه په صرف او نه په نحو پوهېدل، نه ئې د بلاغت علم لوستلی وو او نه ئې له فلسفی، منطق، ریاضي او حکمت سره آشنائې درلوده.

که څوك سوال وکړي چي: د رسول الله صلی الله علیه وسلم امي او نالوستي قوم څنگه پدې قرآن وپوهېدل چي اوس ئې ستاسي فیلسوفان له درك او فهم نه عاجز دي؟ دې سوال ته ځواب لرئ؟

حتماً د دې سوال د توجیه لپاره به دا ووایاست چي همدا آسانه او د هر چا لپاره د فهم وړ قرآن په خپله د مسلمانانو له خوا پداسي مشکل او غامض کتاب بدل شوي چي څوك ئې په مفهوم نشی پوهېدی، همدا مسلمانان دي چي د قرآني الفاظو لپاره ئې له ځانه ظاهر او باطن جوړ کړي او د باطن په معنی پوهېدل ئې په خاصو افرادو پوری تړلی. څرگنده ده چي دا تصور او ادعا حقیقت نه لري، که په رښتیا سره قرآني آیتونو بطن او باطن درلودای نو حتماً به رسول الله او یارانو ئې دا مونږ ته بیان کړي وو، دا باطن او یا بطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ئې په خپله توضيح کړي وو او د هغوکسانو مخه به ئې بنده کړي وه چي اوس راځي او خپلي خبري د آيتونو د باطني معناګانو او بطونو ترنامه لاندي پر خلکو تحميلوي، که قرآنکريم بطن درلودلی نو رسول الله صلی الله عليه وسلم به حتماً د خپل امت لپاره بيان کړی وو ، په احاديثو کي به ئې وضاحت شوی وو او د هغو کسانو په مخ به ئې ټول ورونه تړلي وی کوم چي د باطن د توضيح په بهانه له اسلام نه ناوړه استفاده کوي!! په احاديثو او د امامانو په څرګندونو کي هيڅ داسي موارد نشته چي د متشابهاتو په تأويل دلالت وکړي، هيچا هم ندي ويلي چي عرش څه ډول دئ، پر عرش د الله تعالی د استواء کيفيت څنګه دئ،استواء، هروله او ديته ورته صفات څه کيفيت لري؟!.. رسول الله صلی‌الله عليه وسلم، يارانو او امامانو د دې ډول صفاتو په هکله هيڅ توضيح او تشريح نده کړې، نو د دې معنی دا ده چي هغوی د متشابهاتو له تأويل نه ځان ساتلی او په خپل قول او عمل سره ئې په دې حقيقت اعتراف کړی چي د متشابهاتو پر تأويل له خدای نه پرته بل څوك نه شي پوهېدی.

بايد په پام کي ولرو چي له اشخاصو سره محبت او د هغوی درناوی د دې سبب نشي چي هغوی د الوهيت مقام ته اوچت کړی شي او له دوی سره د محبت او دوی ته د عقيدت په اساس دا تصور ونکړو چي هغوی هم لکه الله تعالی په هر څه علم لري. واقعيت دا دئ چي د انسان علم د الله تعالی د علم په وړاندي د هغه څاڅکي حيثيت لري چي يوکس ئې د ګوتې په سر له لوی سمندر نه پورته کوي. انسان يوازي په هغه شيانو علم لرلی شي چي ورته ښکاره وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا د وحی په واسطه ورته ښودل شوی وي، انسان له ښکاره شیانو نه آخوا په څه ندی خبر او لدې سرې کرښې نه آخوا یوازې هغه شیان هغه هم په نسبي توګه پېژندلی شي چې الله تعالی د وحی پواسطه ورته معرفي کړي وي، قرآنکریم څه ښه فرمايي:

قُل لاَّ يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ الْغَيْبَ إِلاَّ اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ * النمل: ٦٥

ووايه: په ځمکه او آسمانونو کې له الله تعالی پرته هیڅوک په غیب نه پوهېږي او په دې هم نه پوهېږي چې کله به راژوندی کېږي.

په خواشینۍ سره باید ووایو چې ځیني کسان د "وحی" او "خبر" له لارې په غیبي شیانو پوهېدل له علم غیب سره خلط او ګډوي! د دې دواړو ترمنځ توپیر نه شي کولی، اشتباه کوي او د وحی په ذریعه له ځینو غیبي شیانو نه اطلاع او لدې لارې په پټو شیانو خبرتیا ته علم غیب وايي، د همدې اشتباه په وجه د علم غیب په هکله داسي څه وايي چې د قرآن له صریح او قاطع وینا سره ټکر کوي، له الله تعالی نه پرته بل ته د علم غیب د ثابتولو ناکامه هڅه کوي، پداسي حال کې چې قرآنکریم په پوره صراحت او قاطعیت سره وايي چې له الله تعالی پرته هیڅوک علم غیب نه لري.

• مونږ د اهل سنت او تشیع معتبرو تفاسیرو ته مراجعه کړیده، پدې ټولو تفاسیرو کې مو هیڅ داسي څه ندي موندلي چې پدې دلالت وکړي چې د قرآني آیتونو پوهه تر خاصو افرادو پورې محدوده ده، هیڅ کوم مفسر داسي ندي ویلي چې پدې آیت مونږ نه پوهېږو او د دې آیت په تفسیر یوازې د پاخه علم خاوندان

(c) ketabton.com: The Digital Library

(الراسخون في العلم) پوهېږي.

- که فرضاً دا ومنل شي چي په قرآنکريم کي رښتيا داسي آيتونه شته چي په مراد او مطلب يې يوازي محدود شمېر کسان پوهېدی شي او دا محدود کسان هم نه اوس او زمونږ په زمانه کي شته او نه به په راتلونکي زمانه کي وي او د تېرو شخصيتونو په اقوالو کي هم د دې آيتونو د مراد په هکله څه نه موندل کېږي، که دا فرضيه ومنو؛ نو له لاندنيو اشکالاتو سره به مخ شو:

١. دا له الهي حکمت سره تطابق او سمون نه لري. د قرآني آيتونو په اړه دا ذهنيت چي ټول يا ځيني ئې د بشر له فهم نه لوړ دئ، پدې معنا ده چي حکيم خدای د انسان د لارښووني لپاره داسي څه هم رالېږلي چي انسان ورباندي نه پوهېږي!! مگر ممکن ده چي حکيم ذات داسي کار وکړي؟!

٢. پدې سره مو په قرآنکريم باندي دا تور او اتهام لگولی چي (نعوذ بالله من ذلك) په هغه کي ځيني مطالب مبهم، مهمل او غير قابل استفاده دي، چي مخاطب ورباندي نه پوهېږي او خاصه گټه ترې نشي اخيستي!! دا په ښکاره د قرآن هتك حرمت دئ!! حقيقت دا دئ چي په قرآنکريم کي نه مبهم لفظ شته او نه بې معنی او بې گټې کلمه، نه څه پکي زيات دي او نه څه کم، قرآن له اوله تر آخره حق دئ او د باطل لپاره پکي هيڅ ځای نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاطعیت او تسامح

اما د جزم او قاطعیت په اړه چې ځیني ئې نفی کوي او په ځای ئې د تساهل او تسامح سپارښتنه کوي او ځیني نور لدینه مخکې ځي او وایي: حق څو مخونه او متعددې جلوې لري، هرڅوك له خاصې زاویې نه حق ته ګوري او ځانګړې انتباه ترې اخلي، د دوی په اند نه ښائي څوك له حق نه د یوې خاصې انګېرنې په اساس محکوم شي او اعتراض پرې وشي؛ ځکه دا نده معلومه چې کوم تعبیر او انتباه حق ته نږدې، له نورو نه قوي او صحیح ده او حقیقت ئې تر نورو ښه انځور کړي، دوی وایې: ټول انتباهات او انګېرنې نسبي وي، له حق نه مختلف تعبیرونه او د هغه په اړه متعدد نظریات باید نسبي وبلل شي او له همدې زاویې نه وڅېړل شي، لازمه نده دکوم مذهب او نظریې په هکله له تعصب نه کار واخیستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، حق باید یوازي په یوه مذهب کي منحصر نه کړی شي، په کار ده پدې هکله قاطعیت او پرېکنده حکم یوی خوا ته کېښودل شي!!

پدې هکله باید ووایو: د "جزم گرائی" اصطلاح په ایران کي راپیداشوې ده، دا د نوي ایراني فرهنگ برخه ده چي د مذهبي پلورلیزم (تعدد) د جواز او عدم جواز په هکله له بحثونو او مناقشو نه زېږېدلی او د مطبوعاتو بازار ته وړاندي شوي، متأسفانه ځیني کسان دا اصطلاح هر چیرته او ډېر بیځایه کاروي او له قاطعیت نه انکار او د جازم اعتقاد نفي حتی په مهمو اعتقادي مسائلو کي هم ضروري گڼي، هر ځای او هرچیرته ئې نفی کوي!!

د قاطعیت او جازم حکم له مخالفینو نه سوال کوو: که مونږ ستاسي نظر ومنو، له قاطعیت او جزم نه لاس په سر شو، نو په ځای ئې کوم مسلك خپل کړو، گمان، حدس او تخمین؟! آیا په اعتقادي مسائلو کي هم قاطعیت پرېږدو او د گمان لاره ونیسو؟!

مونږ خو پدې باور لرو چي حق تل یو وي، تعدد او څووالي نه قبلوي، د حق ښي او کیڼ اړخ ته له ضلال او باطل نه پرته بل څه نه وي،

فَمَا ذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلا الضَلَلُ

نو له حق نه وروسته به له ضلال نه پرته بل څه وي؟

حق د هغی نېغې لاري په شان دئ چي یوې او بلي خوا ته ئې دیوالونه وي، ښې او کیڼې خوا ته ئې ورونه وي چي هر یو ئې د باطل په لور پرانستل شوی وي. د حق په اړه عقیده او باور باید داسي قاطع وي لکه دوه جمع دوه مساوي څلور، دلته له څلورو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته بل هر عدد غلط دئ او كه وويل شي ان شاء الله دوه جمع دوه ځلور كېږي، نو دا هم يوه غلطي ده، ځكه دلته ان شاء الله بې ځايه كارول شوى، قرآن امر كوي ان شاء الله هغه وخت وكاروئ كله چي غواړئ په راتلونكي وخت كي كوم كار ترسره كړئ او په كومې وعدې وفا وكړئ. پداسي ځايونو كي لكه روغ اوسې ان شاءالله، خداى دې بركت دركړي ان شاءالله، داسي وشول ان شاءالله، داسي ئې وكړل ان شاءالله، پدې مواردو كي دا لفظ غلط او بې ځايه استعمال شويدى، كه ووايي ٢+٢=۴ والله اعلم بالصواب، نو بيا دې هم اشتباه كړيده او دا جمله دې بې ځايه استعمال كړيده، دا جمله هغه وخت بايد وكارول شي چي خبره غير يقيني او په گمان مبني وي. كله چي قرآنكريم تلاوت كوې نو بايد هره كلمه ئې وروستۍ خبره وشمېرې او پدې باور ولرې چي پدې الفاظو كي د شك، ترديد ، گمان او ظن لپاره ځاى نشته، دلته قاطع اوسه، په جزم خبره وكړه، غوڅ او پرېكنده نظر ولره، د دې پروا مه لره چي ايراني پلورليستان به دې په جزم پالنه تورن كړي!! د تأسف ځاى دئ چي د پلورليزم كلمه هم لكه د جزم پالني او قاطعيت په شان د "عوامو" په لاس كي پرېوتې او مظلومه واقع شوې ده، پلورليزم يعنى دا چي ټولنه دې د بېلابېلو آراوو د تجلى او تبارز ډگر وي او د باورونو او افكارو تعدد دې ومنلى شي، كه دا لفظ پدې معنى واخيستل شي چي په يوه ټولنه كي دې د مختلفو او متعددو آراوو او نظرياتو تبارز ته اجازه وركړى شي، بايد يوه ډله خپل نظر په زور سره پر نورو تحميل نه كړي او د مختلفو مذاهبو پيروان بايد يو بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزغمي، نو پدې صورت کي د پلورليزم په اړه دې تعبير کي څه اشکال نشته؛ خو که لدې لفظ نه دا مفهوم واخيستل شي چي حق يو نه بلکه متعدد اشکال لري، حق د توزيع وړ دئ، هيڅ دين مطلقاً حق ندی او هيڅ مذهب مطلقاً باطل ندی، حق او باطل نسبي دي، د هيڅ دين پلويان حق نه لري د نورو اديانو پر پلويانو اعتراض وکړي او لاره ئې ناسمه وګڼي، نه دي له يوه بل سره مناقشه او مباحثه وي او نه ټکر او تصادم، هرڅوك دي خپلي خوښي او خپلي مخي ته پرېښودی شي او د هر چا مذهب او مسلك دې روغ او محترم وګڼلي شي، نو د پلورليزم دا تعبير نه سم دئ او نه د منلو. د پلورليزم صحيح تعبير دا دئ چي: پرېږده مختلف عقايد او نظريات راڅرګند شي، ميدان ته راووځي، اعتقادات او تصورات رابرسيره شي، د يوه بل په وړاندي ودرېږي، تر څو حق ښکاره او راڅرګند شي او باطل افشاء او رسوا شي او له مخ نه ئې غولونکي پردې راپريوځي.

زمونږ باور دا دئ چي حقيقت هغه وخت ښه څرګنديدای شي چي د خپل ضد او نقيض خوا ته کېښودل شي، له هغه سره پرتله او مقايسه شي، د حق پلويان له مناقشاتو او د نظرياتو له اظهار نه وېره نه لري، بلکه هغوی دا عمل ضروري شمېري او په خلاصه ټنډه هرکلی ورته وايي، دا د باطل خاصيت دئ چي "يوازي" او په "تيارو" کي خوښ وي او حريف سره له مخامخ کېدو او له مناقشې او مقابلې نه وېره لري، حقيقت د مؤمن ورکه متاع ده، مؤمن د هرې خبرې د اورېدلو حوصله لري، هره خبره په پوره زغم او پراخه سينه اورېدلی شي، خبرې ټولې اوري خو يوازې حق مني او حق خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبلوي

الَّذينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ

مګر نه ګوري چي قرآنکريم په اعتقادي مسائلو کي د بحث په وخت د نرمۍ امر کوي، د قهر او غصې اسلوب نفی کوي او فرمايي چي نبايد حق دين په جبر او زور سره په نورو وتپل شي، فرمايي:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنْ الغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ * البقره: ٢٥٦

په دين کي اکراه نشته، "په دين سره" هدايت له ضلالت نه څرګند شوي، نو څوک چي پر طاغوت کافر شو او په خدای ئې ايمان راووړ، هغه پداسي کړۍ منګولی لګولې دي چي شلېدل ئې نشته او الله تعالی اورېدونکی پوه ذات دئ.

راشئ لږ ديته ځير شو چي قرآنکريم د هغو کسانو په ځواب کي له کوم اسلوب نه کار اخيستی چي له الله او آخرت نه ئې انکار کولو، جنت او دوزخ ئې نه منلو، رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ئې د مجنون او ساحر خطاب کولو او قرآن دا د الله کتاب ئې اساطير الاولين ګڼلو؟ د دوی د سپکو سپورو خبرو او ناروا تبليغاتو په ځواب کي د شديد او قهرجن عکس العمل توصيه کوي که د معقول استدلال، په سړه سينه د مخاطب د قانع کولو او پوښتنو ته ئې د مقنع دلايلو په وړاندي کولو ټينګار کوي؟ د التکوير د مبارکي سورې لاندينې آيتونه د دې پوره وضاحت کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ * وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ * وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ * فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ * إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ * لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ * التکویر: ۲۲-۲۸

ستاسي ملگری مجنون ندی، په څرګند افق کي ئې هغه لیدلی او هغه پر غیب بخیل ندی او خبری ئې د رټل شوي شیطان خبری ندی، نو چیرته ځئ؟ دا خو عالمیانو ته له پند او یادوني پرته بل څه ندی، د تاسو هغه چا ته چي غواړي په سمه لاره روان شي.

پوهېږئ چي د دې اسلوب د غوره کولو توصیه د چا لخوا شوې؟ او دا په پېرزویني او زړه سوي ولاړ ځواب د چا له خوا ورکړي شوی؟ دا د قهار او مالك الملك خدای له لوري، د هغه خدای له خوا چي د مرګ او ژوند فیصلې ورسره دي، د رزق او روزي د ټولو خزانو مالك او واکدار دئ، هر څه چي وغواړي، کولی ئې شي، دا د هغه لوی او عظیم خدای ځواب دئ، هغو ذلیلو او پوچ خولو کفارو ته چي حق نه مني، له حق سره دښمني کوي، خدای او رسول نه مني، د همدې کفارو او حق دښمنه افرادو په ځواب کي د دې پر ځای چي له خپل قهر او غضب نه کار واخلي او خپل عذاب ورباندي نازل کړي، برعکس له ډېري نرمۍ او مهربانۍ نه کار اخلي، په ډېره مهربانۍ سره ځواب ورکوي او رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی ملګری شمېري!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم مذهب حق دئ؟

که څوك له مونږ نه سوال وکړي چي له اسلامي مذاهبو نه کوم یو حق او له نورو نه غوره دئ؟

په ځواب کي ورته وایو: هغه مذهب حق او غوره دئ چي د لاندي اساسي خبرو په اړه تر نورو مخکي وي:

- په الله تعالی ایمان او په الوهیت او ربوبیت کي د شرك نفی.
- په آخرت او له مرگ نه وروسته ژوند باندي ایمان.
- په رسولانو علیهم السلام باندي ایمان او پدې چي محمد علیه السلام وروستی پیغمبر دئ.
- په کتابونو ایمان او پدې چي قرآنکریم د ټولو آسماني کتابونو وروستی او له ټولو نه غوره او جامع کتاب دئ.
- په ملائکو او قضاء او قدر باندي ایمان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

كېدی شي ووايي: ټول اسلامي مذاهب په دې اصولو ايمان لري، ستاسي ځواب مجمل دئ، غواړو تر ټولو غوره مذهب په ښه او دقيقه توگه وپېژنو!!

وايو: كه دا خبره د ټولو اسلامي مذاهبو په رابطه ربنتيا وي او صدق پرې وكړي، نو بيا خو ټول حق دي او تر ټولو غوره ئې هغه مذهب دئ چي قرآنكريم او احاديث ئې د خپلي اعتقادي او فقهي مبانيو اصل او مبنی گرځولی وي او پدې ټينگار كوي چي ټول اختلافات بايد الله او د ده رسول ته راجع شي او د الله كتاب او د پيغمبر سنت بايد د هرڅه لپاره وروستي معيار او ملاك ومنلی شي. او خلكو ته په صريح الفاظو وايي: كه زمونږ كوم قول مو د الله تعالی او رسول الله له قول نه مخالف وموندو، نو زمونږ قول په ديوال ووهئ.

بې له شكه چي پدې به هم قانع نشي او تر دې به د لازيات ځرگند او واضح ځواب انتظار كوي، ځكه دوی له مذهبي اختلافاتو او د دې اختلافاتو له بدو نتائجو نه، چي امت ئې ټوټې ټوټې كړ، د دښمن په وړاندي ئې تضعيف كړ، په داخلي نښتو او شخړو ئې مبتلا كړ، د نړۍ د قيادت او مشرتابه له هغه پروني لوړ مقام نه ئې محروم او له ذلت سره ئې مخامخ كړ، دوی لدې حالت نه ستومانه شوي او د دې اختلافاتو لپاره د حل لار لټوي.

مونږ ورته وايو: د مذاهبو او ديني مشرانو تر منځ د رأيې اختلافات يو مشروع، معقول او په تحقيق ولاړ اختلاف وو، هغه مخور علماء چي مونږ ئې په نظرياتو استدلول كوو، هغوی يو بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندي تکفیر کړي، بلکه هر یوه د بل رائې ته احترام درلود ، اکثراً ئې اختلاف په فرعي مسائلو کې وو ، نه په اصولو کې، په دې فرعي امورو کې د کمزورې او ناسمې رأی په متابعت سره څوك د اسلام له دائرې څخه نه وځي. تر څو پورې چې زمونږ مشرانو سلفو د حق پېژندلو پخاطر قرآن او احادیثو ته رجوع کوله، پدې هکله ئې څیړني کولی، یو له بل سره ئې مناقشې کولی او د خپلو اختلافاتو او نظریاتو د تللو لپاره ئې قرآن او حدیث معیار بالو ، نو یوه بل ته ئې احترام درلود ، حق ته ئې غاړه اېښودله، یو بل ته ئې تنازل کاوو ، هر نظر به چې حق وو هغه به ټولو منو ، هیڅ یوه به د خپل نظر لپاره تعصب نه کاوو ، ټولو دا منلی وه چه قرآن او احادیث اصلي معیار او تر ټولو لوړه مرجع ده، نو پدې توانیدل چې ډېرې پېچلي قضایا په آسانۍ حل کړي، ژر په خپلو کې توافق وکړي، د اصوب او ترټولو غوره رأی په وړاندې له خپلې رأی تېر شي او د خاصې رأی په هکله تعصب ونکړي.

خو کله چې مذهب د سیاست په خدمت کې ولوید او فکري اختلافات په سیاسي اختلافاتو بدل شول، نو هرې ډلې د خپل موقعیت او دریځ د اثبات او د مقابل لوري د کړنلارې او دریځ د غلط ثابتولو لپاره ئې له مذهبي توجیهاتو نه کار واخیست، هرې ډلې هڅه کوله حق یوازې تر ځان پورې محدود او په خپلې تګلارې او مذهب کې منحصر کړي او نور ټول د حق له دایرې نه دباندې وګڼي او له نورو سره جنګ او مقابلې ته مذهبي رنګ ورکړي او په نورو د تېرې لپاره مذهبي توجیه او جواز وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا لدې خبر نه یاست چې امام ابو حنیفه (رح) له امام جعفر صادق نه زده کړه کړېده او له ده نه وروسته امامانو بیا هغه خپل استاد شمېري؟ امام ابو حنیفه د هغو کسانو په هکله چې لده سره د رأي اختلاف لري وايي: مونږ هغه کسان نه تکفیروو چې قبله ئې له مونږ سره يوه ده.

آيا نه وينئ چې علي رضي الله عنه له ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم سره بيعت کوي، په لمانځه کي پدوی پسي اقتدا کوي او له هر يوه سره تر پايه د مشاور په حيث کار کوي او په هغه ورځ چې باغيان د عثمان رضي الله عنه په کور حمله کوي، علي رضي الله عنه خپلو زامنو حسن او حسين رضي الله عنهما ته امر کوي چې لاړ شي او دواړه په خپلو تورو سره له عثمان رضي الله عنه نه دفاع وکړي، د باغيانو په مقابل کي د هغه مرسته وکړي او د کور په وره کي ئې د مسلح محافظ دنده ترسره کړي.

که مونږ د دې لويو امامانو پلويان او په مذهبي چارو کي د دوی تقليد کوو او غواړو د دوی په پل گام کېږدو نو ولې او په کوم دليل په خپل مسلمان ورور په فرعي مسائلو کي د رأيې د اختلاف له امله د کفر ټاپه وهو؟ څه راباندي شوي چې د تعصب په رنځ اخته شوي يو؟ او ولې دومره په دښمنۍ کي لويدلي يو چې له مسلمان سره جنگ له کفارو او مشرکينو سره تر جنگ نه د زيات اجر مستحق گڼو؟! آيا کوم امام او مذهبي مشر د دا ډول تعصب او ناروا دښمنۍ د جواز حکم کړی؟!

احتمال لري پوښتنه وشي چې که داسي ده نو په صدر اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د مسلمانو تر منځ د جګړو لپاره څه توجيه وړاندي کولی شئ؟

وايو: مونږ پدې اړه همغه څه وايو چي قرآنکريم ويلي:

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ * البقره: ۱۴۱

دا يو امت وو چي تېر شو، د هغوی لپاره د هغوی د کړو جزا ده او تاسو ته د خپل عمل نتيجه او له تاسو نه د دوی د عمل په هکله پوښتنه نه کېږي.

مونږ د هغوی د اعمالو په هکله نه پوښتل کېږو، له مونږ نه د خپلو عملونو سوال کېږي. دا دئ د پخوانيو مؤمنانو په هکله زمونږ نظر، مونږ د هغوی نېکي بيانوو او نور ديته رابولو چي په ښېګڼه او خير کي د هغوی په لاره لاړ شي، د هغوی تقليد وکړي او د هغوی د اشتباهاتو او غلطيو د بخښني دعا ورته کوو.

دا مهمه او ضروري نده چي د هغوی د اختلافاتو په هکله څېړنه وکړو، د اختلافاتو عوامل ئې وپېژنو، په حقيقت ئې ځان پوه کړو او بيا حکم صادر کړو او د هغوی اختلافات د مسلمانانو تر منځ د اختلاف او بېلتون سبب وګرځوو!! اصلي او ضروري مسئله دا ده چي امت له تعصباتو نه وژغورو، له مذهبي تعصباتو نه نجات ورکړو او ټول په يوه ليکه کي راټول کړو.

څومره د افسوس خبره ده چي يو مسلمان بل هغه مسلمان تکفيروي، د فرعي مسائلو په سر د رأې د اختلاف له امله خپل هغه ورور تکفيروي چي په الله تعالی، رسول (ص)، قرآن، آخرت، ملائکو، قضاء او قدر ايمان لري، د همده قبلې ته لمونځ کوي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همده په شان رکوع او سجده کوي، ډېر د افسوس ځای دئ چي د ډېرو ورو امورو لکه په لمانځه کي د لاسونو د بندولو او نه بندولو، پورته کولو او نه پورته کولو له امله یو پر بل د کفر ټاپې ولگوي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

قولوا لا اله الا الله تفلحوا. رواه احمد

لا اله الا الله ووائی چي نجات ومومئ او بريالی شئ.

دا د پيغمبر علیه السلام لاره او حکم او دا د مسلمانانو تنگ نظري او جاهلانه دريځ!! راځئ خپل اعمال د اصحابو رضي الله عنهم د اعمالو سره پرتله کړو، ته به وائې چي علي رضي الله عنه له ابوبکر او عمر او عثمان رضي الله عنهم سره اختلاف درلود خو عمر رضي الله عنه فرمایي: که علي رضي الله عنه او د هغه مشورې نه وی نو عمر رضي الله عنه به هلاك شوی وی.

آیا علي رضي الله عنه له د وو لسيزو نه زيات د ابوبکر، عمر او عثمان رضي الله عنهم خلافت ته غاړه نه وه ايښې؟ په هر يوه پسې ئې په لمانځه کي اقتدا نه کوله؟ آيا له ټولو سره ئې بيعت نه وو کړی؟ او له هر يوه سره ئې مرسته او ملگرتيا نه کوله؟

که دا ومنو چي علي رضي الله عنه له دريو نورو يارانو سره اختلاف درلود؛ خو اختلاف ئې پټ ساتلی وو، نو آيا له ده سره د محبت او د ده د متابعت تقاضا دا نه ده چي مونږ هم خپل قهر پټ وساتو، له صبر او زغم نه کار واخلو، خپل مخالفت علني او ښکاره نه کړو، يو د بل په خلاف له اقداماتو نه ځان وساتو، د کفر فتواوی صادرې نه کړو؟!

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل سنت په داخلي جګړو کي د علي رضي الله عنه عمل د همدې (داخلي اختلافاتو) برخي په فقهي امورو او احکامو کي د اصل په توګه منلی دئ او په هغه حدیث استناد کوي چي له ده څخه روایت شوی دئ، علي رضي الله عنه د جمل په جګړه کي اعلانوي:

د جنګ له ډګر نه تښتیدلي خلك مه تعقیبوئ، بندیان مه وژنئ او پر ټپیانو حمله مه کوئ، چا چي وسله کیښوده هغه ته پناه ورکړئ، د خلکو کورونو ته مه ننوزئ، د ښځو حرمت ته درناوی وکړئ، ښځو ته لاسونه مه اوږدوئ، حتی که ښکنځلې درته وکړي هم، یو شمېر جنګیالانو وویل: دښمنان اود هغوی ښځی او اولادونه باید غلامان ونیول شي، علي رضي الله عنه ورته په قهر شو اوئې فرمایل: له تاسي نه کوم یو دا جرأت کولی او دا منلی شي چي ام المؤمنین عایشه رضي الله عنها ئې په برخه ورسېږي؟!!

هغه شخص هیڅ لوی او مهم شخص ندی چي د اصحابو رضي الله عنهم اختلافات لوی کړي او د مسلمانانو د افتراق او بېلتون وسیله ترې جوړه کړي، لوی او عاقل شخص هغه دئ چي د مسلمانانو تر منځ د وحدت او یووالي لاري ولټوي، د امت په نفاق او شقاق اوښکي تویي کړي او مسلمانانو ته بلنه ورکړي چي سره یو شي او ورته ووایي چي تاسي ورونه یاستئ، تاسو د یوه جسد حیثیت لرئ، د یوه خدای بندګان، د یوه رسول او یوه کتاب پیروان او د یوې قبلې خاوندان یاستئ، اختلافات یوې خوا ته پرېږدئ، تعصب لیری وغورځوئ، سره یو شئ، یو د بل خوا ته ودرېږئ، یو ځای لمونځ ادا کړئ، یو په بل پسې اقتداء وکړئ، پروا نه کوي که

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو لاس تړلی او بل خلاص لاسونه په لمانځه ودرېږي، ټول خپل قوت د دښمن خوا ته متوجه کړئ او په یوه غږ د حق دښمنه عناصرو مقابله وکړئ.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

لاَ تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤمِنُوا. وَلاَ تُؤمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا.

ترهغې به جنت ته داخل نشئ چي ایمان مو نه وي راوړئ او تر هغې به مؤمنان نشئ تر څو مو چي یو له بل سره مینه او محبت نه وي کړئ.

قرآنکریم فرمایي:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ * الفتح: ۲۹

محمد چي د الله رسول دئ او هغه کسان چي له ده سره دي پر کافرانو شدید او په خپل منځ کي رحم کوونکي دي.

یوه ورځ د افغانانو په یوې غونډه کي یوه عالم د خپلو خبرو په پای کي د دعا لاسونه پورته کړل او په ډېر سوز او انهماك سره ئې وویل: خدایه! په خپل عظمت او جلال سره د هغو کسانو لاسونه او قلمونه مات کړه چي د مسلمانانو ترمنځ د اختلافاتو باعث کېږي!! د غونډې په پای کي د ماښام د لمانځه وخت شو، ومې کتل چي ځیني یوې خوا ته یو ځای شول او په لمانځه ودرېدل او ځیني بلي خوا ته سره غونډ شول او بېل ئې لمونځ وکړ، کله چي هغه عالم دعا کوله وېرېدم چي هسي نه همدا اوس ډېر لاسونه او قلمونه مات نشي؛ خو له دعا نه لږ وروسته مي ولیدل چي سره بېل شول او حتی د لمانځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره هم سره يوځای نشول!! الله تعالی دې پر مونږ رحم وکړي، له دې دردونکي حالت نه دې مسلمانان وژغوري او دا توان او جسارت دې ورپه برخه کړي چي د مسلمانانو تر منځ د بېلتون ټول ديوالونه ونړوي، د تعصب پردې څېرې کړي، په لمانځه، جهاد او سياست کي سره يو شو او له شخص پالني نه خدای پالني، له مذهب پالني نه دين پالني، له فروعاتو نه اصولو ته، له مسلمانانو سره له دښمنۍ نه د اسلام له دښمنانو سره دښمنۍ ته لاړ شو.

د مذهبي اختلافاتو اور ته يا دښمنان لمن وهي او يا بدغرضه او سوء علماء.

مونږ دوه ډوله عالمان لرو: يوه ډله مؤمن او حق پالونکي چي تل د حق په لټه کي وي، د حق خبره کوي او د ټولي دنيا د مخالفت پروا نه کوي، دوهمه ډله هغه عالمان دي چي د خلکو خوښي لټوي که څه هم د الله تعالی د قهر او ناخوښۍ په بيه وي، گمان کوي چي انسانان روزې ورکوي او د دې لپاره چي معامله ئې خرابه نشي، د خلکو د سليقې خلاف خبري نه کوي، د خلکو په منځ کي د خورو او مروجو خرافاتو په خلاف غږ نه اوچتوي، څه چي خلکو غوره کړي وي دوی همغه ورته توجيه کوي، حق پټوي او د خلکو ناروا غوښتني تائيدوی او د اثبات لپاره ئې مذهبي دلايل او توجيهات وړاندي کوي!! د امت زياتره مشکلات او غمونه د همدې ډلي علماوو له لاسه راولاړ شويدي.

زه دا نه وايم چي مذهب پرېږده، بلکه دا وايم چي حق يوازي په خپل مذهب پوري محدود او منحصر مه شمېره، د فرعي اختلاف له

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله پر نورو د کفر ټاپې مه وهه، تعصب مه کوه، د مسلمانانو د وحدت او يووالي هڅې کوه او هر مسلمان خپل ورور وشمېره.

د مذهبي اختلافاتو د له مينځه وړلو او د مسلمانانو تر منځ د يووالي په لار کي تر ټولو مهم گام دادی چي: ټول ديته راوبولو چي قرآنکريم د ټولو اختلافاتو د حل او فصل يوازينی مرجع ومني، قرآنکريم د مسلمانانو د وحدت راز او د ټولو مناقشاتو او اختلافاتو د حل معيار وشمېري، لکه څرنگه چي قرآن حکم کوي هر وخت او په هره مسئله کي چي اختلاف پيدا کېږي بايد قرآن ته مراجعه وشي او د قرآنکريم فيصله وروستی فيصله وشمېرو او عمل ورباندي وکړو. قرآنکريم زمونږ د هر مشکل د حل لپاره لارښووني لري، زمونږ هرې پوښتني ته بشپړ ځواب راکوي، مونږ ايمان ورباندي لرو بايد فيصلې ئې هم ومنو.

شايد پوښتنه وشي چي له قرآنکريم نه د ليری والي له امله مسلمانان داسي حالت ته رسېدلي چي اوس همدا قرآن چي بايد د وحدت رمز او د فيصلو معيار وي، د اختلاف سبب جوړ شوی، هرڅوك او هره ډله بېل او ځانگړی تعبير ترې لري او د همدې قرآني آيتونو د تفسير په هکله اختلافات د فقهي او فکري اختلافاتو عامل او سبب جوړشوي!!

هو، دا يو تريخ واقعيت دئ، بايد د دې رنځ علاج ولټول شي، فکر کوم دا رنځ او مشکل داسي حلولی شو چي: اسلامي نهضتونه يا کوم اسلامي هيواد ابتکار وکړي او په قرآنکريم، تفسير او حديث پوه غښتلي عالمان راغونډ کړي، له ټولو اسلامي گوندونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مذهبي ډلو نه غوښتنه وکړي چي مشهور او متقي علماء ورمعرفي کړي، بیا دا علماء د علمي څیړنو په رڼا کي او له ټولو معتبرو تفاسیرو نه په استفادې سره، د قرآنکریم یو جامع تفسیر تهیه او تدوین کړي او همدا تفسیر د ټولو مسلمانانو او ټولو مذاهبو د پلویانو لپاره یوازنی د اعتبار وړ تفسیر اعلان شي او په کافي اندازه نسخې ئې خپرې او چاپ شي، پخوانیو مفسرینو ته له زیات احترام او درناوي سره سره ټول پخواني تفسیرونه یوې خواته غونډ شي او نور ئې د چاپ اجازه ورنکړل شي، لکه څرنگه چي عثمان رضي الله عنه د اختلافاتو د مخنیوی په خاطر د قرآنکریم متعددې نسخې راغونډې کړې، یوه نسخه ئې ترې انتخاب کړه او نورې ئې یوې خوا ته کړې، همداسي یو کار باید د تفاسیرو په هکله هم تر سره شي.

د علماوو همدا ټولنه په دې هم باید توافق وکړي چي نور باید هیڅوك هم په ځانگړې او شخصي توگه د قرآنکریم تفسیر ونکړي، تفسیر او په تفسیر کي تجدید او له سره کتنه باید د همدې ټولنې وظیفه وبلل شي. د تفاسیرو له یووالي نه وروسته د ټولو مذاهبو منل شوي او ثقه روایات باید د همدې تفسیر په رڼا کي وڅیړل شي او همدا مشترك تفسیر معیار وبلل شي، هر رأي او روایت چي له دې تفسیر سره سمون ونلري، هغه باید یوې خواته شي او له اعتبار نه ولوېږي. او پدې ترتیب ټول هغه کمزوري، ضعیف او موضوعي روایات حذف شي چي د مسلمانانو اکثر اختلافات ترې راولاړ شوي، ټول روایات باید د قرآن په رڼا کي چاڼ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار نه يوازې د مسلمانانو ترمنځ اختلافات له مينځه وړي، ټول د وحدت په مزې ترې، بلکه په ټوله اسلامي نړۍ کې د ټولنيز، سياسي او اقتصادي نظامونو د يووالي عوامل هم برابروي.

نن ورځ د اسلامي امت په منځ کې د متعددو مذهبي ډلو د موجوديت ترڅنگ له هندويزم، بودايزم، اور لمانځونکو او بت لمانځونکو نه متأثرې ډلي هم وينو، همداراز اسلامي نړۍ په سياسي، اقتصادي او اجتماعي ډگرونو کې هم د تشتت او تعدد ښکار ده او په اسلامي دنيا کې مختلف او متناقض نظامونه رائج دي چې زياتره ئې حتی د اسلام سره څرگند تضاد لري.

هر زړه سواند محلل چې د امت له مشکلاتو نه خبر دئ پدې باور لري چې: د دې اختلافاتو اصلي عامل د واحد تعليمي نظام او نصاب نشتوالي او د اسلامي اصولو په اړه د نظرياتو اختلاف دئ. د تفسير په اړه د نظرياتو د توحيد او د يوه جامع، شامل او منل شوي تفسير د تدوين له لارې کولی شو دا ښېلتون او اختلاف ختم کړو او امت له خطرناکو عواقبو نه وژغورو.

اسلامي امت داسې اتلانو ته سترگې په لار دئ چې له دې بدې ورځې، ذلت او خوارۍ نه د نجات لپاره قيام وکړي او د مسلمانانو د تېر برم د اعادې لپاره ميدان ته شي، د امت د وحدت او يووالي لارې ولټوي او دا خوار امت بېرته د تېر برم لوړې څوکې ته اوچت کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

زمونږ عقيده

سريزه

الحمدلله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى و بعد:

په افغانستان كي اسلامې جهاد د امت د ويښتابه او د جهاد د فريضې د احيا سبب شو، له امت نه ئې د حقارت، كمزورى، ذلت او خوارى احساس لرې كړ او په ځاى ئې د عزت، قوت، سرلوړى او عظمت احساس وركړ، له امت سره ئې د روښانه مستقبل او تېر برم د بېرته لاسته راوړلو هيلې راپيدا كړې. د اسلام دښمنان چي په مستقيمه يا غيرمستقيمه توگه د امت پر برخليك مسلط دي، لوى اسلامې هيواد ئې په وړو وړو محكومو او نورو ته په هر څه كي اړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټوټو وېشلی، خپله بقاء او پر اسلامي نړۍ د تسلط دوام له اسلام نه د مسلمانانو په لرې والي او تفرق او تمزق کي لټوي، د جهاد احياء او د اسلام لور ته د بېرته راګرځيدو او عودت خوځښت د ځان لپاره لوی خطر ګڼي، دوی له پيل نه د جهاد له پايلو او د مجاهدينو په لاس د يوه اسلامي دولت له تأسيس نه ډېر سخته وېره او تشويش درلود، د مجاهدينو په وړاندي د روسي ځواکونو له ماتې نه وروسته، سمدلاسه د کمونيستي امپراطورۍ زوال پيل شو، دا هغه امپراطوري وه چي د جهاد له پيل نه مخکي ئې ټوله دنيا ګواښله، ټول ترې وېرېدل او د هغې مخي ته د ودرېدو جرأت ئې نه درلود، د دې جهاد په نتيجه کي د دغې ځواکمني او وحشي امپراطورۍ سقوط او زوال د دښمنانو وېره او پريشاني نوره هم زياته کړه. موږ د جهاد له لومړيو ورځو نه د دښمن له توطئو سره مخامخ وو، د وخت په تېرېدو سره دا توطئې تشديد او زياتيدلی، دښمنانو د متعددو ډلو جوړولو، د فکري او عقيدتي اختلافاتو د رابرسيره کولو او بيا دا ډول اختلافات په داخلي جنګونو د بدلولو لپاره له هيڅ جنايت او کوشش نه ډډه ونکړه. دا توطئې او مداخلې که څه هم مجاهدين ئې له مشکلاتو سره مخ کړي وو خو دښمنان پدې ونه توانيدل چي د جهاد د بري مخه ډب کړي. د دښمنانو له خوا د راولاړ شوو مشکلاتو له جملې نه يو هم د داسي يوی ډلی جوړول وو چي هغې ته ورته ډلي په نورو اسلامي هيوادونو کي هم د اصيل اسلامي نهضت د مقابلې لپاره رامنځته شوې دي. لدينه هدف دا دئ چي مسلمانان په فرعي مسائلو مصروف شي، فرعي فقهي مسائل ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره مشغول کړي چي اساسي مسائل لکه د طاغوتي نظامونو په ضد جهاد او د مفاسدو او مظالمو مقابله، هیره کړي او په فرعي اختلافي مسائلو کي هومره غرق شي چي اساسي مسائلو ته ئې نه پام شي او نه ورته فرصت ومومي او د دې وخت په لاس ورنشي چي له پردیو نه د آزادۍ، د اسلامي حکومت د قیام او اسلام ته د خلکو د بلني په لاره کي مؤثر او لازم اقدامات وکړي. دا ډله چي یوه خاصه منبع ئې جوړوي، وده ورکوي او وسایل او امکانات ورته تهیه کوي، همدې ډلي مونږ ته هم مشکلات راولاړ کړل او هغه داسي چي د دې ډلی غړي چي له هر چا سره مخامخ شي نو ورته وائې: د مذهب پیروي شرك دئ!! د مذاهبو امامان لکه بتان او اصنام دي!! چي پیروان ئې د دوی عبادت کوي!! له هرچا نه تپوس کوي چي ووایه پرعرش د الله تعالی د استوی په هکله څه نظرلرې؟ د الله تعالی د ید ، قدم، عین، سمع، مجئ، اتیان او نزول په رابطه څه عقیده لری؟ او څه نور مسائل لکه رفع الیدین (په لمانځه کي د لاسونو پورته کول) آمین بالجهر، په امام پسې قرائت او داسي نوری مسئلی!! پداسي طریقی سره مطرح کوي چي د خلکو ترمنځ د اختلافاتو سبب ګرځي، مذهبي تعصباتو ته لمن وهي او بالآخره خبره د یوه بل تکفیر او د یوه بل په خلاف د فتواګانو د صادرولو مرحلې ته رسوي. نه مي غوښتل د داسي مسائلو په اړه څه ولیکم او له اساسي مسائلو لکه جهاد او دعوت نه دیخوا ته توجه واړوم او د خپل فرصت یوه برخه دیته وقف او ځانګړې کړم او څه ولیکم، په دې هکله مي موجود بې شماره کتابونه کافي بلل، خو ومو لیدل چي قضیه ډېره جدي ده، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې مسائلو د مطرح کولو ترشا سیاسي اهداف پراته دي، دښمنان غواړي لدې ډلي او د هغې له خوا مطرح او راپیدا شوو مسائلو نه د مجاهدینو په خلاف استفاده وکړي، مجاهدین ورباندي بدنام کړي او په همدې ډلي پوري د تړلیو تبلیغاتي وسائلو له لاري د مجاهدینو په خلاف ناروا او بې بنسټه تبلیغات کوي، ادعا کوي چي ګویا مجاهدین مشرکین دي، عقیده ئې خرافي او خرابه ده او په افغانستان کي روان جنګ د مشرکینو او ملحدینو ترمنځ جګړه ده. دا بې اساسه تبلیغات دومره زیات شول او په عربي نړۍ کي د همدې ډلي د مؤسسینو له خوا دومره تکرار او زمزمه شول چي نږدې وه ټول خلك د مجاهدینو د عقیدې په هکله شك وکړي، هرڅوك چي له کوم مجاهد سره مخامخ کېږي، نو لومړی د مجاهدینو د عقیدې په رابطه پوښتنه ترې کوي، په ځانګړې توګه د همدې مسائلو په اړه چي دا ډله ئې ډېر تکراروي، بیا په مجملو ځوابونو هم نه قانع کېږي. په یاد مې دي چي یو دوست چي د همدې ډول تبلیغاتو تر اغېزې لاندي راغلی وو، مونږ ته راغی، د خبرو په ترڅ کي ئې پوښتنه وکړه چي د عقیدې په اړه له کومو مصادرو نه استفاده کوئ؟ ما ورته وویل: له قرآن او احادیثو نه. د دې خبري په اورېدو سره ئې رنګ بدل شو، د عدم قناعت او ناخوښۍ نښانې ئې په څېرې کي راڅرګندې شوې، وئې ویل: دا خو مجمل ځواب دئ! یوه افغان ورور چي په مجلس کي ناست وو، وویل: مونږ په خپلو مدرسو کي د عقیدة الطحاویه کتاب تدریس کوو. هغه دوست پدې هم قانع نه شو، غوښتل ئې د عقیدة الطحاویه د کومې شرحې نوم ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخستل شي، تر څو ئې قناعت حاصل او د مجاهدینو د عقیدې په هکله ئې شکوك او شبهات رفع شي. هغه افغان ورور ورته وویل چې مونږ د علامه ابي العزالحنفي (رحمه الله) شرح تدریس کوو، پدې سره هغه میلمه دوست څه آرام او ډاډه شو.

د داسي خلکو له وضعې او له هغو پوښتنو نه چې دوی ئې د مجاهدینو د عقیدې په رابطه مطرح کوي په څرګنده معلومېږي چې متعصب او متعنت یا ګمارل شوي او استخدام شوي افراد څومره کوشش کوي چې د مجاهدینو په اړه او د دوی د عقیدې په رابطه د نړۍ له نورو مسلمانانو سره شکوك او شبهات راپیدا کړي، د اسلام دښمنان د دې پخاطر چې له مجاهدینو سره د نړۍ د مسلمانانو رابطه وشلوي او پرې نږدې چې جهادي روحیه د اسلامي نړۍ نورو برخو ته خوره شي، د همدې شوم هدف لپاره میدان ته راوتلي او غواړي د مذهبي اختلافاتو راولاړولو له لاري د مسلمانانو د وحدت مخه ونیسي، دوی هڅه کوي مسلمانان په فرعي مسائلو کي مصروف وساتي او پدې سره ئې له اصلي او اساسي مسائلو نه غافل کړي، دوی جاهل او بې خبره عناصر په کار اچوي او د همدوی په لاس د مذهبي تعصباتو اور بلوي او د مسلمانانو تر منځ اختلافات راولاړوي.

زمونږ مجاهدین همیشه لدې ډول پوښتنو سره مخ کېږي او د هغو کسانو له خوا چې د دښمنانو د تبلیغاتو تر اغېزې لاندي راغلي په مکرره توګه د عقیدې په هکله ترسوال لاندي راځي، سوال کوونکي بیا په مجمل او لنډ ځواب هم اکتفا نه کوي، غواړي په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابطه اوږد او مفصل ځواب واوري ترڅو ډاډه او د مجاهدینو د عقیدې په هکله ورسره پیدا شوي شکوك رفع شي.

که څه هم پدې هکله ډېر کتابونه لیکل شوي او مونږ چې څه دلته راوړو هغه به هم د امت د منل شوو علماوو نظریات،او له معتبرو اسلامي کتابونو نه رانقل شوي اقتباسات او د دوی د مفصلو نظریاتو لنډیز وي، خو د یو شمېر مخلصو وروڼو د غوښتني او د مجاهدینو په هکله د شکوکو او شبهاتو د له منځه وړلو لپاره مجبور شوم دا رساله ولیکم. تر هر څه د مخه باید ووایم چې مونږ د ټولو حقه مذاهبو منونکو او پلویانو ته احترام لرو ،او له هغوی سره د نظر د اختلاف باوجود د ټولو ترمنځ د یووالي غوښتونکي یو او هغه کسان معذور شمېرو چې د حقایقو د ادراك په لار کي له مخلصانه او جدي هڅو او هاند نه وروسته هم پدې ندي توانیدلي چې ټول حقایق درك کړي او د ځینو حقایقو په پېژندلو کي غلط شوي. مونږ دا ډله خلك معذور شمېرو ، له بخښونکي خدای نه ورته د مغفرت سوال او د هدایت دعا کوو ، خو له هغوکسانو نه کلك نفرت او ژوره کرکه لرو چې له فرعي اختلافاتو نه د مسلمانانو ترمنځ د بېلتون او تفرق او د نورو د تکفیر وسیله جوړوي او پردیو ته دا امکان په لاس ورکوي چې له همدې لارې خپل سیاسي اهداف پلي کړي. دا ډول کسان له بل هرچا نه اسلام او اسلامي تحریك ته زیات خطر لري. هیله مندیم هادي او کریم خدای مونږ ټولو ته هدایت وکړي د حق او صواب لار راوښیي، د قرآني آیتونو او مبارکو احادیثو صحیح علم او پوهه راکړي او پر اسلام د پوره عمل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نېکواو صالحوامامانواو سلف صالح په لاره دتگ توفیق راپه برخه کړي.

اَللهُم ارنَاالْحق حَقاًوارْزُقْنااتباعهُ،وارناالْباطِلَ باطِلا وَارزُقْنااِجْتِنابه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه --- توحید او شرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی په اړه زمونږ عقیده

الحمدلله نحمده ونَسْتعینه ونستغْفِره ونتوبُ الیه وَنعوذُبالله منْ شرور اَنْفُسناوَمنْ سیئاتِ اعْمالنا، منْ یَهده اللهُ فلامُضل له ومنْ یضلل فلاهادي له، وَاشهدان لااله الا اللهُ وحْدهُ لاشریكَ له واشهدان محمداً عبْدُهُ ورسوله.

اعوذ بالله من الشیطن الرجیم. بسم الله الرحمن الرحیم.

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤمِنُ الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّه عَمَّا یُشْرِكُونَ*هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى یُسَبِّحُ لَهُ مَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ" *

الحشر:٢٣-٢٤

الله تعالی د ټول عالم پيدا کوونکی او پالونکی دئ، په هغه کي د رب او ټولواك په حيث تصرف کوي. په ذات، صفاتو او افعالو کي د کمال په ټولو صفاتو متصف دئ، له هر عيب او نقص نه پاك، منزه او لوړ دئ. پدې هستی کي چي څومره ښکلا، ښايست، جمال او کمال ترسترگو کېږي؛ د ده له لوري دي او ده د عالم موجوداتو ته ورپه برخه کړي. نه هيڅ سيال او شريك لري او نه ئې هيڅ مثل او مثال شته، ابتداء او انتهاء نه لري، اول دئ او آخر، فنا نه لري، له ټولو مخلوقاتو نه مخکي وو او له ټولو نه وروسته به وي. هغه ظاهر دئ چي د کائناتو ټولي برخي ئې په وجود شهادت ورکوي، باطن دئ چي د انسان په وهم او فهم کي نه ځايېږي، انسان يي د ذات له ادراك نه عاجز دئ، هيڅ مثال ئې نشته. تلپاتې ژوندی دئ چي هيڅ مرگ او فنا نه لري، ټول شيان هغه پيدا کړي، ټولو ته ئې ژوند ورکړی، هغه خالق يعني پيداکوونکی او رب يعني پالونکی دئ، د کائناتو د تدبير واك له هغه سره دئ، قيوم دئ چي يوه لحظه هم د کايناتو د امورو له اداري او تدبير نه غفلت نه کوي، چا ته چي وغواړي ژوند ورکوي او څوك چي وغواړي له ژوند نه محروموي، وژني ئې او بيائې بېرته راژوندی کوي.

په دې هستی کي هيڅ پېښنه د الله تعالی له ارادې پرته نه شي واقع کېدلی. هره لويه او وړه پېښنه د هغه په اجازه او اراده، د هغه له خوا د وضع شوو ضوابطو، سننو، قضا او قدر مطابق ترسره کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د شیانو په خلقت کي او هم د عالم په ټولو هغو تحولاتو او بدلونونو کي چي د الله تعالی په اراده ترسره کېږي، خاص مصلحت او حکمت پټ دئ، د خدای په مخلوقاتو کي بیهوده، عبث او بې هدفه شی نشته. د دې هستي دا بې حسابه توکي ئې هر یو په ډېره ښه توګه د خاص هدف د تحقق لپاره پیدا کړی، د شیانو خلقت هغه هم په خاص شکل او کیفیت سره د الله تعالی کار دئ، ځکه هغه خالق، باري او مصور دئ.

د الله تعالی ټول د کمال صفات ازلي او ابدي دي، نه څه ترې کمېږي او نه څه وربانديي زیاتېږي. هغه غني او بې نیازه دئ، هیڅ‌چا او هیڅ څه ته اړ ندی، غناء ئې ذاتي صفت دئ، ټول شیان ده ته اړ او محتاج دي، هم په خپل خلقت کي او هم په بقاء او وجود کي.

قدیر او ځواکمن دئ، هرکار ورته آسان دئ، ټول شیان ئې پیدا کړل، برابر ئې کړل، اندازه او مقدار ئې ورته وټاکو، پیل او پای ئې ورته تعیین کړ، هر یوه ته ئې لاره او مسیر وټاکو، هدایت او لارښوونه ئې ورته وکړه.

نه څه له پیدا ایښت نه مخکي ترې پټ دي او نه له پیدا ایښت نه وروسته، پټ او ښکاره، شاهد او غائب، ماضي او مستقبل ټول ورته معلوم دي، علم ئې په هرڅه حاوي دئ، هیڅ داسي څه نشته چي ترې پټ وي، لوی او ووړ، نږدې او لری، رڼا او تیاره هیڅ ترې پټ ندي.

الله تعالی نه یوازي دا هستي پیدا کړې ده، بلکه د رب او پالونکي په حیث هر څه اداره او پالي، هرڅه د ده په اراده، تقدیر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

توفیق ترسره کیږي. ټول شیان ئې د قضا او قدر تابع دي، اراده ئې هر چیرته او په هرڅه کې نافذ ده، هیڅ شی ئې د ارادې مخه نشي نیولی، کوم کار چې هغه ئې د کېدو اراده ونکړي نشي کېدی، د بندګانو اراده د ده د ارادې تابع ده، څه چې ورته وغواړي همغه کیږي او څه چې ونه غواړي هغه نشي کېدی، بندګان په خپله هیڅ نشي کولی، د هرڅه او هرکار توفیق د ده له لوري دئ. نه څوك د هغه قضاء بدلولی شي او نه ئې د ارادې مخه نیولی شي، په ټول عالم کې هیڅ داسي قدرت او ځواك نشته چې د ده حکم وځنډوي او د ده د امر مانع شي. د هغه قضاء نافذه او حکم ئې حاکم دئ، په هر څه غالب، امر ئې په خپل ټاکل شوي او معین وخت تحقق مومي، داسي نده چې د هستي او کایناتو له خلقت، د ضوابطو او قضاء له وضع کولو نه وروسته ئې دا مخلوقات په خپل حال پرېښي وي او هر څه ئې خپلي مخې ته آزاد خوشي کړي وي او ګویا اوس پېښې په خپله د وضع شوو ضوابطو مطابق واقع کیږي، نه، داسي نده، بلکه هره پېښه، په هره شېبه کې، د ده جل جلاله په اجازه، توفیق او د ده لخوا د ټاکل شوي تقدیر او قضاء مطابق ترسره کیږي.

د الله تعالی په اړه زمونږ د دې عقیدې مصدر او منبع قرآنکریم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت دئ، مونږ په هر هغه څه باور او ایمان لرو چې علیم خدای او د ده رسول صلی الله علیه وسلم په صراحت او وضاحت سره بیان کړیدي، څه ئې چې په ښکاره توګه او په تفصیل سره بیان او شرحه کړیدي، په همغه واضح، څرګند او مفصل شکل ورباندي ایمان لرو، او څه ئې چه مجمل پرېښي، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همغه مجمل شکل ئې اکتفاء کوو، له څه زیاتولو او څه کمولو نه ډډه کوو، له خپل حد نه تېری نه کوو، هغه شیان چې الله او رسول ئې په تفصیل سره ندي بیان کړي او زمونږ له فهم او ادراك نه ئې لوړ شمېرلي، مونږ بې ځایه تکلف نه کوو، بې گټې زحمت نه باسو، آمنا او اسلمنا وایو، د دې ډول شیانو په کنه او حقیقت د پوهېدو بې ځایه او بې فائدې هڅه نه کوو. د خپلو اختلافاتو او منازعاتو د حل لپاره الله او د ده رسول ته رجوع کوو او همدا مرجع د حق او باطل د پېژندلو او د اختلافاتو د حل یوازنۍ مرجع شمېرو. د دین او ایمان په امورو کې د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم په مقابل کې د هیچا خبره د اعتناء وړ نه گڼو، د هغه چا خبره نه منو چې د الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لارښوونو مبتني نه وي، د الله او ده د رسول له وینا سره مخالف اقوال له یوه سره ردوو. مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم یاران او هغوی ته نږدې خلك د دیني امورو په فهم او پوهې کې تر نورو مقدم گڼو.

که پوښتنه رانه وشي چې کوم مذهب ته ترجیح ورکوئ؟ نو وایو چې حنفي مذهب ته ترجیح ورکوو، دا ځکه چې د اهل سنت وجماعت دا مذهب مو تر بل هر مذهب نه پر کتاب الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر سنت ولاړ او د سلفو پر منهج مبتني موندلی؛ خو دا هم په تأکید سره وایو چې نورو مذاهبو او پلویانو ته ئې احترام لرو، له هغوی سره په آراوو او نظریاتو کې اختلاف روا اختلاف شمېرو او الله تعالی ته سوال کوو چې زمونږ او هغوی اشتباهات معاف کړي، مونږ په فرعي مسائلو کې د اختلاف په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساس هيڅچا ته د گمراه، مشرك او كافر خطاب نه كوو، بلكه د دې برعكس د ټول امت د يووالي او د ټولو مذاهبو ترمنځ د تقارب او وحدت غوښتونكي يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی اسماء او صفات

د الله تعالی په پاکو نومونو او لوړو صفاتو ایمان درلودل د ایمان بالله له اساسي اجزاوو څخه دئ، له همدې لارې کولی شو الله تعالی ښه وپېژنو او له خپل رب سره د خپلو اړیکو د څرنګوالي په کیفیت پوه شو. لکه څرنګه چې مونږ مکلف یو د الله تعالی په ربوبیت ایمان ولرو، په دعا او عبادت کې د هغه لوري ته رجوع وکړو، هغه ته پناه وروړو، د هغه عبادت وکړو او له هغه نه مرسته وغواړو، همدا راز مکلف یو چې الله تعالی په هغه نومونو سره یادکړو چې په خپله ئې را ښوولي دي.

که څه هم هغه آیتونه او احادیث چې د الله تعالی نومونه پکې ذکر شوي اکثراً ډېر واضح او څرګند دې او هرڅوك پرې پوهېدلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي، خو پدې هکله يو شمېر داسي آيات او احاديث هم شته چي د علماوو ترمنځ د مناقشاتو او د نظر د اختلاف سبب شويدي، دا ډول نصوص ځينو د صفاتو آيات او احاديث بللي او نورو ورته متشابهات ويلي دي. پدې ډول نصوصو کي الله تعالی ته داسي افعال منصوب شويدي چي همدې ته ورته افعال او اعمال انسان د خپلو اعضاوو او جوارحو په واسطه ترسره کوي، لکه اورېدل، ليدل، ورکول، اخيستل، تلل، راتلل، چي دا اعمال په غوږونو، سترگو، لاسونو او پښو ترسره کېږي.

د اسلام په پيل کي د اصحابو او سلف صالح ترمنځ د دې ډول نصوصو په هکله هيڅ اختلاف نه وو، پدې اړه د دوی ترمنځ هيڅ ډول مناقشه نده شوې او نه پدې رابطه له دوی نه اختلاف روايت شويدی، د دوی (سلف صالح) مذهب او نظريه دا وه چي دوی به د همدې نصوصو په الفاظو اقرار کاوو او په معنی به ئې ايمان درلود ، د کيفيت په هکله به ئې له بحث او له مناقشې نه ډډه کوله. له ابي عبيد القاسم بن سلام رحمه الله نه د دې ډول احاديثو په هکله پوښتنه وشوه؛ ده په ځواب کي ورته وويل: مونږ دا احاديث حق بولو، باور لرو چي ثقه راويانو يو له بل نه روايت کړيدي؛ خو که د تفسير او معنی په رابطه ئې سوال رانه وشي نو وايو چي د پخوانيو علماوو (سلف صالح) په منځ کي داسي څوك نه مومو چي دا ډول نصوص ئې تفسير او تشريح کړي وي، نو مونږ ئې هم له تفسير او تشريح نه ځان ساتو، فقط د هغه تصديق کوو، ايمان ورباندي لرو او د کيفيت د ادراك په هکله ئې بې فايدی هڅې نه کوو او سکوت غوره گڼو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوالمعالي جويني په خپل کتاب "الرسالة النظامية" کي ليکي:

و ذهب ائمة السلف الى الانكفاف عن التأويل و اجراء الظواهر على مواردها و تفويض معانيها الى الرب" و يقول: "وقد درج اصحاب رسول الله صلى الله عليه و سلم على ترك التعرض لمعانيها و درك ما فيها" ثم يقول: "فلوكان تأويل هذه الظواهر مسوغاً او محتوماً لا شك ان يكون اهتمامهم بها فوق اهتمامهم لفروع الشريعة، و اذا انصرم عصرهم و عصر التابعين على الاضراب عن التأويل كان ذلك هو الوجه المتبع فحق على ذى الدين ان يعتقد تنـــزيه الباري عن صفات المحدثين و لا يخوضوا في تأويل المشكلات ويكل معناها الى الرب تعالى"

سلفو امامانو له تأويل نه ډډه کړې، د نصوصو ظاهر ئې په خپل حال پرېښې او د هغوې معنى ئې الله تعالى ته مفوض کړې ده. بيا وايي: د رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو دا غوره گڼلې چي له معنى سره ئې کار ونلري او د هغې د ادراك لپاره هڅه ونکړي. ورپسې وايي: که د دې ظواهرو تأويل جايز او ضروري وى نوبيشکه چي دوى به ديخوا ته د شريعت د فروعاتو په نسبت زياته توجه کړې وى، پداسي حال کي چي د اصحابو او تابعينو دور داسي تېر شو چي له تأويل نه ډډه کېده، نو همدا کار د متابعت وړ دئ، هر ديندار انسان ته ښايي چي دا عقيده ولري چي الله تعالى د مخلوقاتو له صفاتو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منزه دئ، د مشکلو الفاظو په تأویل کي تکلف ونه کړي او معنی ئې الله تعالی ته پرېږدي.

پر دې ډول آیتونو او احادیثو باندي ایمان درلودونکي په دریو مهمو برخو وېشل شویدي:

- اهل ظاهر: دا ډله د متشابه آیتونو کلمات په همغه ظاهري معنی اخلي، قرب، معیت، نزول، استوی، مجئ او نورې دا ډول کلمې لکه ید، عین، اذن، د همدې کلماتو په ظاهري، متداولې او متبادرې معنی اخلي. له اهل ظاهر نه یو شمېر مشبه (تشبیه کوونکي) دي، یعنی هغوی د الله تعالی دا صفات د بنده گانو د صفاتو په شان بولي او د الله صفات د بندگانو له صفاتو سره تشبیه کوي. د همدی ډلي یوه بله برخه که څه هم د دې کلماتو معنی د لومړۍ ډلی په شان ظاهري او ذهن ته په نږدې معنی حمل کوي خو وايي چي مونږ الله تعالی په هیڅ شي کي له مخلوقاتو سره نه تشبیه کوو، هغوی دا کلمات په خپله ظاهري معنی سره تعبیر او تفسیروي؛ خو د بلاتشبیه، بلاتکییف او بلاتمثیل قید ورسره ږدي.
- دوهمه ډله : دا ډله ذکرشوي کلمات د هغې په ظاهري معنی سره نه اخلي ، لدې ډلی نه یوشمېر عقیده لري چي په دې ځای کي لدې کلماتو نه د الله تعالی صفات ندي مراد ، بناء لازمه ده د دې الفاظو ظاهري او ذهن ته نږدې معنی ترې واخیستی شي، د مثال په توگه استواء باید د تسلط او سیطرې او ید دقدرت او نعمت په معنی تفسیر او تعبیر شي، یو شمېر نورئې ظاهري معنی ردوی او د هغې مراد او مفهوم خدای ته پرېږدي او په خپله هیڅ نه پکي وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

• دریمه ډله: دا ډله پدې هکله بالکل څه نه وایي، سکوت ئې غوره کړی، له دې ډلې نه یو شمېر عقیده لري چي لدې کلماتو نه د الله تعالی صفات مراد ندي،او که فرضاً صفات ترې مراد وي؛ د هغه معنی هسي باید وشي چي د الله تعالی له شأن سره مناسبه او وړ وي. نور وائې چي د همدې نصوصو قرائت او تلاوت کافي دئ او له هر ډول تفسیر، تأویل او تعبیر نه ځان ساتي، نه یې په دې هکله په زړه او دماغ کي څه تصور وي او نه په خوله څه وایي.

د دې ډلو په رابطه باید وویل شي چي:

• د لومړنۍ ډلی عقیده بیشکه له صریحو نصوصو سره ټکر کوي او د دې عقیدې په بطلان او فساد کي هیڅ شك نشته. د اهل ظاهر د دوهمې ډلی عقیده که دا وي چي ید، سمع او بصرالهي صفات وشمېری او هغه غړي، جوارح او د فعل وسایل ونه بولي او له انسان سره ئې تشبیه نه کړي، قرب، معیت، نزول، استواء، مجئ، اتیان، اخذ او ایتاء د الله تعالی اختیاري افعال وشمېري او د انسان د افعالو سره ئې تشبیه نه کړي او د دې صفاتو او افعالو کیفیت او حقیقت خدای ته پرېږدي، نو مونږ ورسره اختلاف نه لرو او د دې عقیدې د صحت په هکله د شك ځای هم نه گورو.

• هغه ډله چي د ذات په هکله د تشبیه د نفی پخاطر د دې کلماتو ظاهري معنی ترې اخلي، دوی که څه هم له تشبیه نه تښتي خو د الهي ثابتو صفاتو د نفی مرتکب کېږي، د دوی عقیده هم غلطه او فاسده ده. دا عقیده له هغو صریحو نصوصو سره ټکر او تناقض لري چي د الله تعالی لپاره دا صفات په اثبات رسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خو هغه ډله چي د الله تعالی د ذات سره د تشبیه د نفی کولو پخاطر د دې کلماتو ظاهري معنی نه اخلي او په عین وخت کي تأویل هم نه کوي، مراد او اصلي مفهوم ئې خدای ته سپاري او د الله تعالی له هیڅ صفت نه انکار نه کوي، د دې ډلي عقیده هم صحیح ده.
- هغه کسان چي پدې هکله یې سکوت غوره کړی، نه تشبیه کوي او نه تأویل، دا صفات د غړیو یا اندامونو او جوارحو په معنی نه اخلي، بلکه هغه د الله تعالی د شأن سره برابر او مناسب صفات شمېري، د دې کسانو د عقیدې د صحت په هکله هم د شك ځای نشته.
- همداراز هغه کسان چي د تقوی او احتیاط له مخي د همدې آیتونو په تلاوت اکتفاء کوي، له هر ډول تأویل نه ډډه کوي، نه په خپل ذهن کي خاص تصور قائموي او نه په ژبه پدې اړه څه وايي، که دوی د دغو آیتونو په مراد او مفهوم ایمان ولري، که څوك دا ډله جاهل او نادان گڼي نو واقعاً چي بې انصافي کوي.
- هغه کسان چي د عقیدې د سموالي په هکله ئې شك نشو کولی، د دوی ترمنځ اختلاف په اصل کي لفظي اختلاف دئ، د دوی ترمنځ اساسي او بنیادي اختلاف نشته.

پدې هکله تر ټولو زیات صحیح، قوي او د اسلامي امت د امامانو له نظر سره مطابق نظر دا دئ چي ووایو: مونږ په دې ټولو آیتونو او احادیثو ایمان لرو، اقرار ورباندي کوو، په الفاظو ئې تکلم کوو، خو هغه په خپلي ظاهري معنی نه اخلو، له تأویل نه ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره کوو، په معنی او مرادئې ایمان لرو. ځکه که ظاهري معنی ترې واخلو نو د تشبیه او تمثیل مرتکب کېږو او الله تعالی له مخلوق سره تشبیه کوو، پداسي حال کي چي قرآنکریم فرمایي:

لیسَ کَمثله شئ،

او که تأویل پکي وکړو نو بیا به موهم د نص مخالفت کړی وي، ځکه قرآن فرمایي :

وَمَا يَعْلَمُ تأويلهُ إِلَّا اللَّهُ

گرانه وروره! که ته دا عقیده ولرې او په ځرگندو الفاظو سره بې مجاملی ووایي چي:

- په مخلوقاتو کي هیڅ شی هم په ذات کي له الله تعالی سره شباهت او مماثلت نه لري.
- د لوی او قدیر خدای د ذات ادراك ممکن او میسر ندی.
- انسان نه شي کولی د الله تعالی د تصرف ځرنگوالی په خپلو اختیاري افعالو کي درك کړي. اخذ، بطش، امساك، ایتاء، مجئ، اتیان دا ټول د الله تعالی لپاره ثابت شوي افعال دي، خو انسان ته نه دا ممکنه ده چي د دې افعالو کیفیت درك کړی شي،او نه دا افعال د مخلوقاتو له افعالو سره شباهت لري.
- الله تعالی داسي ذاتي صفات لري چي دا افعال هغوی ته منسوب دي. لکه انفاق او تملیك چي ید،اوربدل او لیدل، سمع او بصر ته منسوب شویدي؛ خو دا نه اعضاء او جوارح دي او نه پدې رابطه د خالق او مخلوق ترمنځ شباهت شته.

د داسي عقیدې د درلودو په صورت کي که ته په هرو الفاظو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله عقيده تعبير کړي؛ مونږ ستا د عقيدې د صحت او سموالي په هکله شك نه کوو. خو که څوك د خپل ذهني انحراف له امله د الله تعالی په هکله په خپل ذهن کي خاص تصوير جوړ کړي او الله تعالی په خپل ذهن کي انسان ته ورته مجسم کړي او په همدې خاطر هر چيرته چي کوم داسي لفظ او کلمه بيا مومي چي د خپل دې غلط او کاږه تصور د اثبات لپاره ترې کار اخستلی شي نو فوراً او په منډه ورباندي استناد کوي، ببله دې چي د لفظ مخکي او وروسته په پام کي ولري او محل او مقام ته ئې نظر وکړي، په پوره لجاجت په همدې لفظ استدلال کوي، مونږ دغو کسانو ته له الله تعالی نه هدايت غواړو.الله تعالی دې لدې مصيبت نه وباسي، خدای دې تياره ذهنونه روښانه کړي. دا کاږه ذهنونه په اصل کي په غيب له ايمان نه عاجز دي، يوازي په "جهر" او "څرګند" ايمان لري، هر څه له ملموس او مشهود شيانو سره مقايسه کوي، هغه څه نشي منلی چي له محسوس او ملموس شيانو سره ورته والي او مماثلت ونلري. دوی د تعصباتو په لومو کي داسي نښتي چي وتل ورته ګران شوي!!

مونږ له هغو کسانو سره هيڅ مشکل نه لرو چي د الله کتاب او د رسول الله صلی الله عليه وسلم سنت ئې د خپل قضاوت آخرينی مرجع ګرځولی ده او د هر شي په رابطه د قرآن او احاديثو په رڼا کي فيصله کوي، هغوی چي خپل حد پېژني، له حدودو او پولو نه اخوا نه اوړي، په خپل حد درېږي او اعتراف کوي چي لدينه اخوا د تللو او وړاندي تګ اجازه نه لري، دا ځکه چي الله تعالی همداسي فرمايلي دي. مونږ له داسي اشخاصو سره هيڅ مشکل او اختلاف نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو، زمونږ مشکل له هغو اشخاصو سره دئ چي د خدای او رسول صلی الله علیه وسلم قول یوازي په هغه صورت کي قبلوي چي د دوی له نظریاتو سره توافق ولري، دوی په اصل کي خپل ذهن، تصور او انتباه معیار گرځولی، حتی حاضر ندي دا ومني چي ځیني شیان د غیب په دائره کي دي او انسان ئې په خپلو حواسو نشي درك کولی، د دا ډول غیبي شیانو تجسم په ذهن کي او له مشهودو شیانو سره ئي او له محسوساتو سره ئې تشبیه او تمثیل غلط کار دئ. پدې اړه لازمه دا ده چي خپل حد او توان وپېژنو او له حد نه تېری ونکړو، په الهي لارښوونو او د الله د کتاب په هغو اشارو باید اکتفاء وکړو چي د غیبي امورو د پېږندگلوي او د انسان ذهن ته د تقرب او نږدې کولو لپاره راغلي دي. دا رساله اصلاً د همدغو کسانو په ځواب کي لیکل شوي ده. د دې لپاره چي د نوموړي موضوع حقیقت ښه څرگند شي باید قرآن ته رجوع وکړو او د الله د کتاب په رڼا کي د دې موضوع حقیقت ولټوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای جل جلاله څنګه وپېژنو؟

د الله تعالی د ذات، اسماء او صفاتو په هکله بحث او خبري په ځو برخو کي خلاصه کولی شو:

د الله تعالی د ذات په هکله

اسلام مونږ لدې نه منع کړي یو چي د الله تعالی د ذات د کیفیت په هکله تفکر او بحث وکړو، ځکه انسان ته ممکنه نده چي د الله تعالی ذات درك کړي او په کیفیت ئې پوه شي. قرآنکريم فرمايي:

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا *

طه: ۱۱۰

"الله" په هر هغه څه پوهېږي چي د دوی مخی ته دي او یا ئې شا ته دي، خو دوی علماً پر ده احاطه نه شي کولی، یعنی انسانان نه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وس لري او نه دومره علم چې د الله تعالی د ذات کیفیت درك کړی شي. دوی ئې د ذات د کیفیت له ادراك نه عاجز دي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

تَفَكرُوا فِي آلاءِالله ولاَ تَفكروا فِي الله عزوجل

د الله تعالی د نعمتونو په هکله فکر وکړی خود ذات په هکله ئې تفکر مه کوی.

نه یوازي انسان نه شي کولی د الله تعالی د ذات په کیفیت پوه شي بلکه مونږ. له دې نه هم منع شوي یو چې په خپل ذهن کي د الله تعالی لپاره کوم تصویر جوړ کړو او له مخلوقاتو سره د هغه د تشبیه او تمثیل په اړه تصور وکړو. الله تعالی فرمایي:

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ *

النحل: ٧٤

د الله تعالی لپاره مثالونه مه بیانوی؛ الله تعالی پوهېږي او تاسو نه پوهېږی.

یعنی پداسي حال کي چي په هرڅه پوه او خبیر خدای د خپل ذات لپاره مثال ندی راوړی او په قرآنکریم کي ئې د داسي کوم مثال ندی ذکر کړی؛ نو تاسي پدې محدود علم سره څنګه کولی شی چي د الله تعالی د ذات لپاره مثال راوړی؟

له مخلوقاتو سره د الله تعالی او یا له الله تعالی سره د مخلوقاتو تشبیه او داسي یو مثال راوړل چي تشبیه ترې ثابته شي او یا په تمثیل دلالت کوونکی تصور، دا ټول ناروا دي، لازمه ده لدې نه په کلکه ځان وساتو. دا ځکه چي الله تعالی مونږ ته امر کوي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ * البقرة: ٢٢

له الله تعالی لره سیالان مه جوړوی، پداسي حال کي چي ښه پوهېږئ "چي الله تعالی سیال او مثل نه لري"

همداراز فرمايي:

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * الاخلاص: ٤

هيڅ يو ده لره كفو او سيال ندی.

بل ځای فرمايي :

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ * الشوری: ١١

هيڅ شی د هغه په څېر ندی او دی اوربدونکی ليدونکی دئ.

يعنی که وغواړئ چي په خپل ذهن کي د الله تعالی لپاره کوم مثال مجسم کړي، نو پوه شه چي پدې کايناتو او موجوداتو کي به هيڅ شی دي مثال ته ورته ونه مومئ. د يوه شي مثال په حقيقت کي د هغه شي تخميني او تقريبی تصوير وي، چي د همغه شي د پېژندلو لپاره په كار راوړل كېږي، كله چي د يوه شي د اصل او حقيقت ادراك ممكن نه وي نو د مثال په راوړلو سره ئې تشريح او توضيح كوو ، خو د الله تعالی په هكله نه د مثال راوړل ممكن دي او نه ئې مثال او مثل شته.

په دې آيت شريف كي داسي ندی ويل شوي :

" ليس مثله شئ: ده ته ورته څه نشته"

بلكه ويل شوي:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ:

د ده مثل ته ورته څه نشته او دی سميع بصير ذات دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې معنی دا ده چې نه یوازې د الله تعالی د ذات دکیفیت ادراك ممکن ندی، بلکه دا هم ممکنه نده چې د الله تعالی د ذات او ذاتي صفاتو د کیفیت په هکله تخمیني او تقریبي تصور ولرو. نو لازمه ده له هر هغه تأویل او توجیه نه په کلکه ځان وساتو چې د مخلوقاتو سره د الله تعالی تشبیه پکې وي.

که د الله تعالی د ذات د کیفیت په هکله بحث ضروري وی او د انسان لپاره ئې ادراك امکان درلودی نو الله تعالی به په خپله په پوره صراحت او وضاحت سره بیان کړی وی، مجمل به ئې نه پرېښود او یوازې په هغو آیتونو به ئې اکتفا نه وی کړې چې له اسمای حسنی او لوړو صفاتو نه بحث کوي.

د آیت شریف دوهمه برخه

وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ

دا په ګوته کوي چې که څه هم انسان ته هم سمیع او بصیر ویل کېدی شي، الله تعالی د اورېدو او لیدو صفت انسانانو ته هم ورکړی، خو بیا هم پدې موجوداتو کې داسې څه نشته چې له الله تعالی سره ورته والی او شباهت ولري. د الله تعالی ذات هیڅ مثل او مثال نه لري.

د یوه څه د پېژندلو طریقه یا دا ده چې مستقیماً د همغه شي د ذات د کیفیت په هکله معلومات لاسته راوړې او وئې پېژنې او یا دا چې د مثال او سیال له لارې ئې وپېژنې او یا دا چې هغه ته ورته شی د ده په هکله تا ته خاص انځور درکړي او لدې لارې ئې په نسبي توګه وپېژنې. قرآنکریم د الله تعالی د ذات د ادراك او د هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

كيفيت د پېژندلو په رابطه دا ټول امكانات رد كړيدي او په پوره صراحت ئې ويلي دي چې الله تعالى نه سيال او مثل لري او نه د چا علم د هغه تعالى د ذات پركيفيت احاطه او احتوا كولى شي.

د دې مطلب د لا روښانتيا لپاره ضروري ده د الشورى سورت يوولسم آيت په دقت سره توضيح او تشريح كړو:

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ * الشورى: ١١

د آسمانونو او ځمكي مبتدع او مخترع پيدا كوونكى چي تاسي ته ئې ستاسي خپله جوړه پيدا كړه او له چارپايانو نه ئې هم جوړې جوړې پيدا كړې، په دې جوړو سره تاسي زياتوي، هيڅ شي‌هغه ته ورته ندي، هغه اورېدونكى ليدونكى دئ.

دا آيت لاندېني اساسي مطالب په ګوته كوي:

- الله تعالى د ځمكي او آسمان خالق او پيداكوونكى دئ. پداسي حال كي چي:

الف ـ د دې شيانو خالق او پيداكوونكي وو او په څنګ كي ئې بل هيڅوك او هيڅ څه نه وو.

ب ـ نه ځمكه وه او نه آسمان او نه د ځمكي او آسمان هيڅ څه.

- انسانان او حيوانات جوړه جوړه پيدا كړي شوي، داسي چي:

الف ڎدا ټول (انسانان او حيوانات) نه وو، پيدا شول.

ب ڎله دوى نه مخكي ئې ځمكه او آسمانونه پيدا كړل.

ج ڎد نسل د بقا لپاره ئې جوړه جوړه پيدا شوي، لدې نه پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه تکثير موندلی شي او نه ئې د نسل بقا ممکنه ده.

- په ځمکه او آسمانونو کي هيڅ شی د الله تعالی په مثل ندي، هيڅ څيز ورسره ورته والی نه لري، د الله تعالی د مثل مثال هم نشته ځکه:

الف- الله تعالی خالق او دا نور ټول موجودات مخلوق دي.

ب ژوندي مخلوقات پيدا کېږي، زېږول کېږي او نور زېږوي، جوړه جوړه پيدا شوي، پداسي حال کي چي الله تعالی فرد واحد دئ، نه له چا نه زېږيدلی او نه نور څه زېږوي، نه سيال لري او نه مثال.

همدا مطلب د اخلاص په سورې کي چي رسول الله صلی الله عليه وسلم ئې د قرآنکريم ثلث (دريمه برخه) بولي، داسي بيان شوی:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ * الاخلاص: ١ - ٤

ووايه: هغه يوازنئ الله دئ، بې نيازه الله دئ "ټول هغه ته اړدي، خپل ضرورتونه ورته وړاندي کوي، هغه تعالی له هر ډول احتياجه پاك او منزه دئ، ټول د کمال صفات د ده دي. فنا نه لري، تلپاتې دئ" نه ئې څوك زېږولي او نه له چا نه زېږيدلی، هيڅ سيال او کفو نه لري.

۴- د آيت له وروستنۍ برخی "وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ" نه دا څرګندېږي چي: که څه هم الله تعالی په خپل ذات کي له هيچا سره هيڅ ډول شباهت او ورته والی نه لري، نه ئې مثل شته او نه مثال، خو د داسي صفاتو درلودونکي هم دئ چي ببلګه او مثال ئې په ناقص شکل سره په مخلوقاتو کي هم ليدل کېدی شي، د مثال په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه الله تعالی سميع او بصير، يعني اورېدونکی او ليدونکی دئ، همدا د اورېدو او ليدو صفات ئې خپلو مخلوقاتو ته هم ورکړی، خو ښکاره ده چي د الله صفات د مخلوقاتو له صفاتو نه ډېر لوړ، کامل او دايمي دي، د مخلوقاتو صفات د هغوی د حال او توان برابر دي، ناقص دي، له مينځه تلونکي دي، په وسايلو کار کوي، خو د الله تعالی صفات د همغه د ذات له شأن سره برابر، بې مثاله، دايم او کامل دي.

پدې ترتيب سره ويلی شو چي پدې موجوداتو کي هيڅ شی د الله تعالی له ذات سره شباهت او ورته والی نه لري، هره هغه عقيده او نظريه چي د الله د ذات د کيفيت د ادراك په هکله داسي بحث ولري چي له مخلوقاتو سره د خالق په تشبيه او تمثيل منتجه شي، باطله او مردوده ده. الله تعالی لدينه منزه او ډېر لوړ دئ چي په خپل ذات کي له مخلوقاتو سره شباهت او ورته والی ولري، هيڅ شی له الله تعالی سره هيڅ شباهت نه لري، ټول نصوص پدې دلالت کوي چي الله تعالی بې مثله او بې مثاله ذات دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی نومونه

الله تعالی د پاکو او نېکو نومونو خاوند دئ، لازمه ده هغه په همدې پاکو نومونو سره یاد او په همدې نومونو سره سوال ترې وشي، په کومو نومونو سره چې الله تعالی خپل ذات نومولی او یاد کړی باید په همدغو اکتفا وشي، له ځانه الله تعالی ته نوم ورنه کړئ شي. الله تعالی خپل نومونه مونږ ته په قرآنکریم کې او د رسول صلی الله علیه وسلم له لارې رابنودلي دي. الله تعالی په قرآنکریم کې فرمايي:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ * الاعراف: ۱۸۰

الله تعالی لره نېك او پاك نومونه دي، نو په همدغو سره ئې راوبولي او هغه کسان پرېږدئ چې په نومونو کې ئې په کږه ځي، ژر ده چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل عمل له امله مجازات شي.
همداراز فرمايي :
قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا * الاسراء: ١١٠

ووايه! يا الله راوبولی يا رحمن ته دعا وکړئ، "له دغو نه ئې" چي په هر نوم راوبولئ "صحيح ده" ده لره ښايسته او غوره نومونه دي او مه دې دعا په لوړ آواز کوه او مه ئې پټوه، بلکه د دواړو ترمنځ وسط لاره غوره کړه.
دغه آيتونه دا مطالب بيانوي:

- الله تعالى نيك او غوره نومونه لري، بايد په همدغو نومونو ئې ذکر وشي او دعا ورته وشي، په هرې دعا کي ئې هغه نوم ياد شي چي له سوال سره مناسبت ولري، د مثال په توگه يا رحمن ارحمني، ياحفيظ احفظني.
- بايد په اسماء الله الحسنى کي له انحراف او له ځانه د اسماوو او صفاتو له ايښودلو نه ډډه وکړو.
- د الله تعالى وړاندي په دعا کي بايد هغه طريقه غوره کړو چي دين راښودلی، لکه دا آيت چي امر کوي: نه به په ډېر لوړ غږ دعا کوو او نه په ډېر ټيټ، بلکه د دواړو ترمنځ به متوسطه لاره غوره کوو.

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي:
أيها الناس أربعوا على أنفسكم، فإنكم ما تدعون أصم ولا

(c) ketabton.com: The Digital Library

غائباً، إنما تدعون سميعاً بصيراً إن الذي تدعون أقرب إلى أحدكم من عنق راحلته. رواه احمد

اې خلكو! پرخپل ځان نرمي وكړئ "او په لوړ غږ د دعا لپاره پر ځان زياتی مه كوئ" ځكه تاسي نه كوڼ ته دعا كوئ او نه غائب ته، بلكه هغه چا ته دعا كوئ چي اوربدونكی او ليدونكی دئ، تاسي چي د كوم ذات نه سوال كوئ هغه ستاسو هر يوه ته د خپلي سورلۍ تر غاړې نه ډېر ورنږدې دئ.

د الله تعالی ټول مبارك نومونه د داسي بشپړو او كاملو صفاتو ښودنه كوي چي د هيڅ ډول نقص او عيب شائبه پكي نشته.

مونږ د الله تعالی نومونه او لوړ صفات د هغه كتاب له لاری پېژندلی شو چي الله تعالی نازل كړی او رسول صلی الله عليه وسلم ته ئې د هغه علم وركړی، له دې نه پرته د اسماء او صفاتو د پېژندلو بله صحيح لاره نشته. هغه الهي كتابونه چي دا صفات او اسماء ئې بيان كړيدي؛ هريو د ځانګړي قوم په ژبه نازل شوی دئ، پدې اساس د الهي اسماوو الفاظ مختلف دئ، خو معنی او مفهوم ئې يو دئ، دا ټول نومونه په قرآنكريم، تورات، انجيل او زبور كي په يو ډول الفاظو سره ندي ياد شوی. لدې نه معلومېږي چي پدغو نومونو كي ترټولو د پام وړ خبره هغه صفات دي چي دا نومونه ئې په ګوته كوي.

په قرآنكريم كي له ذكر شوو نومونو نه علاوه، الله تعالی نور نومونه هم لري چي يا ئې په نورو آسماني كتابونو كي ذكر كړي دي او يا ئې له ځان سره ساتلي او هيڅ څوك ئې ندی پری خبر كړی، لكه چي رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَسْاُلُكَ بِكُل اسم هوَ لك سمَّيْتَ به نفسك اوعلمْته احداً منْ خلقك اوانزلْته في كتابك اوْ اسْتأثرتَ به في عِلمِ الغيْب عندك* رواه احمد

الهي! په هر هغه نوم دې سوال درته کوم چې ځان دې پرې نومولی دئ، يا دې خپل کوم مخلوق ته ورښودلی دئ او يا دې په خپل کتاب کې نازل کړی او يا دې په خپل علم غيب کې چې له تاسره دئ ځانته ځانګړی او خاص کړی.

لدې حديث شريف نه دا ښکاره ګرځي چې د الله تعالی نومونه محدود ندی، يو شمېر ئې پدې کتاب کې ذکر شويدی او نور ئې په نورو کتابو کې راغلی دي، يو شمېر ئې پيغمبرانو عليهم السلام ته ورښودل شوي او يو شمېر ئې الله تعالی له خپل ځان سره ساتلي او هيچا ته يې ندی ښودلی. دا ټول نېك او پاك نومونه داسې صفات په ګوته کوي چې الله تعالی ورباندې متصف دئ. د مثال په توګه السميع، يعنی هغه ذات چې اورېدونکي دئ، البصير: هغه ذات چې ليدونکي دئ، الرحمن: هغه ذات چې د رحمت او مهربانۍ د صفت درلودونکی دئ.

که د الله تعالی هغه پاك او مبارك نومونه چې په قرآنکريم او احاديثو کې راغلي دي، د فاتحی سوري د دريو لومړنيو آيتونو په ترتيب تنظيم کړو، نو وبه ګورو لکه څرنګه چې فاتحه د قرآنکريم اساس او خلاصه ده، همدا ډول د الله تعالی د نومونو خلاصه هم د همدې سوري په دريو لومړنيو آيتونو کې راغلی ده او دا ترتيب او خلاصه به داسې وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

رب العالمين:

الله، الرب، الخالق، البارئ، المصور، الاله، الواحد، الاحد، الوتر، الاول، الآخر، الظاهر، الباطن ، الحق، المبين، الحي، الصمد.

الرحمن الرحيم :

الرحمن، الرحيم، الروْوف، الاكرم، البر، التواب، الحليم، العفو، الغفور، الكريم، اللطيف، المجيب، الودود، الوهاب، الولي، المولى، الرفيق، الشافي، المحسن، المعطي، المنان، القريب، الجميل، الطيب، الشاكر، الشكور، الواسع، النصير، البصير، الخبير، السميع، العليم، العالم، الشهيد، الحافظ، الحفيظ، الرقيب.

مالك يوم الدين :

الملك، المليك، القاهر، القهار، القادر، القوي، الكبير، القدير، المؤمن، المهيمن، المقتدر، المتعال، المتكبر، المجيد، المعز، المذل، المقدم، المؤخر، الحكم، الحكيم، الباسط، القابض، الرزاق، الجبار، الاعلى، العزيز، القيوم، العلي، القدوس،

(c) ketabton.com: The Digital Library

السلام، السبوح، الحمید، الوارد، الغني، المحیط، الفتاح، الوكیل، المقیت.

د الله تعالی یو شمېر نومونه ،د مضاف په صیغه راغلي دي لکه: رب العالمین: د عالمیانو څښتن او پالونکی، مالك یوم الدین: د جزا د ورځې مالك او پاچا، ذوالفضل العظیم یعنی د لوی فضل خاوند. سریع الحساب: تېز او ژر حساب اخیستونکی، مالك الملك: د هر څه مالك، خیرالماکرین: تر ټولو غوره تدبیر کوونکی او د ماکرینو تر ټولو غوره، خیرالناصرین: تر ټولو ښه او غوره مرستندوی، خیرالحاکمین: ترټولو غوره حاکم، خیرالفاتحین: تر ټولو غوره او افضل فاتح، خیرالغافرین: تر ټولو غوره بخښونکی، خیرالراحمین: تر ټولو غوره رحم کوونکی، خیرالرازقین: تر ټولو غوره روزي ورکوونکی، اسرع الحاسبین: تر ټولو سریع حساب کوونکی، خیرالفاصلین: تر ټولو غوره فیصله کوونکی، احکم الحاکمین: تر ټولو غوره حاکم، سمیع الدعاء: د دعا اورېدونکی، عالم الغیب والشهاده: په پټ او ښکاره عالم، غافرِالذنَب: د ګناه بخښونکی، قَابِل التوب: د توبې قبلوونکی، رَفیعُ الدرجاتِ: د درجو لوړوونکی، ذوالجَلالِ والاکرام: د جلال او اکرام خاوند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی صفات

د الله تعالی ټول صفات د کمال صفات دي، الله تعالی حمید دئ، ټولی ستاینې هغه لره دي، له هر عیب او نقص نه منزه او لوړ دئ، ټولی ښیګڼې او ستاینې هغه لره دي، په موجوداتو کې چې څه کمال او جمال، ښکلا او ښایست لیدل کېږي دا ټول الله تعالی لره دي او ده پدې شیانو کې ایښې دي، د نېکۍ او ښکلا چې کوم صفات په مخلوقاتو کې لیدل کېږي الله تعالی په همدی صفاتو په بشپړ او کامل طور متصف دئ.

د الله تعالی د صفاتو د پېژندلو لپاره هم له قرآنکریم او احادیثو نه پرته بله منبع نه لرو. خدای جل شأنه د انسان د هدایت او لارښوونې او د خالق او مخلوق د پېژندنې لپاره په مختلفو وختونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

كي پيغمبران عليهم السلام رالېږلی دي. هر قوم ته چي كوم كتاب يا صحيفه راغلی‌ده، هغه د هغمه قوم په ژبه وه، د كتاب معارف او مفاهيم د همغه قوم په منځ كي په متدوالو او مروجو الفاظو بيان شويدي. كه په قرآنكريم كي الله تعالی په علم، حلم، قدرت، اراده، كلام، حيات، سمع و بصر متصف معرفي شوی او د عليم، حليم، قدير، حي، سميع، بصير په نامه ياد شوی، په نورو الهي كتابونو كي د الله تعالی همدا صفات په نورو ژبو او نورو نومونو ياد شوي. همداراز گورو چي دغه صفات د انسان لپاره هم ذكر شوي، دا صفات چي د انسان لپاره ذكر شوي، معنی ئې د هغه د حال او توان مطابق ده، يعنی انساني صفات ناقص، كم، قاصر او فنا كېدونكي دي، پداسي حال كي چي د الله تعالی صفات كامل، بشپړ او دايمي دي. د انسان او الله تعالی د صفاتو ترمنځ يوازي لفظي شباهت وجود لري، نور د الله تعالی صفات د مخلوق له صفاتو سره نه شي مقايسه كېدلی، د الله تعالی صفات كامل، ازلي، دايمي او ابدي دي، خو د انسان صفات ناقص، حادث (نوی پيداشوي) او له مينځه تلونكي دئ. قرآنكريم فرمايي:

ان الله على كُلِ شَئ قدير:

الله تعالی پرهرڅه قادر دئ.

خو د انسان د قدرت په هكله فرمايي:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ * المائده: ٣٤

مگر هغه كسان چي توبه ئې وكړه، مخكي لدينه چي قدرت وربانديپيدا كړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن د الله تعالی په هکله وایي:

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ * المجادله: ۱

الله تعالی اوریدونکی لیدونکی دئ.

د انسان په هکله فرمایي:

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا * الانسان: ۲

بیشکه چي مونږ انسان له مخلوطي او ګډي شوې نطفې نه پیدا کړ، آزمویو ئې او بیا مو هغه اوریدونکی لیدونکی وګرځاوو.

قرآن د الله تعالی د ارادی په هکله فرمایي:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ* یس: ۸۲

د هغه امر او کار داسي دئ چي د څه اراده وکړي نو ورته ووایی: شه، نو هغه کیږي.

د انسان د ارادې په هکله بیا فرمایي:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ * الصف: ۱۱

غواړي په خپلو خولو سره د الله تعالی نور خاموش کړي.

د الله تعالی د علم په هکله فرمایي:

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ * التغابن: ۱۱

الله تعالی په هرڅه بنه پوه دي.

د انسان د علم په اړه فرمایي:

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ * الحجر: ۵۳

وئې ویل: مه وېرېږه، مونږ تا ته د یوه پوه زوی زېری درکوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنگه چي انسان ناقص او محدود دئ، نو صفات ئې هم نا قص او محدود دي، د انسان صفات د الله تعالی د صفاتو په مقایسه داسي دي لکه څوك چي په ستر بحر کي خپله گوته غوټه کړي او څه نم راپورته کړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له پراخ رحمت سره د انسان او ټولو مخلوقاتو د رحمت مقایسه داسي کوي:

عَنْ سَلْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِائَةَ رَحْمَةٍ كُلُّ رَحْمَةٍ طِبَاقَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَجَعَلَ مِنْهَا فِي الْأَرْضِ رَحْمَةً فَبِهَا تَعْطِفُ الْوَالِدَةُ عَلَى وَلَدِهَا وَالْوَحْشُ وَالطَّيْرُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أَكْمَلَهَا بِهَذِهِ الرَّحْمَةِ *

رواه مسلم

له سلمان رضي الله عنه نه روایت دئ چي وایي: رسول الله (ص) وفرمایل: الله تعالی په هغه ورځ چي آسمانونه او ځمکه ئې پیدا کړه، سل رحمتونه ئې هم پیدا کړل، هر رحمت د ځمکي او آسمان ترمنځ د فاصلې په اندازه، بیائې لدینه یوه برخه رحمت په ځمکه کي کیښود، چي په هغه سره مور پر زوی او حیوانات او مرغان یوه پربل رحم او مهرباني کوي، چي کله د قیامت ورځ راشي نو پدې رحمت سره به ئې مکمل او بشپړ کړي.

یعنی دا رحمت، زړه سوي او پېرزوینه چي اوس د مخلوقاتو، انسانانو، حیواناتو او مرغانو ترمنځ موجوده ده، دا په حقیقت کي د هغه پراخ الهي رحمت د سلو برخو نه یوه وړه برخه ده چي پدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخلوقاتو ئې وېشلی ده. د مخلوقاتو نور صفات لکه سمع، بصر، قدرت او اراده هم پدې قیاس کړی. انسان نشي کولی ټیټ غږ واوري، همداراز له لرې نه هم څه نشي اورېدلی، د پردی شا ته څه نشي لیدلی، له لرې فاصلې نه هم د لیدلو توان نه لري. د ډېرو شیانو د احساس او مشاهدی توان او وس نه لري، نشي کولی انرژي، جاذبه، نور، پیریان او پرښتې ووینې یا ئې احساس کړي. خو قرآنکریم د الله تعالی په هکله فرمایي :

وَإِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى * طه: ٧

که خبره په لوړ غږ وکړی، نو بیشکه چي الله تعالی په سري او خفي ټولو پوهېږي.

همدارنگه له لقمان حکیم حکایت کوي او فرمایي :

يَابُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُنْ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

لقمان: ١٤

اې گرانه زویه: حقیقت دا دئ چي که (گناه) د خردل (مشنگ) د دانې په اندازه وي او د یوی پرښی په د ننه کي وي او یا په آسمانونو او ځمکي کي وي، الله تعالی به ئې راوړي (له هغه نه پټه نه پاتې کېږي) بیشکه چي خدای لطیف او خبیر دئ.

همدارنگه فرمایي:

وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ * یونس: ٦١

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ستا له رب څخه نه د ذرې په اندازه "کوم څیز" نه په ځمکي کي پټیدلی شي او نه په آسمان کي او نه له دې نه کوم وړوکی او یا لوی داسي څیز شته چي په څرگند کتاب کي دي نه وي (لیکل شوی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالله تعالی افعال

په قرآنکریم کي د الله تعالی افعال د هغه د نومونو او صفاتو په اندازه ذکر شویدي، د مثال په ډول خلاق: پیداکوونکی، اسم یا نوم دئ او یخلق: پیدا کوي، فعل دئ، لکه چي قرآنکریم فرمایي :

قَالَ كَذَلِك اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ * آل عمران: ٤٧

وئي ویل: همداراز الله تعالی چي څه وغواړي پیدا کوي ئې.

الله تعالی رازق: روزي ورکوونکی دئ او روزي ورکول ئې فعل دئ. قرآنکریم فرمایي :

إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَاب * آل عمران:٣٧

الله تعالی هر چا ته چي وغواړي بې حسابه روزي ورکوي.

علیم: پوه، د الله تعالی نوم دئ او تعلیم ئې فعل دئ، قرآنکریم فرمایي : "

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرَّحْمَانُ * عَلَّمَ الْقرآن * خَلَقَ الْإِنسَانَ * عَلَّمَهُ الْبَيَانَ *

رحمن خداى قرآن وښود، انسان ئې پيدا كړ، هغه ته ئې وينا ورزده كړه.

د انسان لپاره هم همدا ډول افعال ذكر شوي دي. قرآنكريم له عيسې عليه السلام نه نقل قول كوى فرمايي:

أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنْ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ..... آل عمران: ٤٩

زه ستاسې لپاره له ختې نه د مرغه ښېره جوړوم، بيا په هغه كې پو كوم، نو هغه به د خداى په اذن سره مرغه شي.

او د روزي په هكله فرمايي:

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمْ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا *

النساء: ٥

خپل مالونه چې الله تعالى ستاسو لپاره د "ژوند" د قيام "وسيله" گرځولي بې عقلانوته مه وركوئ او پدې مالونو سره د دوى د روزي انتظام وكړئ او جامې ورته تهيه كړئ او دوى ته نېكي او منل شوې خبري وكړئ.

دا چې انسان هم نوروته د ښوونى فعل ترسره كولى شي، فرمايي:

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضَلَالٍ مُبِينٍ * الجمعه:۲

الله تعالیٰ هغه ذات دئ چي په امیانو او نالوستو کي ئې د دوی له منځه پیغمبر مبعوث کړ، ترڅو د ده آیتونه ورته ولولي، تزکیه ئې کړي، کتاب او حکمت ته ورزده کړي، پداسي حال کي چي لدینه مخکي په ښکاره گمراهی کي وو.

د انسان د افعالو او پر خپلو افعالو د ده قدرت او واکمني او د افعالو د نتائجو توپیر ئې له الهي افعالو سره هومره دئ لکه د الله تعالی او انسان د ذات او صفاتو ترمنځ توپیر.

پدې اړه یوه ډېره ضروري او د زیاتی توجه او پاملرني وړ خبره دا ده چي د الله تعالی د فعل د انجام کیفیت لکه د هغه د ذات په شان د انسان د فهم او ادراك نه لوړ دئ، هیڅ مثال ئې نه موندل کېږي. انسان ځکه د الله تعالی د افعالو کیفیت نه شي درك کولی چي د الله تعالی د ذات د کیفیت په هکله علم نه لري. د مثال په توگه مونږ په دې پوهېږو چي د انسان نطفه له هغو توکیو نه جوړېږي چي له خاوري نه راشني شوي داني او مېوې نه ئې اخلي، دا نطفه بیا په علقه او ورپسې په یوه ټوټه غوښه بدلېږي، بیا هډوکي ترې جوړ او بیا د ماشوم په شکل دنیا ته راځي، ورپسې ځوان شي، پیاوړی او تنومند شي، بیائې له همدی ځای نه زوال پیل شي، زوړ او بیا مړ شي، دا ټول کارونه د قیوم خدای په اراده صورت نیسي؛ خو څرگنده ده چي په دې امورو کي د الله تعالی د تصرف کیفیت مونږ نه شو درك کولی.

همدا رنگه وینو چي د بحرونو اوبه تبخیرېږي، بیا په وریځو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلېږي، بادونو ته امرکېږي چي دا وریځی لیری، لیری سیموته یوسي او هلته بیا د واوری، باران او ږلۍ په شکل ورېږي او له دې اوبو نه ویالی، سیندونه او رودونه بهېږي، شاړې او وچي ځمکي ورباندي شنې او خړوبېږي، تر خاورو لاندي دانه (تخم) په حرکت راځي، وده کوي، شنه شي او لوی نبات ترې جوړ شي، ساقه او پاڼی ئې شنې شي ، گل او مېوه وکړي، دا ټول کارونه د الله تعالی په اراده ترسره کېږي، خو په دې امورو او د دانې د تطور په دې مراحلو کي د الله تعالی د تصرف د کیفیت ادراك زمونږ لپاره ناممکن او محال دئ.

کم شمېر داسي نصوص هم شته چي په هغوې کي الله تعالی ته داسي افعال منسوب شوي چي هغوي ته ورته افعال انسان په خپلو اندامونو او جوارحو ترسره کوي او یو شمېر نورو نصوصو کي الله تعالی ته داسي افعال منسوب شوي چي که ظاهری معنی ترې واخیستل شي نو له مخلوق سره د الله تعالی د تشبیه احتمال پکي رامنځته کېږي، د مثال په توگه که د قرآنکریم په دې آیت کي غور وکړو چي فرمایي:

وَجَاءَ رَبُّكَ وَ الْمَلَكُ صفًا صفًا * الفجر: ۲۲

او ستا رب به راشي پداسي حال کي چي ملایکي به لیکه لیکه وي.

که په دې مبارك آیت کي د "جاء" لفظ په ظاهري او متداوله معنی واخلو نو بیشکه چي معنی به ئې دا وې چي الله تعالی به د قیامت په ورځ داسي راشي لکه مخلوقات چي له یوه ځای نه بل ته حرکت کوی، که دا معنی ترې واخلو نو د تشبیه مرتکب شوي یو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هرڅو په خوله ووایو چي بلاتشبیه او بلاتکییف! که "جاء" پدې معنی واخلو نو په خوله بلاتشبیه ویل هیڅ فایده نه لري. خو که ووایو چي الله تعالی راځي، خو له راتگ نه دا ظاهری او متداوله معنی وانخلو، بلکه مراد او حقیقت ئې خدای ته وسپارو، نو په دې صورت کي مو له تشبیه نه ځان ساتلي. راتگ مخصوصا په هغه ځای کي چي له اجسامو سره تړاو ونلري تل د گام اخیستلو په معنی نه وي. د مثال په ډول:

حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ*

الحج: ٥٥

تر هغی پوری چي قیامت ناڅاپه ورباندي راشي او یا د بې خیره (شنډی) ورځی عذاب ورباندي راشي. یوم عقیم یعنی هغه ورځ چي خیر نه وي پکي او بله ورځ ورپسې رانشي.

او یا دا آیت:

مِن بَعدِ مَا جَائَتهُمُ البَيِّنٰتُ

وروسته له هغه چي ښکاره نښانې ورته راغلې.

آیا په دې آیتونوکي د قیامت او نښانو له راتگ نه همدا ظاهري راتگ او گام اخیستل مراد دې؟ داسي راتگ چي په گام اخیستو سره مخکي درومي او مسافه وهي؟ او که نه دلته له راتگ نه مطلب دا دئ چي دا شیان به ورته ښکاره شي او پیغمبران علیهم السلام به ئې ورته بیان کړي؟!

دا ډول آیات او احادیث یو شمېر علماوو د متشابهاتو په نامه یاد کړي او یو شمېر نورو د صفاتو آیات او احادیث نومولي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدی نصوصو د تفسیر او بیان په هکله د علماوو ترمنځ زیات اختلاف وجودلري او له همدې امله مختلف او متعدد افکار او ډلي رامنځته شوي دي او خبره تردی حده رسېدلی چي یوه ډله د بلی د تکفیر حکم صادرکړي. د همدی موضوع په حقیقت د پوهېدو پخاطر باید د علیم او حکیم خدای کتاب او د پاك رسول صلی الله علیه وسلم احادیثو ته مراجعه وکړو او وګورو چي هغوی څه لاربښوونه راته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنكريم او متشابهات

د قرآنكريم آيتونه په عامه توگه دوه نوع دي:

- محكم آيتونه: هغه چي د الفاظو مراد او معنى ئې خرگنده او واضح ده، داسي الفاظ او كلمات پكي كارول شوي چي ظاهري او ذهن ته نږدې معنى ئې خرگنده ده او د هيڅ شك او شبهې احتمال پكي نشته. همدا محكم آيتونه د قرآنكريم د مفاهيمو اساسي محور تشكيلوي.
- متشابه آيتونه: هغه چي له داسي شيانو نه پكي بحث شوى چي نه د لمس وړ دي او نه د مشاهدې او ليدني، داسي شيان چي انسان په خپل قاموس كي د هغه لپاره نوم نه لري. دا غيبي شيان په دې آيتونو كي پداسي الفاظو سره معرفي شوي دي چي انسان ئې معمولاً د محسوس او ملموس شيانو لپاره كاروي. پدې سره قرآن

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل مخاطب په نسبي طور د هغو غیبي شیانو په حقیقت څه ناڅه پوهوي چې د هغوي لپاره په خپل قاموس کې هیڅ نوم نه لري.
قرآنکریم په دې رابطه فرمایي:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ * آل عمران:۷

الله هغه ذات دئ چې دا کتاب ئې پرتا باندې نازل کړ، چې ځیني آیتونه ئې محکم دي، چې دا د کتاب بنسټ دئ او نور ئې متشابه دي، نو هغه کسان چې په زړونو کې ئې کوږوالی دئ په متشابه پسې ئې درومي، د فتنې په لټه کې او د تأویل په لټه کې، پداسې حال کې چې په تأویل ئې له الله پرته هیڅوك نه پوهېږي او هغه چې د راسخ علم خاوندان دي وایي: مونږ ایمان پرې راوړی، ټول زمونږ د رب له لورې دي او پند نه اخلي مګر د عقل خاوندان.

دا مبارك آیت څو مهم مطالب زمونږ مخې ته ږدي:

- د دې کتاب ځیني آیتونه "محکم" دي او ځیني ئې "متشابه"
- د کتاب اصلي او اساسي مطالب په هغو آیتونو کې راغلي چې محکم دي ا و تشبیه نده پکې کارول شوې.
- متشابه آیتونه چې په مفهوم ئې پوهېدل غور او دقت غواړي باید همدې محکمو آیتونو ته راجع شي او د همدی آیتونو په رڼاکې تفسیر او توضیح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هغه کسان چي په زړونو کي ئې خیری او کوږوالی وي، د دې په ځای چي د متشابه آیتونو په مراد باندي ایمان کافي وګڼي، برعکس د دې آیتونو په تأویل د پوهېدو هڅه او لټه کوي او غواړي هغه د خپل بحث او تحقیق محور وګرځوي.
- هغه کسان چي غواړي دغه ډول آیتونه د مناقشې او بحث موضوع وګرځوي، هغوی په حقیقت کي یا د فتنو راولاړول غواړي، د دې هڅه کوي چي د الله تعالی په هکله د مسلمانانو په زړونو کي شکوك او شبهات راولاړ کړي او خلك د محکمو آیتونو له مفاهیمو نه بل لور ته واړوي او یا دا چي غواړي د متشابهاتو په تأویل ځان پوه کړي. د تأویل لغوي معنی اول یا اصل ته اړول دي، تأویل یعنی د متشابه آیت فعلي حالت د هغه لومړني حالت ته ګرځول، ګویا دوی غواړي په دې پوه شي چي د دې متشابه اصلي او اولني حالت او کیفیت څنګه دئ؟!
- دا هلې ځلې او دا هڅه او هاند د هغه چا کار دئ چي زړه ئې کوږ او خیرن وي، پر زړه او دماغ ئې شکونو سیوری غوړولی وي.
- د متشابهاتو د تأویل علم یوازي له الله تعالی سره دئ، بل هیڅوك نشي کولی په هغه باندي پوه شي، ځکه الله تعالی هغه غیبي او له سترګو نه پټ شیان چي انسان ئې نه پېژني او نه په خپل قاموس کي ورته نوم لري، د انسان د ښې پوهی پخاطر له محسوسو او پېژندل شوو شیانو سره تشبیه کړي او پداسي الفاظو سره ئې معرفي کړي دي چي په حقیقت کي د ښکاره او څرګندو شیانو لپاره استعمالېږي. د دې لپاره چي هغه د انسان لپاره د فهم وړ وګرځوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغه څیز د حقیقت په اړه نسبي تصور ورته حاصل شي، د دې مطلب دا شو چي د دغو شیانو د معرفي لپاره ترممکنه حده او تر هغه ځایه چي د انسان عقل ته مقدور ده اهتمام شوي او د متشابه آیتونو په ترڅ کي معرفي شوي، د انسان د عقل نیلۍ لدې نه آخوا وړاندي نشي تلي، دا د ده د الوت وروستۍ پړاو دئ، آخوا ته ئې لاس نه رسېږي، د ده له عقل او ادراك نه لوړ دي، الله تعالی د همدې ډول شیانو د معرفي کولو لپاره ښه لازمه څرګندونه کړېده او د انسان د عقلي قوت مطابق وضاحت ئې کړی، خو لدینه آخوا عقل د مخکي تګ مجال نه لري، باید همدلته ودرېږي او د متشابهاتو له تأویل نه ځان وساتي. د انسان د عقل او پوهی قصور، د حواسو او مشاعرو محدودیت ئې او د ژبې او قاموس عدم جامعیت ئې باعث شوي چي له مخکي تګ نه عاجز شي او د متشابهاتو په حقیقت تر دې زیات پوه نشي.

پداسي حال کي چي د قرآنکریم دا مبارك آیت په پوره صراحت او وضاحت سره دا بیانوي چي د کږو، رنځورو، خیرنو، له شك او شبهاتو نه د ډکو زړونو خاوندان د متشابهاتو د تأویل په لټه کي وي، متأسفانه د ځینو مذهبي فرقو پلویان د دې آیت د صریح حکم خلاف دعوی کوي چي د دوی ائمه د متشابهاتو په تأویل پوهېږي، دوی د دې ادعا کوي چي په علم کي پاخه "الراسخون في العلم" مستثنی شوي، دوی کولی شي د متشابهاتو په تأویل پوه شي. د آیت د دوهمي برخي په هکله د دوی دا انګېرنه په څرګنده توګه د همدی آیت له لومړنۍ برخی سره تناقض لري، د دوی دا تعبیر بالکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلط او كمزورى دئ، ځكه د آيت په سركي راځي چي د رنځورو زړونو خاوندان د متشابهاتو د تأويل هڅه كوي، دا ممكنه نده چي د علم خاوندان د داسي يوه عمل هڅه وكړي.

- عالمان ټول آيتونه د الله تعالى له لوري شمېرى، ايمان وربانديي راوړى او هوښياران پند تري اخلي.

متأسفانه د متشابهاتو په اړه يوه بله ډله له لومړنى ډلى نه هم زياته بې لاره شوې او په غلطه روانه ده، هغوى د متشابه آيتونو له الفاظو نه ظاهري معنى اخلي، خصوصاً په هغوآيتونو كي چي د الله تعالى له صفاتو نه پكي يادونه شويده!! هغه كسان چي د متشابه آيتونو الفاظ په ظاهري معنى سره اخلي او په دې سره د الله تعالى لپاره مثال جوړوي او له مخلوق سره ئې تشبيه كوي، مونږ دا سوال ترې كوو چي: ولې د قرآن د ټولو آيتونو په اړه دا كار نه كوي، ولې په هر ځاى كي د الفاظو ظاهري او متداوله معنى نه اخلي؟ راشى له سلهاو آيتونو نه يو څو د دوى مخي ته كېږدو او ترې تپوس وكړو چي دلته د الفاظو ظاهري معنى ولې له نظره غورځوي؟

په دې آيت كي:

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ *

مونږ پر سمي لار هدايت كړه

تاسي ولې له صراط نه د هغه ظاهرى معنى نه اخلئ؟ صراط يعنى د ځمكي پرمخ لاره چي له يوې نقطې نه پيل او په بله ختمېږي!! تاسي ولې د دې ظاهرى معنى په ځاى د الله عبادت مستقيمه لار گڼي؟ همغسى لكه چي قرآن فرمايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ *

آل عمران: ۵۱

بیشکه زما او ستاسي رب الله دئ، نو عبادت ئې وکړئ، همدا نېغه لاره ده.

همداراز په دې آیت کي :

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ * البقره: ۷

الله تعالی د دوی پر زړونو او غوږونو مهر وهلی او پر سترگو ئې پرده غوړیدلی ده او د دوی لپاره لوی عذاب دئ.

آیا دلته هم "ختم"یعنی مهر په ظاهری معنی اخلئ؟ آیا گمان کوئ چي الله تعالی هم داسي کوم مهر لري چي د کافرانو پر زړونو او غوږونو ئې وهلی دئ؟ او دا تصور کوی چي د هغوی په سترگو د پردی معنی هم همدا ظاهري معنی ده؟! او کنه لدینه دا مفهوم اخلئ چي الله تعالی له دوی نه د حق لیدلو او د حق د منلو استعداد اخیستی دئ، دا استعداد ئې د دوی په زړونو او غوږونو کي ځپلی او له مینځه ئې وړی دئ؟ ولې او په کوم دلیل په دې مبارك آیت کي د"خَتَم" او"غشاوه" ظاهری معنی نه اخلئ او مجازي مفهوم ئې اخلئ؟

پدې آیت کي:

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لا يَرْجِعُونَ * البقرة: ۱۸

کاڼه، گونگیان او ړانده دي، نو ځکه نه راگرځي.

آیا دلته له صم، بکم، عمي، نه ظاهری معنی اخلئ او ادعا کوئ چي منافقان کاڼه، گونکیان او ړانده د ي؟ څرگنده ده چي د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

كلماتو ظاهري معنى اخيستل دلته ممكن او صحيح نده.

په دې آيت كې:

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ * البقره :۳٦

نو شيطان هغوى دواړه وښويول.

آيا دلته له ښويدلو(زل) نه دا معنى اخلئ چي گويا شيطان د دوى تر پښو لا ندي اوبه توى كړې او د دوى پښې ورباندي ښوېدلې او همداسي په ښويدو، ښويدو له جنت نه ووتل او كه نه لدينه مطلب معنوى ښويدل دي؟ همداراز آيا په دې آيت كې:

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ *

البقرة: ٤٢

حق ته د باطل لباس مه وراغوندى او حق مه پټوئ پداسي حال كي چي پوهېږئ.

آيا دلته هم له "تلبسوا" نه ظاهرى معنى اخلئ؟ او ادعاكوئ چي باطل يوه جامه ده چي حق ته وراغوستل كېږي او پدې سره له نظر نه پټېږي او كه نه داسي ئې تفسيروئ چي حق له باطلو توجيهاتو او نظرياتو سره مه مغشوش او گډوډوئ او حق په خپلو غلطو تعبيراتو سره سرچپه مه ښئي، داسي چي خلك وغولېږي او باطل ته د حق په سترگه وگوري.

دا آيت:

وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمْ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ * البقره :۹۳

او خوسى (خوسندر) د دوى په زړونوكي وروڅښل شو، د دوى د كفر له امله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا له "اشربوا" نه د هغه ظاهري معنی اخلئ او گمان کوئ چي سخوندر هم لکه اوبه هغوی ته ورڅښل شوی او په زړونو کي ئې ځای نیولی؟ او که نه داسي ئې معنی کوئ چي د سخوندر محبت ئې داسي په زړونو کي ځای نیولی لکه چي دی په خپله د دوی زړونو ته ننوتی او هلته ئې ځای نیولی وي او مینه ئې پردوی مسلطه شوې وي؟

دا آیت:

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ * البقره: ٦١

او ذلت او خواری ورباندي وتپل شوه.

آیا دلته له "ضُربت " نه مطلب د هغه ظاهری معنی ده او آیا خواری او ذلت داسي شیان دي چي په نورو ورتپل کېدی شي؟ او که نه دلته ناقابل لمس مفهوم ته عیني تجسم ورکړل شوی ترڅو ذهن ته نږدې کړی شي او دا مطلب افاده کړی شي چي ذلت او خواری ورباندي مسلطه کړي شوه، له داسي خوارۍ او ذلت سره مخ کړی شو چي نښانې ئې له ورایه ښکاري او اجتماعی ژونداو حالت ئې په ذلت او خوارۍ دلالت کوی؟

دا آیت:

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً

البقره: ٧٤

وروسته ستاسو زړونه داسي سخت شول لکه تېږه او تر دې هم زیات سخت.

آیا له "قست قلوبکم" نه ظاهری معنی اخلئ او دا سختوالی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیرې د سختوالی په څېر ګڼئ؟ او که نه له دې نه مطلب د زړه بې رحمي او عدم عطوفت دئ او دا چې د حق خبره پر دې زړونو اغېز نشي کولی د تأثیرقبلولو استعداد ئې ځپل شوي؟

په دې آیت کې:

بَلَى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ * البقره: ۸۱

بلی، چا چې بدی وکړه او خپله ګناه ئې وربانديي راتاو شوه نو همدا دوی دوزخیان دي چې تل به پکې پاتې وي.

آیا دلته له "احاطت به خطیئته " نه دا مطلب اخلې چې ګناه هم داسي یو څیز دئ چې خوځېږي او انسان احاطه او محاصره کوي؟ او که نه، معنی ئې دا ده: هرڅوک چې داسي ګنهګار وي چې ګناه ئې ټول وجود نیولی او هغه ئې له هری خوا نه داسي محاصره کړی وي چې د وتلو ټولي لاري وربانديي تړل شوی وي؟

دا یوازي د قرآن د لومړی جزء د بقره د سورت ځیني آیتونه وو او له همدی نه اندازه لګولی شئ چې په ټول قرآنکریم کي به د دا ډول آیتونو شمېرڅومره وي. څو بېلګی له نورو سورتونو نه هم رااخلو:

د مریم په سوري کي د زکریا علیه السلام د زوړوالی په هکله راځی:

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا * مریم: ٤

وئې ویل: اې زما ربه! زه خو داسي یم چې هډوکي مي سست شوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زوړوالی مي سر مشتعل شوی (سپين والی پکي لګیدلی) او تا ته په دعا کي شقی او کم بخته نه وم.

آيا په "اشتعل الراس شيبا" کي د اشتعل ظاهری معنی مطلوبه ده؟ يعنی دا چي په سرئې له زوړوالی نه اور بل شوی؟ او که د زوړالي ننباني ئې داسي په سرکي ښکاره شوې لکه د اور لمبه چي له ورايه ښکاري او يو ځل چي په څه شي ګډه شي نو هغه ټول احتوا کړي؟

په همدی سورت کي راځي:

يَايَحْيَى خُذْ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا * مريم: ۱۲

ای يحيی! دا کتاب په قوت سره واخله....

آيا دلته له "خذالكتب بِقُوة " نه ظاهری معنی اخيستل صحيح دي؟ او آيا معنی ئې دا ده چي اې يحيی! دا کتاب په دواړو لاسونو سره کلك ونيسه او په کلك نيولو کي ئې خپل ټول قوت وکاروه؟ او که نه معنی ئې دا ده چي دکتاب په حمل او پر هغه عمل کي له خپل ټو ل توان او ځواك نه کار واخله، په ډاډه او مطمئن زړه ئې حمل او په پوره باور او قوت سره عمل ورباندي وکړه؟

د التکويرپه سورت کي راځي:

وَ إِذَا السمَاءُ كُشطت * التکوير: ۱۱

او هغه وخت چي آسمان پوست کړی شي.

د "کشطَت" ظاهری معنی له حيوان نه د پوست ايستل دي، آيا دا خبره سمه ده چي ووايو: آسمان به هم د کوم حيوان په څېر له پوسته کړی شي؟ او که نه معنی ئې دا ده چي هغه ورځ به د آسمان دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاجوردي پرده له مینځه لاړه شي او هغه څه به ښکاره شي چي اوس ئې شاته پټ دي، دوزخ به راڅرګند او جنت به ولیدلی شي ؟

په دې مقدمه کي دوه اساسي مطالب په ښه توګه څرګند او بیان شویدي:

- د متشابه آیتونو په تأویل پسې لټه او هڅه د فتنه ګرو خلکو کار دئ او دا داسي بې ګټې او بې حاصله کوشش دئ چي یوازي هغه کسان ئې کوي چي غواړي په دې بې هدفه هڅو سره ځان عالم او پوه معرفي کړي.
- نه ښايي د متشابه آیتونو له کلماتو او الفاظو نه د هغوی ظاهري معنی واخلو.

اوس راځئ د همدی مفاهیمو او څرګندونو په رڼا کي دا وګورو چي اهل ظاهر د الهي صفاتو په اړه څه نظر او تصور لري؟

هغوی عقیده لري هغه صفات چي له افعالو سره تعلق لري لکه:

مجئ او اتیان: راتګ.

نزول: کوزیدل.

اخذ ، امساك، بطش: نیول،اخیستل.

استوی: استقرار، کیناستل.

هروله: منډه

او دې ته ورته نور باید د هغوی په ظاهری معنی حمل شي، ځکه دا په قرآن او حدیث کي راغلي او ثابت دي، نو لازمه ده چي ظاهری معنی ترې واخیستله شي. دوی د دې افعالو په منځ کي په دې آیت: الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى* او په دې حدیث: وینزل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربناالیالسماء الدنیا" ډېر تأکید او ترکیز کوی. راشئ دا آیتونه او احادیث لږ په تفصیل سره وڅیړو، خو لدې نه وړاندې د لاندنیو څو ټکیو یادونه ضروري شمېرو:

مونږ په هغو الفاظو او کلماتو چې پدې آیتونو او احادیثو کې ذکر شویدي اقرار او تکلم کوو، په مفهوم او معنی ئې باور او ایمان لرو، له تأویل نه ئې ډډه کوو او ظاهری معنی نه ترې اخلو؛ ځکه که داسې وکړو نو بیا د تشبیه او تمثیل مرتکب ګرځو. او په دې کې هیڅ شك نشته چې هیڅ شی له الله تعالی سره ورته والی او مشابهت نه لري، نه ئې د ذات مثال شته او نه د صفاتو او افعالو. د امام ابوحنیفه (رح) له شاګرد محمد بن الحسن(رح) نه روایت دئ چې وایي:

اتفق الفقهاء کلهم من المشرق و المغرب علی الایمان بالقرآن و الاحادیث التی جاء بها الثقات عن رسول الله صلی الله و سلم في صفة الرب عزوجل من غیر تفسیر و وصف و لا تشبیه، فمن فسر الیوم شیء من ذلك فقد خرج عما کان علیه النبی صلی الله علیه و سلم و فارق الجماعة فانهم لم یصفوا و لم یفسروا.

ټول فقهاء، په شرق او غرب کې، په دې باندې متفق دي چې په قرآنکریم کې او د معتبرو اشخاصو پواسطه له رسول الله (ص) نه په روایت شوو احادیثو کې د الله تعالی د صفاتو په هکله راغلو نصوصو باندې له تفسیر، توصیف او تشبیه نه پرته ایمان درلودل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لازم دي، که څوك لدې نصوصو نه د کوم يوه تفسير کوي، هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له طريقې نه مخالفت کوي او د مسلمانانو له ډلې نه وځي، ځکه دوی (سلفو) دا ډول نصوص نه تفسير او نه توصيف کړي.

يوه کس عبدالله بن المبارك ته وويل:

يا ابا عبدالرحمن إني اكره الصفة عن صفة الرب فقال له عبدالله بن المبارك: انا اشد الناس كراهية لذلك و لكن اذا نطق الكتاب بشئ قلنا به و اذا جاءت الآثار بشئ جسرنا عليه.

اې ابو عبدالرحمن: زه د الله تعالى د صفاتو په اړه بحث نه خوښوم! عبدالله بن المبارك ورته وويل: زه له هرچا نه زيات له دې ډول بحثونو نه کرکه لرم، خو که قرآن کريم پدې هکله څه ووايي، نو همغه وايو او که پدې اړه په آثارو کې څه ذکر شي، نو د هغه د ويلو په اړه له جسارت نه کار اخلو.

لدې اقوالو نه دا په ډاگه کېږي چې پخوانيو او سلفو علماوو د دې ډول آيتونو او احاديثو له تأويل او تفسير نه ډډه کوله، يوازې تلاوت، لوستل او پر مفهوم ئې ايمان کافي بالو.

ابن تيميه د "الحمويه الكبرى" کتاب په ۲۳ مخ کې ليکي:

واعلم ان من المتأخرين من يقول مذهب سلف اقرارها على ما جائت به مع اعتقاد ان ظاهرها غير مراد

پوه شه چې يو شمېر متأخرين علماء وايي چې د سلفو مذهب او طريقه دا ده چې څه چې راغلي په هغې باندې بايد اقرار وشي، لدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتقاد او باور سره چي ظاهري معنی ئې مراد نده. ابن تیمیه په خپله له دې نظر سره موافق ندی.

د امام مالك په هکله روایت دئ چي یوه کس ترې پوښتنه وکړه چي: په "الرحمن عَلی العرش استوی" آیت کي د استوی معنی څه ده؟ امام مالك خپله تنده په څپیره ووهله، له ډېری وېرې او غم نه خولې وربانديي راماتې شوې، وئې فرمایل:

الاستواء معقول، والكيف فيه مجهول والسؤال عنه بدعة.

استوی معلومه ده، خو کیفیت ئې مجهول دئ او په دې اړه سوال بدعت دئ.

اهل ظاهرکه څه هم په ظاهره د امام مالك (رح) پدې قول زیات استناد کوی، خو په خپلو ټولو بحثونو او مناقشاتو کي د دې قول خلاف عمل کوي. گورو چي امام مالك (رح) لدې پوښتنی نه سخت خفه کېږي، له ځواب ورکولو وېرېږي، خپله تنده په څپیره وهی، خولی وربانديي راماتېږي، خو د اهل ظاهرو د مناقشاتو اصلي موضوع همدا ده او ټول د همدې قضیی په محورکي په پوره جسارت بحث او مناقشې کوي. امام مالك (رح) دا ډول سوال بدعت شمېري او وايي چي په سلفو کي سابقه نه لري، خو اهل ظاهر ئې واجب گڼي او د اسماء او صفاتو د توحید اساس ئې شمېري!! امام مالك (رح) د استواء له ترجمې نه ډډه کوي، یوازي دومره وايي چي استواء معلومه ده! خو دا ډله استواء د هغې په ظاهری معنی ورحمل کوي او ځیني خو ئې له دومره جسارت نه کار اخلي چي په کرسۍ (څوکۍ) او یا منبرکښېني او بیا وایي: دا استواء ده!! دوی په دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره او د استواء په دې ډول ترجمې سره د تمثیل او تشبیه مرتکب ګرځي، که څه هم په خوله ووايي چې بلاتشبیه او بلاتکییف، هغوی په دې ډول تفسیرسره الله تعالی له انسان سره تشبیه کوي او داسې حالت ثابتوی چې الله تعالی هم لکه انسان کښېني او پاڅېږي، ځي او ولاړېږي، راکوزېږي او بره خېژي!! چې دا بلکل تشبیه او تمثیل دئ.

له اهل ظاهرنه یوه پوښتنه

له دې دوستانو نه چې الله تعالی دې ورته هدایت وکړي، پوښتنه کوم چې زما دې سوالونو ته څه ځواب لري: الله تعالی فرمايي:

أَلَمْ تَرَى أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنْ النَّاسِ * الحج:۱۸

آیا نه ګورې چې په آسمانونو او ځمکې کې هرڅه، لمر، سپوږمۍ، ستوري، غرونه، ونې، حیوانات او ډېر خلك الله تعالی ته سجده کوي.

آیا د لمر، سپوږمۍ، ستورو، حیواناتو، ونو او نورو سجده لکه د انسان د سجدی په شان ده؟ آیا دا شیان هم د ملا تیر او بندونه لري، ټیټېږي او سر پر ځمکه ږدی؟ او د انسان په شان سجده کوي؟ او که نه لدې سجدی نه مراد او مطلب اطاعت او تسلیمي ده؟ داسې اطاعت چې په هر څه کې د الله تعالی امر ته تابع دي، په هرڅه کې د هغه حکم عملي کوي او په همغه لار روان دي چې الله تعالی ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکلی او د ټاکلی هدف په لور مخ په وړاندي ځي، هيڅ انحراف او غفلت نه کوي.

د قرآن کريم بل آيت فرمايي:

وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ * آل عمران:۸۳

څه چي په آسمانونو او ځمکه کي دي، په خوښه او ناخوښه (په هرحال کي) خدای ته تابع او تسليم دي او ټول د ده په لوري بېرته گرځول کېږي.

پداسي حال کي چي د مخلوق په هکله د هغو کلماتو ظاهري معنی اخيستل صحيح نه وي چي د تشبيه لپاره کارول شوي، نو د الله تعالی په اړه استعمال شوي د تشبيه الفاظ او کلمات څنگه په ظاهري معنی حمل کولی شو؟ بايد دا په پام کي ولرو چي قرآن کريم د انسانانو لپاره رانازل شويدی،د انسانانو په ژبه دئ، د انسان قاموس د ده د عقل په څېر محدود او ناقص دئ، د انساني فرهنگ کلمات محدود او ناقص مدلول لري، انسان يوازي د هغو شيانو لپاره نومونه وضع کړي چي ملموس او مشهود دي، دا الفاظ د غيرملموسو او پټو شيانو د معرفي لپاره کافي ندی او په دې سره د هغی حق په صحيح توگه نشي ادا کېدلی.

مونږ ايمان لرو چي خدای مالك الملك دئ او په ټولو موجوداتو کي د خپلي خوښی مطابق تصرف کوي، حکم ئې هرچيرته نافذ دئ، د ټول عالم تدبير له ده سره دئ، د هرڅه واکمن دئ، د امورو او کارونو پای او عاقبت هغه ټاکي، د کارونو د لا س ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړنو او نتائجو ټاکل د ده کار دئ، هرچا ته دخپل عمل جزا او سزا ورکوي، هرڅه د ده په اراده ترسره کېږي، الله تعالی د ځمکي او آسمان له خلقت نه وروسته په هغه څه چي عرش ئې نومولی استواء کړې او له هغه نه چي ترټولو کائناتو لوړ او په هرڅه احتواء لري، احکام صادروی او ټول موجودات اداره کوي، خو له عرش نه د هغه ظاهری معنی نه اخلو، نه وایو چي عرش لکه د پاچایانو عرش (تخت) داسي دئ او نه هم له استواء نه ظاهري معنی اخیستل صحیح ګڼو.

له ابن عباس ر(ض) نه د عرش په هکله روایت دئ وایي:

ان الکرسی موضع قدمین، وان العرش لا یقدر قدره الا الله.

یعنی کرسی د پښو اېښودلو ځای دئ او عرش داسي دئ چي بېله خدایه ئې هیڅوك اندازه نشي لګولی.

ابوهریره رضي الله عنه له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه روایت کوي چي فرمایي:

ان الله اذن لي ان احدثکم عن ملك قد مرقت رجلاه الارض السابعة السفلی و العرش علی منکبه و هو یقول سبحانك انت و حیث تکون.

ما ته الله تعالی اجازه راکړه چي د هغې پرښتی په هکله تاسي ته معلومات درکړم چي پښی ئې د ځمکي له اوومي طبقی نه لاندي تېرې شوې او عرش ئې په اوږو دئ او وایي: خدایه! پاکي ده تا لره هرچیر ته چي وې.

ګورئ! یوه دومره باعظمته پرښته چي د عرش حامل ده، پښی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې له اوو آسمانونو او ځمکې نه تېرېږي، د الله تعالی د ذات له ادراك نه عاجزه ده، د استواء په کیفیت نه پوهېږي، په خپله ناتوانی اعتراف کوي او وایي: خدایه! هر چیرته چي وې پاکي تا لره ده!

مونږ همداراز په دې آیت هم ایمان لرو چي فرمایي:

أَلَمْ تَرَى أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ المجادله:٧

آیا نه گورئ چي الله تعالی په هرڅه پوهېږي چي په آسمانونو او په ځمکه کي دي، نه داسي نجوی شته چي د دریو ترمنځ وي او دی ئې څلورم نه وي او نه د پنځو ترمنځ چي دی ئې شپږم نه وي او نه تر دې کم یا زیات مگر دا چي دی ورسره وي، هرچیرته چي وي، بیا به ئې د قیامت په ورځ په خپلو اعمالو خبر کړي، بیشکه چي الله په هرڅه پوه دئ.

د الله تعالی معیت

مونږ د الله تعالی په معیت او ملتیا، عام دئ که خاص، ایمان لرو، تأویل نه پکي کوو او نه ئې په ظاهري معنی حمل کوو او له بندگانو سره د الله تعالی معیت په عرش له استواء سره منافي نه شمېرو، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما منكم من احد الا سيرى ربه مخلياً به فقال له ابو رزين العقيلي: كيف يا رسول الله و هو واحد و نحن جميع؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم: سأنبئك بمثل: ذلك في آلاء الله: هذا القمر كلكم يراه مخلياً به و هو آية من آيات الله، فالله اكبر او كما قال رسول الله صلى الله عليه و سلم.

له تاسي نه به هیڅ یو داسي نه وي چي خپل رب به ونه ويني، پداسي حال کي چي له همده سره به ګوښه کېدونکی وي، ابورزين عقيلی وويل: دا به څنګه وي يا رسول الله! هغه يو دئ او مونږ ډېر او ډله؟ رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: په يوه مثال سره به درته وښيم، هغه هم د الله په مخلوقاتو کي، دا سپوږمی ده، تاسي هريو ئې پداسي حال کي وينئ چي ګويا له هغه سره يوازي ګوښه کېږي،دا پداسي حال کي چي سپوږمی د الله تعالی د قدرت له نښو نه يوه نښه ده، الله تعالی له هرڅه نه لوی دئ.

همدا مطلب په بل حديث کي داسي راغلی دئ:

عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّه أَكُلُّنَا يَرَى رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَة وَمَا آيَةُ ذَلكَ في خَلْقه فَقَالَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْه وَسَلَّمَ أَلَيْسَ كُلُّكُمْ يَنْظُرُ إِلَى الْقَمَرِ مُخْليًا بِه قَالَ بَلَى قَالَ فَاللَّهُ أَعْظَمُ * رواه احمد

له ابي رزين نه روايت دئ چي رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ئې وويل: يارسول الله! آيا مونږ هر يو به د قيامت په ورځ خپل رب وينو؟ او د دې نښه به په مخلوقاتو کي څه وي؟ رسول الله صلی الله عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلم ورته وفرمایل: آیا تاسو هریو سپوږمۍ پداسي حالت کي نه گورئ چي گویا له ده سره یوازي گوښه کیږي؟! هغه وویل: هو، همداسي ده! رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: نو الله تعالی خوله هرڅه نه ستر دئ.

اهل ظاهر په ډیرو مواردو کي مجبوریږي له خپل مسلك نه انحراف وکړي، خپله لاره پریږدي او د ځینو کلماتو غیر ظاهري معنی اخلي، د مثال په توگه د الله تعالی د معیت په هکله د خپل مسلك خلاف وایي چي له مخلوق سره د الله تعالی له معیت نه مراد ظاهري معیت ندی بلکه دلته معیت د علم او بصر په اعتبار سره دئ، یعنی دلته د معیت ظاهری معنی مطلوبه نده بلکه لدینه مطلب دا دئ چي الله تعالی په خپلو مخلوقاتو علم لري او د ټولو حالاتو شاهد او ناظر دئ، هغه له بره نه پداسي حال کي چي پر عرش ئې استواءکړې ده د خپل مخلوق په حال خبر او د دوی د هر څه شاهد دئ، نه داسي چي پاك ذات ئې په ځمکه کي له مخلوق سره خلط او یو ځای دئ. له دې دوستانو نه سوال کوو چي که معیت د علم او بصر په اعتبار اخلئ نو د دې حدیث په رابطه څه وایاست:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلَّى اللَّه عَلَيْه وَسَلَّمَ قَالَ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَة إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ فَيَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ وَمَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ * رواه مسلم

ابوهریره رض) روایت کوي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: الله تعالی د هرې شپې په وروستۍ دریمه برخه کي د دنیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمان ته نزول کوي او فرمايي: څوك راته دعا کوي چي قبوله ئې کړم؟ او څوك له ما نه څه غواړي چي ورئې کړم؟ او څوك رانه مغفرت غواړي چي بخښنه ورته وکړم؟

په دې حديث کي ولې او په کوم دليل نزول په ظاهری معنی اخلي او د ډېري توجه او التفات په معنی ئې نه اخلئ، ولې ئې په اصلي معنی: کوزيدل اخلئ؟ که له مخلوق سره د الله تعالی معيت پدې دليل په اصلي معنی نه اخلئ چي پدې سره د الله تعالی او مخلوق ترمنځ د اختلاط او حلول تصور راولاړېږي او د حلول او اختلاط د عدم جواز په خاطر د هغه مجازي معنی اخلئ، نو دا راته ووایاست چي آيا لومړنی آسمان هم د ځمکي په څېر مکان او ځای ندی؟ آيا هلته هم د الله تعالی بل مخلوق ملا ئکي نه اوسېږي؟! که په ځمکه کي له مخلوق سره د معيت ظاهري معنی اخيستل جواز نه لري نو هغه آسمان ته د الله تعالی نزول څنګه د کوزيدو په معنی اخلئ چي له مخلوقاتو داسي ډك دئ او هومره ملائکي پکي ميشت دي چي يوه لوېشت ځای پکي خالي ندی پاتې؟ که په ياد شوي حديث شريف کي د نزول ظاهري معنی واخلو او داسي ګمان وکړو چي الله تعالی د شپې په وروستۍ دريمه برخه کي عرش پرېږدي او د ځمکي آسمان ته راکوزېږي، نو دا وخت يعنی د شپې وروستۍ دريمه برخه خو د هميش لپاره په ځمکه کي وجود لري، يوه داسي شېبه هم نشته چي دا وخت نه وي پکي، ځکه شپه خو په مسلسله توګه له ختيځ نه د لويديځ لور ته روانه ده، په دې حساب سره د شپې وروستۍ دريمه برخه د تل لپاره د ځمکي پرمخ کله يوځای او کله بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای موجوده وي، نو د اهل ظاهر د تعبير په اساس الله تعالى بايد تل له خپل عرش نه لرې، په اول آسمان کې وي!! لدينه علاوه ځمکې او آسمانونه د الله تعالى د عظمت په نسبت داسې مثال لري لکه د مشنګو يوه دانه زمونږ په ورغوي کې. لنډه دا چې د الله تعالى په اړه لومړي آسمان ته د نزول ظاهري معنى اخيستل نه د نقلي دلايلو له مخې سمه ده او نه په عقلي دلايلو. مونږ په دې مبارك حديث ايمان لرو، اقرار پرې کوو، حق ئې شمېرو، په دې کلکه عقيده لرو چې دعا قبلوونکى، بخښونکى او مهربان خداى د شپې په وروستۍ برخه کې خپلو بندګانو ته ورنږدې کېږي، د تائب توبه، د مستغفر استغفار، د دعاکوونکي دعا او د سائل سوال ژر قبلوي. طبيعي ده، کله چې انسان د شپې په تياره کې، پداسې حال کې چې نور په ژور خوب ويده وي او هغه پاځېږي، الله ته د احتياج احساس او دا باور چې د خپل رب عنايت او رعايت ته سخت محتاج او اړ دي، له ژور خوبه ئې راوينښوي او دعا او عبادت ته ئې هڅوي، ځان د هغه رحم او کرم ته محتاج شمېري، د الله تعالى لوري ته پناه وروړي، هغه ته عجز او زارۍ کوي، توبه وباسي، د شپې په تياره کې، له رياء او تظاهر نه په هغې پاکې فضا کې، د خپل رب په وړاندې لاسونه اوچتوي، سر په سجده ږدي، بخښنه ترې غواړي، له هوى، هوس نه پاك، په پوره اخلاص د هغه تعالى عبادت کوي، د تقرب او مغفرت دعا کوي؛ نو يقيناً چې الله تعالى هم له دغه بنده سره خپله فاصله کموي، هغه ته ورنږدې کېږي او د رحم او کرم توجه ورته کوي. لکه چې په يوه قدسي حديث کې راځي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَنْ أَنَسٍ رَضِي اللَّه عَنْه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْوِيه عَنْ رَبِّه قَالَ إِذَا تَقَرَّبَ الْعَبْدُ إِلَيَّ شبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْه ذِرَاعًا وَإِذَا تَقَرَّبَ منِّي ذرَاعًا تَقَرَّبْتُ منْهُ بَاعًا وَإِذَا أَتَاني مَشْيًا أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً* متفق علیه

انس ر(ض) وایي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپل رب نه په روایت سره فرمایي: کله چي بنده ما ته د یوې لوېشتی په اندازه رالنډ شي، زه یوگز ورنږدې کېږم او که بنده یو گز رانږدې شي، نو زه یوه باع (د دواړو لاسونو د اوږدوالي) په اندازه ورلنډېږم، که بنده زما خوا ته په عادي تگ راشي، زه په منډه د ده خوا ته ورځم.

په دې قدسي حدیث کي د تقرب، شبر، ذراع، باع، مشي او هروله، ټول کلمات د تشبیه لپاره راغلي دي، هیڅوك نشي کولی له دې کلماتو نه ظاهري معنی واخلي، ځکه دلته جسمي او مکاني تقرب مراد ندی او په هیڅ صورت د بنده او رب ترمنځ د فاصلې د لنډوالي او نږدیوالی په معنی نده؛ ځکه وینو چي مونږ د عبادت په وخت کي له ځمکي نه آسمان ته نه خیژو، د ځمکي او آسمان ترمنځ فاصله مو په پښو نده وهلې او الله تعالی ته پدې معنی نه ورنږدې کېږو، بلکه له دې تقرب نه مراد معنوي تقرب دئ. لکه چي په بل حدیث کي راځي:

ان اقرب مایکون العبد من ربه وهو ساجد

بیشکه چي بنده د سجدې په حالت کي له بل هرحالت او وخت نه الله تعالی ته ډېر نږدې وي.

د الله تعالی په اړه دا کلمات ټول متشابهات دي او په تأویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې له عليم خدای نه پرته بل هيڅوك نه پوهېږي.

وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ * رواه البخاري

بنده مي په نفلونو سره همداسي زما لور ته رانږدې کېږي، ترهغه چي راته گران شي، نو چي راته گران شي بيا ئې زه هغه غوږ شم چي پرې اوري او هغه سترگی ئې چي پرېويني او هغه لاس ئې چي پرې نيسي،او هغه پښی ئې چي ورباندي درومي، که رانه څه وغواړي حتماً ئې ورکوم او که ما ته له هر چا پناه راوړي نو هرو مرو پناه ورکوم.

د دې مبارك حديث مراد دا دئ چي: بنده کولی شي په نفلونو سره الله تعالی ته ورنږدې شي او دومره ورلنډ شي چي د الله تعالی د دوستانو په ډله کي شامل شي او د الله تعالی د محبت وړ شي او کله چي دې مرحلی ته ورسېږي نو الله تعالی ئې هومره په خپل رحم او کرم ونازوي چي د ټولو اندامونو، غوږونو، سترگو، لاسونو او پښو کارونه ئې الله تعالی په خپله او په کامل طور ورته ترسره کوي، څه چي وغواړي ورکوي ئې، له هر چا او هرڅه نه چي الله ته پناه يوسي پناه ورکوي او له شر او ضرر نه ئې په خپل امان کي ساتي.

اهل ظاهر د دې حديث د الفاظو په توجيه او تعبير کي دومره بې وسه کېږي چي لاره ترې ورکه شي او داسي په ختو کي ونښلي چي د وتلو ټولی لاری ورباندي وتړلی شي. هيڅ لجوج، متعنت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

متعصب توجيه کوونکی نشي کولی د دې حديث الفاظ په ظاهري معنی حمل کړي.

دلته غوره بولو د دې ډلی د يوه داسي لجوج او متعنت مشر توجيه رانقل کړو چي پرنورو اسلامي ډلو او د نورو مذاهبو پر اتباعو باندي په خپل تېري کي ډېر زړه ور، جري او جسور دئ او په خپلو ليکنو کي هومره چي د نورو په ضد د تکفير په فتوی صادرولو او د دوی پر ټنډه د کفر او شرک د ټاپی وهلو ته اهتمام لري، د اسلام لوري ته د بلني او د توحيد ترويج او نشر ته دومره اهتمام نه لري، توحيد ته د ده بلنه او دعوت په حقيقت کي د هغه مسلمانانو او موحدينو تکفيرول دي چي د ده هم مسلکه او هم مذهبه ندي!! همدا جناب د دې حديث شريف په شرحه کي ليکي:

"زمونږ صالحو سلفو هيڅکله هم په دې حديث کي تأويل ندی کړی، بلکه د حديث په ظاهر ئې عمل کړی او حقيقی معنی ئې ترې مراد کړې. خو په دې بايد ځان پوه کړو چي د دې حديث ظاهري معنی څه ده؟ آيا دوی دا گمان کوي چي الله تعالی رښتيا د بنده غوږ، سترگی، لاس او پښی شي؟! او که نه، ظاهری معنی ئې دا ده چي الله تعالی د خپل محبوب بنده ټول اندامونه، غوږونه، سترگی، لاسونه او پښی په سمه توگه سمبال کړي او پدې اندامونو سره د ده ادراک او افعال لله، بالله او في الله کړي! څرگنده ده چي له حديث نه همدا مراد دئ، نه لومړنی مطلب او تعبير؛ ځکه هغه لومړنی قول د رسول الله صلی الله عليه وسلم له قول سره هيڅ تطابق نه لري."

لدې جناب نه مو پوښتنه دا ده چي آيا ته غواړې د دې مبارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث په تشریح او تفسیرکي د اهل ظاهر د مسلك متابعت وکړي او که نه هغه مردود او ناقص بولې او د نورو مسلك اصلح او اسلم ګڼي؟ که د اهل ظاهر د مسلك مخالفت کوي او وايي چي له حدیث نه لومړنۍ معنی مراد نده، نو مونږ درسره موافق یو، ځکه واقعیت همدا دئ چي دلته د اصلي معنی مراد نه د عقل له مخی صحیح دئ او د نص او نقل له روح او غوښتني سره اړخ لګوي؛ خو لا زمه ده چي همدا مسلك د نورو همدی ډول آیتونو او حدیثونو په رابطه هم مراعات کړي او هغه کسان تکفیر نه کړي چي دي حدیث ته د ورته آیتونو او احادیثو د تشریح او بیان لپاره ئې همدا مسلك غوره کړی! ته چي د دي حدیث په رابطه دا عقیده لری چي له الفاظو نه ئې ظاهري او متبادره معنی مراد نده، نو که نورکسان همدي ته ورته نصوصو په رابطه همدا عقیده لري نو هغوی ته د الحاد نسبت مه کوه!! همداراز که ته د دي حدیث د ظاهري او متبادري معنی مراد مطلوب نه بولی نو بیا ولې ځان په اهل ظاهرکي شمېري؟ د اهل ظاهر مسلك خودا دئ چي د داسي آیتونو او احادیثو د ټولو الفاظو ظاهري او اولنۍ معنی اخلي، نو باید لدي حدیث نه د هغه ظاهري معنی واخیستل شي او د معنوي مراد اخیستل باید تأویل وبلل شي، که ته همدا مسلك د نورو نصوصو په رابطه هم خپل کړې نو مونږ له تاسره هیڅ مشکل او مخالفت نه لرو؛ خو هغوی څو کرښی وروسته د دي حدیث "من تقرب مني شبراً تقربت منه ذراعاً" په شرح کي لیکي: دا حدیث او نور نصوص په دي دلا لت کوي چي الله تعالی ته اختیاری افعال ثابت دي، هغه چي هرڅه وغواړي هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوی. صالح سلفو دا ډول نصوص د هغوی په ظاهری معنی اخیستي، پداسي ډول چي د الله تعالی له شأن سره وړ وي. وروسته زیاتوی: څه مانع لري چي ووایو: الله تعالی خپل بنده ته پداسي ډول چي په خپله ئې غوره کوي، نږدې کېږي، سره له دې چي د علو (لوړوالی) صفت هم لري؟

د دې دوست په ځواب کي وایو: که له تقرب نه د هغه ظاهری معنی وانه اخیستل شي او داسي تقرب ئې وګڼو چي د الله تعالی له شأن سره مناسب وي او د علو (لوړوالی) له صفت سره تناقض ونلري، نو مونږ هم درسره موافق یو او له تاسو سره مو اختلاف منتفي کېږي؛ خو که له تقرب نه د اهل ظاهر د مسلك مطابق د هغه ظاهري معنی واخیستل شي؛ نو په دې صورت کي بیا دا تقرب نه یوازي د "علو: لوړوالي" له صفت سره اړخ نه لګوي بلکه د هغه منافي هم دئ او بیا همغه اشکال رامنځته کوي چي د معیت او نزول د ظاهري معنی اخیستلو په صورت کي راپیدا کېږي. د معیت او تقرب ترمنځ لږ توپیر وجودلري، ځکه د تقرب پای معیت دئ. د معیت په هکله چي تا کوم اشکال ته اشاره کړې ده هغه ته ستا پام رااړوو، تا لیکلي دي: "د معیت تقاضا او غوښتنه دا ده چي الله تعالی د علم، قدرت، سمع، بصر، سلطې او تدبیر له پلوه په هرڅه احاطه لري او الله تعالی لدینه پاك او منزه دئ چي له مخلوق سره خلط شي او یا له هغوی سره د دوی په ځایونو کي حلول وکړي او ورسره هستوګن وي، الله تعالی د ذات او صفاتو له پلوه لدینه لوړ دئ، د هغه یو صفت علو دئ." ته خپل دغه قول لدې سره چي وایي: "

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مانع او اشکال لري چي ووايو: الله تعالی څرنگه چي وغواړي خپل بنده ته ورنږدې کېږي، سره له دې چي د علو صفت هم لري" دا يو د بل متضاد او منافي اقوال سره مقايسه کړه!!

ولې د معيت په رابطه هم دا نه شو ويلی چي څه مانع او اشکال لري چي ووايو: الله تعالی له خپل بنده سره پداسي طريقی مل او يوځای دي چي هغه په خپله غوښتي او په خپله ورباندي پوهېږي، سره لدې چي د علو صفت هم لري؟ تاسي خو د معيت په تفسير او شرح کي واياست: مونږ په دې نظر يو چي که څوك دا عقيده ولري چي الله تعالی هرچيرته دئ نو دا شخص کافر دئ، هيڅ عاقل او مسلمان ته نه ښايي عقيده ولري چي الله تعالی په ځمکه کي له خپلو بندگانو سره دئ!! عجيبه ده چي دلته دا وايي خو د تقرب په رابطه بل نظر لري، د دې تناقض، تضاد او دوه رنگي دريځ اصلي علت د اهل ظاهر هغه په ظاهر ولاړ مسلك دئ چي ته او ستا ملگري ورباندي روان دي.

صحيح او قوی قول دا دئ چي مونږ عقيده ولرو او اقرار وکړو: په هغو آيتونو ايمان لرو چي له بندگانو سره د الله تعالی د خاص يا عام معيت په هکله بحث او يادونه کوي، د دې آيتونو په مراد ايمان لرو او وايو چي واقعاً الله تعالی له بندگانو سره دئ؛ خو له معيت او يو ځای والي نه ظاهري او متبادره معنی مراد نده او پداسي معيت اعتقاد جائز نه بولو چي د علو له صفت سره تناقض ولري.

په يوه مبارك آيت کي له بندگانو سره معيت او پر عرش استواء يو ځای راغلی ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنـــزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ * الحديد: ٤

الله تعالی هغه ذات دئ چي آسمانونه او ځمکه ئې په شپږو ورځو کي پیدا کړي، بیا ئې پر عرش استواء وکړه، په څه چي په ځمکه کي لاندي کوزېږي او څه چي ترې راوزي او څه چي له آسمان نه راکوزېږي او څه چي ورته پورته کېږي، په ټولو پوهېږي، هرچیرته چي وئ هغه له تاسو سره وي، الله تعالی ستاسو د کړو لیدونکي دئ.

لکه څرنگه چي په دې آیت شریف کي د ایام لفظ د تشبیه لپاره راغلی دئ او مطلب یې همدا زمونږ معمولي ورځی ندي (دا مطلب په نورو آیتونو کي توضیح شوی) همدا راز د استواء، عرش او معیت الفاظ هم همدا حکم لري، د تشبیه لپاره راغلي، ظاهری معنی یې مقصود نده او پر تأویل یې له علیم خدای نه پرته نور څوك نه پوهېږي.

څوك چه قدیر او عظیم خدای په مخلوق قیاس کړي او د خالق په هکله یې هم په خپل ذهن کي مخلوق ته ورته تصویر جوړ کړی وي، دا کسان مجبورېږي د قرآنکریم الفاظ تأویل کړي او له هر لفظ نه داسي معنی راوباسي چي د دوی له ذهن او تصور سره برابره وي.

لکه چي د دې مبارك آیت په هکله:

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ * الواقعه: ٨٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ هغه ته له تاسي نه ورلنډ یو خو تاسي نه وینئ.

د اهل ظاهر له ډلی نه یو تن لیکي: "ای نحن اعلم منه ما ظهر وما بطن" یعنی مونږ د هغه په ظاهر او باطن پوره علم لرو. مونږ له دې گران دوست نه پوښتنه کوو چي:

- د "اقرب" لپاره دې د "اعلم" ترجمه په کوم کتاب او د عربي ژبې په کوم قاموس کي لیدلی ده؟
- آیا الله تعالی نه شوی کولی ووایی: "ونحن اعلم به منکم" مونږ د هغه په رابطه له تاسي نه ډېر علم لرو.
- د آیت په پای کي د "لاتبصرون" جمله د اقرب له لفظ سره سمون خوري؛ او له اعلم سره اړخ نه لگوي،که د اعلم لفظ راغلی وی نو باید په پای کي یی "وانتم لاتعلمون" ویل شوي وی.
- په دې کي څه مشکل گوری چي له کوم تحریف او تأویل نه پرته وواياست: الله تعالی له نورو نه زیات خپل بنده ته نږدې دئ، د دې نږدیوالي کیفیت الله تعالی ته وسپاری او عقیده ولرئ چي دا تقرب د مخلوق له تقرب سره شباهت نه لري او د الله تعالی د علو له صفت سره منافات نه لري.
- څوك چي رب العالمین له مخلوق سره تشبیه کړي، هغه داسي انگېري چي الله تعالی خو په خپل عرش استواء کړیده، نو له بنده سره ئې تقرب محال دئ. دا ځکه چي ویني د یوه مخلوق له بل سره د تقرب تقاضا دا ده چي هغه خپل لومړی ځای خامخا پرېږدي، مخکي درومي او هغه بل ته ورنږدې کېږي، دا شخص له مخلوق سره د الله تعالی تقرب هم د مخلوقاتو په تقرب قیاسوي او دا ډول قیاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا په عرش د استواء منافی بولي، نو بناءً مجبوریږي دقرآنکریم الفاظ تأویل کړي. خو که دا شخص پدې عقیده وي چي په موجوداتو کي هیڅ شی له الله تعالی سره شباهت نه لري، د الله تعالی تقرب د مخلوقاتو له تقرب سره ورته والی نه لري او داسي ندی چي د حرکت، نقل او ترك مکان غوښتونکی وي،که دا ډول عقیده خپله کړي نو بیا به نه بې ځایه تأویل ته اړ وي او نه به له هغه څه نه انکار ته اړ کېږي چي الله تعالی په خپله په قرآن کي بیان کړي.

دی دوستانو ته عرض کوو چي:

که دا لمر، چي د الله تعالی له مخلوقاتو نه یو مخلوق دئ، پداسي حال کي چي له مونږ نه په زرگونو میله فاصله لري، په خپل مسیر کي خوځي، کولی شي له همغې لیرې فاصلې نه، په خپلي رڼا او حرارت سره، له مونږ سره او په هرحالت کي، د توقف یا حرکت په حالت کي زمونږ ملگری وي او وینو چي په ځینو ځایونو کي راته رالنډ او تجلي او حرارت ئې زیات او په ځینو نورو سیمو کي رانه لیرې او اثرات ئې کم وي، د لمر چي دا حال وي نو په کوم دلیل له بندگانو سره د الله تعالی معیت او تقرب، د هغه تعالی له شأن سره برابر او لایق تقرب، محال او ناممکن شمېرئ؟ پداسي حال کي چي هغه د ټولو رب دئ، هغه عظیم دئ، په هرڅه محیط دئ، ټول عالم د ده د عظمت په وړاندي داسي دئ لکه د خردل یوه دانه.

باید په یاد ولرو چي له الله تعالی سره زمونږ رابطه یوازي دا نده چي هغه مونږویني او له لېري نه زمونږ غږ اوري، زمونږ په هر څه علم لري، بلکه لدینه علاوه هغه پر مونږ او زمونږ په ټولو حالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او افعالو احاطه لري، د هر کار د کولو قدرت هغه راکوي، توفیق د هغه له لوري دئ، زمونږ اراده د ده د ارادې تابع ده، اراده ئې زمونږ پر ارادې او افعالو حاکمه او مسلطه ده، هغه څه کېږي چي هغه ئې وغواړي او د کولو توفیق ئې راکړي او هغه څه نشي کېدی چي دی ئې ونه غواړي او د کېدو توفیق ورنکړي. دغو مفاهیمو ته په پام سره باید پر عرش د استواء، قرب او معیت تر منځ ځانګړی رابطه ولټوو، نه داسي چي په یوه ایمان ولرو او له بل نه انکار وکړو. د دې مفاهیمو تر منځ تلفیق د هغه چا لپاره ګران کار دئ چي الله تعالی له مخلوق سره تشبیه کوي او استواء، تقرب او معیت په هغه معنی اخلي چي د انسانانو تر منځ متداوله ده.

یو بل مثال هم وړاندي کوم، قرآنکریم فرمایي:

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ *

الفتح: ۱۰

بیشکه هغه کسان چي له تا سره بیعت کوي په حقیقت کي له الله تعالی سره بیعت کوي، د الله تعالی لاس د دوی پر لاسونو د بره دئ.

د اهل ظاهر د مسلك یو کس د دې آیت په رابطه لیکي:

څرنګه چي الله تعالی د آسمانونو د پاسه پر خپل عرش دئ، نو لاس ئې هم د هغو د لاسونو د پاسه دئ چي له رسول صلی الله علیه وسلم سره بیعت کوي!!

دې دوست ته وایو: که له "یدالله فوق ایدیهم" نه دا مطلب واخلو چي د الله تعالی لاس له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د بیعت کوونکو له لاسونو نه بره او پورته وو، نو بیا د دې بیعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرضوان فضيلت او امتياز له نورو بيعتونو نه به څه که وو؟ ځکه په هر بيعت کي د الله تعالى لاس د بيعت کوونکو له لاسونو نه پورته وي، پداسي حال کي چي پدې آيت کي خو دغه مطلب د بيعت الرضوان د فضيلت او امتياز د بيان پخاطر راغلى دئ، لکه چي ته په خپله د الله تعالى د دې قول په هکله چي فرمايي: " مَا مَنَعَكَ أَن تَسجُدَ لِمَا خَلَقْت بِيَدَى " ليکي: دلته "خلقت بيدي" د آدم عليه السلام د خلقت امتياز او فضيلت افاده کوي او الله تعالى ته د "يد" صفت ثابتوي، دلته هم بايد ووائى چي "يد الله فوق ايديهم" د دې بيعت د امتياز او فضيلت د افادي لپاره راغلي او په خاصه نه عامه معنى د الله يد د دوى د يد د پاسه وو.

هغه کسان چي له (يد) نه د هغه ظاهري معنى اخلي او الله تعالى له مخلوق سره تشبيه کوي دا ورته مشکله ده چي پر عرش د استواء او د بيعت کوونکو د لاسونو د پاسه د يدالله موجوديت څنګه سره تلفيق کړي، هغوى د خپل غلط او باطل تصور نه راولاړ شوي کړکيچ سره مخامخ دي او دې ته اړ شوي چي عجيب او غريب تأويلات وکړي، داسي تأويلات چي نه يوازي د دوى مشکل نشي حل کولى بلکه مزيد مشکلات ورته راپيدا کړي؛ خو که دوى ووايي چي بې نيازه خداى پداسي حال کي چي پرهغه څه ئې استوى کړي چي عرش ئې ورته ويلى، په عين وخت کي او د همدى بيعت په مهال ئې لاس د بيعت کوونکو د لاسونو د پاسه وو، خو په عرش استواء او په لاسونو د پاسه لاس ايښودل ئې له مخلوقاتو سره هيڅ مشابهت او ورته والى نه لري، حقيقت او کيفيت ئې يوازي عليم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای ته معلوم دئ او بس، نو پدې صورت کي به نه له کوم اشکال سره مخامخ کېږي، نه به ئې په اعتقاد کي کوم خلل رامنځته کېږي، نه به تشبیه او تأویل ته اړ کېږي.

هغه کسان په غلطه روان دي چي پر عرش استواء، آسمان ته نزول او له بنده سره د الله معیت او قرب پرظاهري معنی حمل کوي او متداوله معنی ترې اخلي او د مخلوقاتو له استوی، نزول، معیت او قرب سره ئې تشبیه کوي. همداراز هغه کسان هم په غلطه دي چي دا شیان یا بالکل نه مني او یا تأویل پکي کوي.

د نورو مفاهیمو په اړه هم اختلاف له همدې ځایه سرچینه اخلي او د همدې اصولو د عدم مراعات په وجه اشتباهات رامنځته کېږي، د مثال په توګه د دې مبارك آیت "مامَنَعكَ انْ تَسجُد لماخَلقت بیدي" په اړه له همدی افراطي ډلي نه یوکس لیکي: "اذ کل عباده خلقهم بغیرمسیس بیدوخلق آدم بمسیس: څرنګه چي ټول مخلوقات ئې له لاس وروړلو پرته پیدا کړي او آدم علیه السلام ئې امتساساً په خپل لاس پیدا کړی" ورپسې زیاتوی: "غیرانه ولی خلق الاشیاء بامره وقوله وارادته و ولی خلق آدم بیده مسیسا: غیر لدې چي الله تعالی د مخلوقاتو په پیدا ایښت کي په خپل امر، قول او ارادې سره تصرف کړی، خو د آدم (ع) په پیدا ایښت کي ئې د خپل لاس په امتساس سره تصرف کړی"

لدي کبله چي دا ښاغلی؛ الله تعالی له انسان سره تشبیه کوي، نو د الله لاس هم د بندګانو له لاس او په لاس پیدا کول ئې هم د انسانانو د لاس له کار سره ورته ګڼلی نو ځکه ئې د مسیس لفظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارولی دئ. دې ښاغلي ته وایو:

- ولې دومره جسارت او بې باکي کوی چې د مسیس لفظ له ځانه زیاتوې؟ پداسي حال کي چي نه په قرآنکریم کي دا لفظ راغلی او نه په احادیثو کي.
- ته د الهي افعالو کیفیت د بندګانو د اعمالو له کیفیت سره تشبیه کوی، پداسي حال کي چي له یوه بل نه ذاتاً متفاوت شیان حتماً د افعالو او اعمالو د کیفیت له مخي هم له یوه بل سره توپیر لري، هغه څه چي په ذات کي یو له بل سره توپیر ولري افعال ئې هم توپیر لري او یو په بل نشي قیاس کېدی.
- پداسي حال کي چي لوی غر د الله تعالی د تجلی په مقابل کي د مقاومت توان نه لري، د جبرائیل علیه السلام په څېر د الله ستر او لوړ مرتبه مخلوق دا وس او توان نه لري چي د الله تعالی لومړني حجاب ته ورنږدې شي، نو د آدم علیه السلام د وجود مواد به څنګه د الله تعالی د ید د امتساس په وړاندي د مقاومت توان ولري؟ په یوه حدیث کي راځي:

عن زرارة ابن اوفى رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم سأل جبرئيل: هل رأيت ربك؟ فانتفض جبرئيل وقال: يا محمد ان بيني و بينه سبعين حجاباً من نور لو دنوت من ادناها حجاباً لاحترقت.

زراره د اوفی زوی روایت کوی چي رسول صلی الله علیه وسلم له جبرائیل علیه السلام نه پوښتنه وکړه: آیا تا خپل رب لیدلی دئ؟ جبرائیل علیه السلام ولړزید او وئې ویل: اې محمده! زما او رب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ اویا د نور داسي پردی دي چي که تر ټولو نږدې پردې ته ئې ورلنډ شم نو حتماً به اور واخلم.

- ولې دا نه وایاست چي: الله تعالی خپل بنده آدم علیه السلام په خپل لاس پیدا کړ، خو نه له (ید) نه ظاهري معنی اخلو او نه د دې خلقت د کیفیت په هکله علم لرو، دا زمونږ له ادراك نه لوړدی، د دې معنی الله تعالی ته سپارو ترڅو نه د تشبیه مرتکب شي او نه تأویل ته اړ.

تأویل!

د تأسف خبره ده چي اهل ظاهر د تأویل له لفظ نه، هغه هم په متشابهاتو کي، هغه مفهوم او معنی نه اخلي کوم چي په قرآن کریم کي راغلی. د دوی له نظره تأویل دیته ویل کېږي چي د لفظ ظاهري او متبادره معنی په بل لوري واړولي شي او د ظاهري معنی پرځای بله معنی ترې واخیستلی شي، پداسي حال کي چي قرآن کریم د تأویل لفظ د دوی د دې تعبیر په خلاف په بله معنی رااخلي او وایي چي د متشابه آیتونو پرتأویل له الله تعالی پرته هیڅوك نه پوهېږي: ومایَعلمُ تأویلهُ الا الله: په تأویل ئې له الله پرته هیڅوك نه پوهېږي" د دغه آیت په اساَس د تأویل تعریف داسي ندی لکه چي اهل ظاهر وایي. دلته تأویل د متشابهاتو په اړه راغلی، په هغو ځایونو کي چي یو غیرمرئې او غیرمحسوس څیز پداسي کلماتو او الفاظو سره معرفي شوی چي اصلاً د محسوسو او لیدل کېدونکو څیزونو لپاره وضع شوي او پداسي ځایونو کي نه ظاهري معنی مطلوبه وي او نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې تأویل ممکن وي. د یوسف علیه السلام خوب چي په قرآن کریم کي ئې یادونه شویده دا مطلب ښه توضیح کوي، یوسف علیه السلام په خوب کي ویني چي یوولس ستوری ، لمر او سپوږمۍ سجده ورته کوي، خپل پلار ته د دې خوب کیسه کوي، پلار ئې په تعبیر پوهېږي او خپل زوی ته داسي نصیحت کوي: زویه! خپل خوب دي وروڼو ته مه وایه، هسي نه چي کومه توطئه درته جوړه کړي. ډېروخت تېر شو، یوسف علیه السلام د ژوند ډېري هسکي ټیټی ولیدي، بالآخره د مصرد خزانو امین او بیا د ټول مصر واکمن وټاکل شو، کورنۍ ئې مصر ته وروغوښتله، کله چي پلار، مور او یوولس وروڼه ئې راورسېدل او وئې لیدل چي ټول د ده لپاره الله ته په سجده پریوتل نو خپل پلار ته ئې وئې ویل:

وَقَالَ يَاأَبَتِ هَذَا تَأوِيلُ رُؤيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا *

یوسف: ۱۰۰

او وئې ویل: گرانه پلاره! دا دئ زما د هغه پخواني خوب تأویل او تعبیر چي الله تعالی رښتونی کړ.

گورئ چي د ده پدې خوب کي تشبیه کارول شوې، مور او پلار د لمر او سپوږمۍ په بڼه کي او وروڼه د ستورو په شکل کي،کله چي د ده د خوب متشابهات په خپل اصلي او لومړني شکل ښکاره کېږي نو وایي: دا دئ زما د خوب تأویل! په دې اساس تأویل یعنی کلمات له ظاهري او ذهن ته نږدې معنی نه د هغې حقیقي معنی ته گرځول،یا متشابهات خپل لومړني کیفیت ته اړول.

نامناسبه به نه وي که دلته د خپل هغه خوب یادونه وکړم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې خوب ته ورته دي او په اتلس کلنۍ کي مي د واده په شپه لیدلی دئ: په هغه شپه چي سهار ته مي د واده ورځ وه، څو لحظې مي د خوب لپاره وخت وموند، په همدې شېبوکي مي خوب ولید چي د خپل تره له یوه زوی سره چي له ما نه مشر وو، یو ځای آسمان ته خیژو، ښه پور ته لاړو، ترستورو پوری ورسېدو، هلته ستوري وینم چي ټول له ختیځ نه د لویدیځ په لوري درومي، حرکت ئې د څپو په څېر، ودرېدم او د ستورو د دې عجیب حرکت تماشا ته ځیر شوم، ناڅاپه گورم چي ستوري سره واوبدل شول او یوه زرینه تکه ترې جوړه شوه، ورپسې گورم چي لدې زریني ټوټې په خپله زریني خولۍ جوړې شوې او له مونږ نه څو قدمه آخوا کوټه شوې، زه یوازې دې ځای ته ور روان شوم ترڅو دا خولۍ له نږدې نه وگورم، ناڅاپې له یوې بلې خوا څلور، پنځه تنه نور هم دې نقطې ته راغونډ شول، هر یوه لدې کوټې نه یوه یوه خولۍ واخیسته پرته لدې چي په سر ئې کړي، ما هم یوه خولۍ راوخیسته او هغه مي په سر کیښوده او له همدې سره له خوب نه راویښ شوم. د دې خوب د تعبیر په رابطه مي لومړی داسي گمان کولو چي کېدی شي الله تعالی ډېر نېك او صالح اولادونه راکړي، له خپل واده سره مي هغه مربوط گڼلو او له ستورو مي همدا د صالح اولاد تعبیر اخیستو، خو دا تعبیر راته د خوب له مجموعي روحیې سره موافق نه ښکارېدو او دا تعبیر مي ناقص بالو، دوه کاله وروسته په کابل پوهنتون کي شامل شوم، په همدې کال د الله په فضل سره اسلامي تحریك پیل شو او الله تعالی په ما پېرزوینه وکړه او د دې تحریك کي په روانولو کي ئې د نورو وروڼو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځنګ کي ما ته هم د څه وندې افتخار راپه برخه کړ، بیا د داوود خان د اقتدار په دوران کي، د رژیم په ضد په کودتا متهم شوم، زما د نیولو هڅه وشوه، زه الله تعالی وژغورلم، څو تنه وروڼه ونیول شوو او زه له ځینو وروڼو سره خپل شرقي ګاونډي ملك، پاکستان ته مهاجر شوو، هلته مو د حرکت د مجدد تنظیم فرصت ترلاسه کړ، د افرادو روزنه مو پیل کړه، روزل شوي وروڼه به د کار لپاره هیواد ته ستنېدل، دوی به ډېري سختي، اوړدې، کړې وړې، هسکي او ژوري لاري وهلې، له لوړو لوړوغرونو او سختو درو به تېرېدل او خپلو سیمو ته به تلل، هلته به ئې د دعوت، تنظیم او حزبي فعالیتونو کارونه ترسره کول. پدغه دوران کي وروڼو په اتفاق سره د نهضت امارت ما ته راوسپارو. دلته مي ګمان وکړ چي شاید زما د هغه خوب تعبیر همدا وو، له شرق نه غرب ته د ستورو خوځیدل مي له شرق نه غرب ته د مجاهدینو تلو ته اشاره وګڼله، مخصوصاً هغه وخت چي له هېواد نه بهر نوري او نوې ډلي جوړي شوې، نوي رهبران صحنې ته راووتل، هر یوه غوښتل د زعامت خولۍ په سرکېږدي، دا هره صحنه مي د هغه خوب د یوې برخي تعبیر وموندو.

په ټولو هغو آیتونو کي چي د الله تعالی له افعالو نه پکي بحث او یادونه شویده، په ځانګړې توګه هغه افعال چي انسانان ئې په جوارحو او اندامونو ترسره کوي او په هغو آیتونو کي چي د انساني اعضاوو لپاره وضع شوي نومونه د الله تعالی په اړه پکي ذکر شوي، اهل ظاهر دا ټول افعال او اسماء د هغوی په ظاهري معنی حمل کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وایي چي باید په دې افعالو او اسماوو ایمان ولرو، گویا دا افعال او اسماء د الله تعالی لپاره ثابت دي او تأویل ئې "د دوی له نظره تأویل" ناجائز دي، مونږ پداسي حال کي چي پدې آیتونو ایمان لرو، تلاوت ئې کوو او په مراد او مطلب ئې عقیده او باور لرو، خو دا افعال او اسماء پرظاهري معنی نه حمل کوو، ځکه ظاهري معنی ترې اخیستل د تشبیه په معنی ده او نه ئې د تأویل هڅه کوو ځکه ایمان لرو چي پرتأویل ئې له علیم خدای نه پرته بل څوك نه پوهېږي.
کله چي د الله تعالی په هکله،ید، سمع، بصر، قدم او دیته ورته د نورو نومونو یادونه کېږي دا ټول د الله تعالی ثابت صفات بولو، نه وایو چي د ید مطلب قوت او یا نعمت دئ او د سمع او بصر معنی علم دئ، دا ډول تأویلات نه کوو، همدا راز دا هم نه منو او نه پدې عقیده لرو چي دا یاد شوي نومونه او اندامونه د انسان د اندامونو په شان دي، یعنی ید، سمع او بصر داسي جوارح ندي لکه د انسان لاس، غوږونه او سترگی. باید دا ټکي په یاد ولرو چي له دې ټولو آیتونو نه هدف دا دئ چي د الله تعالی صفات راوپېژني، دا ئې مراد او موخه نده چي د الله تعالی د ذات کیفیت معرفي کړي.

له الله تعالی سره د موسی علیه السلام تکلم

مونږ په دې موجوداتو کي د الهي افعالو له نښو او مظاهرو نه د الله تعالی په اړه علم حاصلولی شو، خو د ذات او افعالو د کیفیت د څرنگوالی د ادراك وس او قدرت نه لرو، لکه چي قرآن کریم له موسی علیه السلام سره د الله تعالی د تکلم په قصه کي دې مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اشاره کوي:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ *

الاعراف: ۱٤۳

او کله چي موسی علیه السلام زمونږ د وعدي ځای ته راغی او رب ئې خبري ورسره وکړې، وئې ویل: یا ربه! ما ته ځان راوښیه چي درته وګورم، الله وفرمایل: هیڅکله مي نشې لیدلی، خو دې غره ته وګوره، که دا په خپل ځای باقي پاتې شو نو "په هغه صورت کي به" مي ولیدی شی، نو کله چي د ده رب غره ته تجلي وکړه "ځان ئې وروښود" ټوټې ، ټوټې شو او موسی علیه السلام بیهوشه ولوید او کله چي په خود راغی وئې ویل: پاکي ده تالره، تا ته مي توبه ده او زه لومړنی مؤمن یم.

دا مبارک آیت څو اساسي مطالب څرګندوی:

- د لوی عرش مالك خدای پداسي حال کي له موسیعلیه السلام سره خبری وکړې چي موسی علیه السلام په ځمکه کي وو.
- موسی علیه السلام د الله تعالی د ذات د لیدو هیله څرګنده کړه چي په ځواب کي ورته وویل شول: هیڅکله به مي ونه وینې، یعنی اوس ته د الله تعالی د ذات د لیدو توان او استعداد نه لرې او په فعلي حالت کي لدې نه عاجز یې چي الله تعالی ووینې.
- الله تعالی پداسي طریقی سره چي په خپله ئې غوښتی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیفیت ئې د انسان لپاره د ادراك وړ ندی، خپل ذات غره ته ورښودلی او غره د دې تجلي په وړاندي مقاومت ونه شوی کړی، ټوټې ټوټې شو.

- موسی علیه السلام د دې تجلی له آثارو نه بیهوشه شو او کله چي په خود راغی نو اعتراف ئې وکړچي:

الف- الله تعالی لدینه لوړ او منزه دئ چي انسان ئې په خپلو محدودو وسایلو او استعدادونو مشاهده او د هغه تعالی د تجلی په وړاندي مقاومت وکړی شي.

ب- د دېدار مطالبه او د مشاهدې هیله، خپله غلطي گڼي او توبه کوي.

ج- ځان لومړنی مؤمن او په دې حقایقو باور لرونکی شمېري، ځکه لده نه مخکي هیچا داسي صحنه نده لیدلې.

دغه مبارك آیت که له یوی خوا د الله تعالی لپاره اختیاري افعال لکه له بنده سره خبري او تجلی په اثبات رسوي له بلی خوا دا په ډاگه کوي چي د الله تعالی د ذات د کیفیت ادراك د انسان لپاره ممکن ندی. باید پدې هکله له هر ډول تخیل، تصور او تفکر نه ډډه وشي. هغه کسان چي په متشابه آیتونو او احادیثو کي ید، عین، قدم، اصابع، اذن او مربوطه افعال لکه اخذ، بطش، اعطاء، امساك، سمع، بصر، اتیان، مجئ او استواء دا ډول کلمات چي اصلاً باید متشابه وبلل شي د تأویل هڅه ئې ونه شي، برعکس هغوی جسارت کوي او دا ډول پرظاهري معنی حمل کوي، پدې سره دوی د تشبیه مرتکب کېږي او له عظیم او احد خدای نه انسان ته ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجود جوړوي!! غوره به وي په دې اړه څو آیتونه او احادیث تفسیر، توضیح او تشریح کړو ترڅو مسأله ښه څرگنده او روښانه شي:

وَقَالَتْ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ * المائده : ٦٤

او یهودانو وویل: د الله تعالی لاس تړلی دئ، د دوی لاسونه دي تړلي وي او پر دوی دي لعنت وي، په سبب د هغه څه چي وئې ویل، داسي نده لکه دوی چي وايي، د الله تعالی دواړه لاسونه خلاص دي او څنگه چي وغواړي همغسي انفاق کوي.

په دې آیت کي د بخل، سخاوت، امساك او انفاق په اړه بحث شوی، یهودان الله تعالی ته د بخل نسبت کوي او وايي: " يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ: د الله لاس تړلی دئ" یعني څه چي ترې غواړو نه ئې راکوي، د هرڅه واك ورسره دئ، د ټولو شیانو مالك دئ، خو بندگان ئې همداسي پرېښی دي، څه نه ورکوي! په عربي ژبه کي له بخیل نه په همدې کلماتو تعبیرکېږي او د دې برعکس هغه کسان چي سخاوت لري، هر چا ته لاس ورکوي، له هر چا سره مرسته کوي، سخاوت لري، د هغه لپاره (يداه مبسوطتان) کلمات کاروي، یعنی لاسونه ئې خلاص دي، هر چا ته هرڅه ورکوي. الله تعالی د یهودانو په ځواب کي فرمایي: "بَل يَدَاهُ مَبسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيفَ يَشَاءُ" د دې معنی دا ده چي الله تعالی زیات انفاق کوي، هر چا ته له خپلو نعمتونو نه مناسبه برخه ورکوي. متأسفانه اهل ظاهر لدې آیت نه هم له حقیقت نه لرې تعبیر اخلي او وايي چي دا آیت په دې دلالت کوي چي الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی دوه لاسونه لري!! خو هر څوك پوهېږي چي که چیرته د آیت د بحث محور د الله تعالی د ذات دکیفیت بیان وی! او د بخل او سخاوت په رابطه خبره نه کېدی او د الله د ذات په اړه ویل شوي وی چي: "یَدَاهُ مَبسُوطَتَانِ" نو په هغه صورت کي مو ویلی شوی چي د آیت معنی همغه ده چي اهل ظاهر ئې ترې اخلي، خو پدې صورت کي به هم له دې اشکال سره حتماً مخ کېدو چي: آیا الله تعالی دوه داسي لاسونه لري چي تل خلاص وي او هیڅ نه سره یوځای کېږي؟ ځکه د مبسوطتان معنی همدا ده!! د اهل ظاهر استدلال د تعجب وړ دئ. مونږ په دې مبارك آیت ایمان لرو او په مفهوم او مراد ئې چي "یُنفِقُ کَیفَ یَشَاءُ" دې باور لرو، خو له دېکلماتو نه ظاهری معنی نه اخلو او تأویل ئې الله تعالی ته سپارو او د هغه کسانو په ځواب کي چي الله ته د بخل نسبت کوي او وایي:

یَدُ اللَّه مَغْلُولَةٌ

ورته وایو:

بَلْ یَدَاهُ مَبْسوطَتَانِ یُنفِقُ کَیْف یشاء

د تقوا او احتیاط غوښتنه خو دا ده چي د آیتونو په تفسیرکي پوره محتاط وو، د هر آیت د تفسیر او ترجمې په وخت د هغه سیاق، سباق او له مخکي وروسته سره رابطه په پام کي ولرو، که دا اصل مراعات نشي نو زیات اشتباهات رامنځته کېږي. د مثال په ډول که تاسي د یوه شخص د ذات په اړه او د یوه خاص حالت د معرفي کولو په هکله ئې خبری کوی او وائې چي هلته یو څوك دئ له دوو خلاصو لاسونو سره. لدینه مطلب دا دئ چي هغه سړی دوه داسي خلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسونه لري چي يو له بل سره وصل کېدی نشي. خو که هدف د هغه شخص د سخاوت بيان وي او هدف مو دا وي چي هغه سړی خلاص لاس لري، سخي دئ، نو په دې حالت کي د لومړنۍ معنی اخيستل غلطه او بيځايه خبره ده.

لدی آيت نه د اهل ظاهر تعبير که څه هم ډېر کمزوری او ناسم دئ، خو که فرضاً د هغوی نظر ومنو او د "يَدَاهُ مَبسُوطَتَان همغه معنی واخلو چي دوی ئې اخلي، په دې صورت کي خو الله له مخلوق سره تشبيه کېږي، بيا نو د اهل ظاهر او مشبه (هغه چي الله له مخلوقاتو سره تشبيه کوي) ترمنځ څه توپير وجود لري؟ هغوی هم وايي چي د الله تعالی (نزول)، (يد) او نور دا ډول صفات همغه دي چي مونږ ئې مثال په مخلوقاتو کي گورو او الله تعالی مونږ ته په خطاب کي داسي کلمات استعمال کړي چي مونږ هغه پېژندي شو او د معرفت توان ئې لرو او له همدې امله د الله تعالی نزول او يد لکه د بندگانو د نزول او لاسونو په شان شمېرو.

د دې ډلی يو شيخ په خپل کتاب (قواعدالمثلی في صفات الله واسمائه الحسنی) کي ليکي: پوه شه چي د هغو نصوصو معنی چي د الله تعالی صفات پکي ذکرشوي همغه ظاهري معنی ده چي په آسانۍ سره ذهن ته رسېږي او دماغ ئې بې تکلفه مني او ورباندي پوهېږي. دلته وينو چي د (مشبه ډلی) او اهل ظاهر د نظرياتو ترمنځ هيڅ تفاوت نشته. د مشبه ډله وايي چي د دغو نصوصو ظاهر په دې دلا لت کوي چي الله تعالی لکه انسان دوه لاسونه لري، يو ئې ښی او بل ئې چپ او لاسونه ئې گوتی هم لري،........او ته هم ديته کاملاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته خبره کوي، خو فقط دا علاوه کوي چي وائي بلا تکییف یا بلاتشبیه، پدې بلاتشبیه او بلا تکییف ویلو سره ته د مشبه له ډلی نه نه وځې، د بلا تشبیه جمله تا ته هیڅ ګټه نشي رسولی، ځکه مشبه ډله خو هم دا نه وایي چي د الله تعالی لاس لکه د انسان د لاس په اندازه اوږد او له غوښو او هډوکو نه جوړ شوی دئ.

همداراز که د "واشتعلَ الراسُ شيبا" له آیت نه هغه ظاهري معنی واخیستي شي چي ژر او په آسانۍ سره ذهن ته رسېږي نو د دې آیت معنی به دا وي چي: سر ئې له زوړوالي نه اور واخیست! پدې صورت کي که بلا تشبیه اوبلا تکییف ووایو نو څه ګټه به ولري؟! او یا په دې آیت کي:

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ

که په دې ځای کي ظاهری او ذهن ته متبادره معنی واخیستی شي نو د آیت ترجمه به یا دا وي:

- الله تعالی په هغه څه پوهېږي چي دوی په خپلو ورغوو (لاسونو) کي پټ کړي.
- او یا دا چي الله تعالی په هغه څه پوهېږي چي د دوی د دواړولاسونو ترمنځ واقع دي چي هغه ئې خپل بدن دئ.
- او یا دا چي الله تعالی په هغه څه پوهېږي چي دوی په خپله غېږ او دواړو لاسونو کي نیولی.
- او که ډېر تکلف وکړو نو ایله دا ویلی شو چي: الله تعالی هم په هغو شیانو علم لري چي د دوی په مخ کي پراته دي او هم په هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیانو چي د دوی شاته پراته او واقع دي.

پداسي حال كي چي دا آیت نه دغه پورتني مطالب افاده کوي او نه ئې دا شیان مراد او مطلوب دي، بلکه د آیت مطلب او مراد دا دئ چي الله تعالی د دوی په ماضي او مستقبل ټولو باندي عالم دئ، په هر هغه څه پوه دئ چي دوی مخکي کړي او یائې په آینده کي کوي. لنډه دا چي که له د "يَعلمُ ماَ بينَ ايدِيهِم وماخلَفهُم" په آیت کي د الفاظو ظاهري معنی واخلو نو داسي تفسیر به موکړی وي چي د آیت له مراد سره اړخ نه لګوي او پدې صورت کي د بلا تشبیه او بلا تکییف قول او قید مونږ ته هیڅ ګټه نه شي رسولی. همداراز که دلته د "يُحيطُونَ" له لفظ څخه د هغه ظاهري معنی واخلو نو معنی به ئې دا وې چي ګوا کي علم یو داسي شی او جسم دئ چي لا سته راوړل ئې د یوه دیوال په څېر کومې احاطې ته ضرورت لري او تاسي نه شئ کولی د الله تعالی علم لاسته راوړئ او شا او خوا ئې احاطه کړئ مګر هغه چي الله تعالی ئې وغواړي، پدې صورت کي به د بلا تشبیه د قید راوړلو سره څنګه دا اشکال رفع کړئ؟

ابن جوزي وایي:

که په دې آیتونو او احادیثو کي د الفاظو ظاهري معنی واخیستل شي نو الله تعالی ته د جسم اثبات او له مخلوق سره ئې تشبیه لا زمېږي، ځکه د لفظ ظاهري معنی هغه ده چي د هغې لپاره لفظ وضع شویدی، په دې اساس د (ید) معنی له هغه مخصوص غړي یا اندام نه پرته بل څه نشي کېدی، همدا راز نور الفاظ.، د سلفو لاره دا نه وه چي د الله تعالی د صفاتو په اړه د استعمال شوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفاظو ظاهري معنی واخلي، بلکه د هغوی مذهب دا وو چي په دې هکله ئې هر ډول بحث ناروا باله او له هغه نه ئې ډډه کوله. ابن جوزي زیاتوي: دې ډول آیتونو او احادیثو ته د صفاتو آیات او احادیث ویل په خپله بدعت دئ، ځکه دا نوم نه په قرآن کې راغلی او نه په احادیثو کي، بلکه دا د بدعتیانو کار دئ.

امام فخر رازي لیکي: د قرآن کریم په زیاتو آیتونو کي د بې شمېره دلایلو له امله د الفاظو ظاهري معنی اخیستل جواز نه لري. د مثال په توگه په دې آیت کي:

وَلِتصنعَ علَی عینِي

که دلته ظاهري معنی واخلو نو ترجمه به ئې دا وي چي گویا موسی علیه السلام ئې د سترگی د پاسه وو!! پداسي حال کي چي هیڅ عاقل انسان دا خبره نشي کولی. همداراز پدې آیت کي:

وَاصْنَعْ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا

که ظاهري معنی واخلو نو معنی به ئې دا وي چي کښتۍ زمونږ پر سترگو جوړه کړه، همداراز د ظاهری معنی تقاضا دا ده چي د کښتۍ د جوړولو آله همدا سترگي وگڼو!! دا دواړه خبري غلطې دي، بل اشکال ئې دا دئ چي یوه ذات ته د څو سترگو نسبت شوی او په یوه مخ کي د څو سترگو موجودیت یو ډول عیب شمېرل کېږي، بیا زیاتوی دلته له عین او اعین نه مراد نظارت، توجه، پاملرنه او اعتناء ده.

هغه کسان چي وایي: الله تعالی دوه لاسونه (ښی او کیڼ) لري، هرلاس ئې گوتی لري او د گوتو ترتیب ئې هم لکه د انسان د گوتو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان دئ، دا ډله غواړي او که نه خو په دي تصور سره الله تعالی له انسان سره تشبیه کوي، پداسي حال کي چي الله تعالی فرمایي:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ * الشوری: ۱۱

هیڅ شی د هغه په شان ندی او هغه اوریدونکی لیدونکی دئ.

همدا راز فرمايي:

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ *

النحل: ۷٤

نو د الله تعالی لپاره مثالونه مه راوړئ، بیشکه الله تعالی پوهېږي او تاسو نه پوهېږئ.

الله تعالی په ذات او صفاتو کي سیال، مثال او مثل نه لري، هرڅوك چي الله تعالی له مخلوق سره تشبیه کوي هغه په غلطه روان دئ او دا ډول عقیده خرافي او الحادي عقیده ده.

له اهل ظاهر دوستانو نه پوښتنه کوو چي:

د خپل مسلك او مذهب له مخي دا مبارك حدیث څنګه تأویلوئ:

إِنَّ الْمُقْسِطِينَ، عِنْدَ اللّهِ، عَلَىٰ مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ. عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَـــٰنِ عَزَّ وَجَلَّ. وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ رواه مسلم

په تحقیق سره عدل کوونکي به د الله تعالی خوا ته او ښي لاس ته ئې د نور پر منبرونو تاست وي او د الله تعالی دواړه لاسونه ښي دي.

که دلته (ید) او (یمین) ستاسي د مسلك په اساس په همدی ظاهري معنی واخلو نو خبره نه په عقل برابره راځي او نه په نقل، په عقل سره ځکه چي دوه ښي لاسونه عقل نه مني او په نقل سره ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي رسول صلی الله علیه وسلم په بل حدیث کي فرمايي:

يَطْوِي اللّهُ عَزَّ وَجَلَّ السَّمَاوَات يَوْمَ الْقِيَامَة. ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَده الْيُمْنَىٰ. ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلكُ. أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ ثُمَّ يَطْوِي الأَرَضِينَ بِشمَاله. ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلكُ. أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟ " رواه مسلم

الله تعالی به د قیامت په ورځ آسمانونه راونغاړي او بیا به ئې په ښي لاس کي ونیسي او وبه فرمايي: زه پاچا (ملك) یم، جابران چیرته دي؟ متکبران چیرته دي؟ بیا به ځمکي راونغاړي او په کیڼ لاس کي به ئې ونیسي او وبه فرمايي: زه پاچا یم چیرته دي جابران؟ چیرته دي متکبران؟

مونږ د دواړو حدیثونو په الفاظو اقرار کوو، ایمان پري لرو، حق ئې بولو، هغه د متشابهاتو له جملې نه شمېرو او وایو چي د "یدالیمنی، شمال، یأخذ او یطوي" کلمات د تشبیه لپاره راغلی دي او پر تأویل ئې له الله تعالی نه پرته بل څوك نه پوهېږي او په لا ندینیو مفاهیمو دلالت کوي:

- لومړنی حدیث دا مطلب څرگندوی: هغه کسان چي عدل ئې کړی، په خپلو قضاوتونو کي ئې د انصاف رعایت کړی، حق ئې حقدار ته سپارلی، د دوي مقام ډېر لوړ دئ، د الله تعالی په وړاندي د اوچت مقام خاوندان دي، د قیامت په ورځ به د الله تعالی خوا ته د نور په منبرونو ناست وي.
- لکه څرنگه چي په دنیا کي د پاچایانو او واکمنو دا دود دئ چي که وغواړي څوك تقدیرکړي درناوی ئې وکړي نو هغوی خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښي خوا ته دروي، الله تعالی هم عدل کوونکو ته خاص مقام ورکوي او تقديروي ئې خپلي خوا ته ځای ورکوي، خو پام مو وي چي الله تعالی له مخلوق سره تشبيه نه کړئ، د الله تعالی په رابطه ښی او کيڼ مطرح ندی، هرڅوك چي هر چيرته د الله تعالی خوا ته ځای ومومي همغه ځای مبارك دئ.

- که نن ورځ يو شمېر جابر او متکبر واکمنان په خپل قوت او واکمنۍ غره دي، اقتدار او واکمني ئې د تمرد سبب شوې او دا ئې هيره کړې چي الله تعالی د هر څه واکدار دئ او دا هر څه د هغه په واك کي دئ، همدا مغرور واکمنان به د قيامت په ورځ وگوري چي ځمکي او آسمانونه د الله تعالی ملکيت دي، دا ځمکي او آسمانونه د الله تعالی د عظمت په وړاندي داسي دي لکه زمونږ لپاره د کاغذ يوه پاڼه، الله تعالی به آسمان او ځمکه داسي راغونډه کړي لکه د کاغذ يوه پاڼه زمونږ په لاس کي.
- هغه وخت به قهار او مالك الملك خدای فرمايي: چيرته دي جابر واکمنان؟ چيرته دي هغه متکبر او مغرور حاکمان؟ لِمن الملك اليوم لله الوَاحِد القهار: نن پاچايي د چاده ؟ د قهار او واحد خدای. پوښتنه به وشي چي نن واکمني د چاده ؟ ټول به ووايي: واکمني يوازي د قهار او احد خدای ده.
- د دې احاديثو له فحوی او محتوی نه دا معلومېږي چي دلته هدف د الله تعالی د ذات کيفيت بيانول ندی او نه ښايي له الفاظو نه ظاهري معنی واخلو، ځکه د الله تعالی د ذات د کيفيت ادراك د انسان د وس خبره نده، انساني عقل دومره توان نه لري چي دا درك

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی شی. د الله تعالی د ذات د کیفیت د بیان لپاره په انساني قاموس کي الفاظ نشته، دا الفاظ چي دلته استعمال شوي ټول په حقیقت کي د محسوسو او مشهودو مخلوقاتو لپاره وضع شویدي او څرگنده ده چي پدې کلماتو سره د عظیم خدای د ذات د کیفیت بیان ممکن ندی. پدې ډول نصوصوکي د دې الفاظو پر معنی د پوهېدو لپاره دا مطلب ډېر ضروري دئ چي په دې مثال سره ئې بیانوو: الله تعالی فرمائې:

وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ * ص:٤٥

او یاد کړه زمونږ بندگان ابراهیم، اسحاق او یعقوب چي د لاسونو او سترگو خاوندان وو.

که دا آیت د اهل ظاهر د مسلك له مخي ترجمه کړو نو باید ووایو چي: دوی لکه زمونږ په شان د لاسونو او سترگو درلودونکي وو. خو د آیت سیاق او سباق پدې دلا لت کوي چي دلته هدف او مقصد دا ندی، بلکه مراد ئې دا دئ چي: هغوی علیهم السلام د بصیرت او پوهی خاوندان، کارکوونکي او زیار ایستونکي وو.

په ټولو هغو نصوصو کي چي اهل ظاهر هغه کوي استدلال وربانديي وکړي او دا وربانديي ثابته کړي چي د الله تعالی (ید) لاس باید په ظاهري معنی حمل شي، په دې ټولو نصوصو کي د بحث محور د الله تعالی ذات ندی او نه (ید) د یوه غړی (اندام) په حیث استعمال شوی دئ. د مثال په توگه:

(بيدِي الامر) (والخيرفي يديك) (والذي نفس محمدبيده) (اِن

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله يَبسط يده بالليل ليتوب مسئ النهار ويبسط يده بالنهار ليتوب مسئ الليل)

که پدې نصوصو کې دقت وکړو نو وبه وینو چې دلته د خیر، توبې او نفس انتساب ید یا لاس ته مجازي دئ نه حقیقي، د امورو تدبیر، د خیر ورکړه، د مرگ او ژوند د فیصلې صدور، د توبې قبلول، دا نه ایجابوي چې دلته دي له ید نه مراد د بدن غړی او جارحه وي، ځکه نه امر جسم دئ، نه خیر، نه نفس او نه توبه او نه خیرات او نه دا نور ذکر شوي شیان ،دا یو هم جسم ندی چې ملکیت، ورکړه، اخیستل او تدبیر ئې د جارحه، آلې او اندام غوښتونکي وي. قرآن کریم په پوره صراحت سره فرمایي:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ *

یس: ۸۲

بیشکه چې کله الله د څه شي اراده وکړي نو کار ئې یوازي دا دئ چې ورته ووایي: وشه، نو هغه وشي.

د ټولو امورو د تدبیر او ترسره کېدولپاره یوازي د الله تعالی اراده کافي ده، د شیانو پیدایښت، مرگ، ژوند، ساتنه، پالنه، تدبیر، ورکړه، تملیك، اخیستل، امساك، بطش، دا ټول د الله تعالی په ارادې سره او د کُنْ په حکم ترسره کېږي. سره لدې چې الله تعالی د هرڅه قدرت لري او د کارونو په تدبیر او پای ته رسولو کې شریك ته ضرورت نه لري، هرڅه یوازي د هغه جل شأنه په ارادې ترسره کېږي، خو بیا هم الله تعالی د دې کایناتو د تدبیر او د امورو د ادارې لپاره د ملائکو په نامه داسي لښکر توظیف کړي چې د الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی په امر او اذن سره کارونه ترسره کوي، کوم کارونه چې پدې عالم کې د ملا ئکو په واسطه ترسره کېږي، الله تعالی هغه ټول ځانته منسوبوي، دا ځکه چې د ده په امر، اراده او حکم سره د مطیع او منونکو مأمورینو پواسطه اجرا کېږي. که هغه کارونه چې (ید) ته منسوب شوي د اهل ظاهر د مسلك مطابق تعبیر او تفسیرکړو نو باید د ملائکو ونډه کاملاً نفی کړو او په هغو آیتونو سترګي پټې کړو چې په همدې امورو کې د ملا ئکو ونډه ثابتوي، د مثال په توګه الله تعالی فرمايي:

وَاللهُ يُحيِ ويُمت

الله تعالی ژوندی کوی او وژني

خو د النساء سورې ۹۷ آیت فرمايي:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمْ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا*

بیشکه هغه کسان چې ملائکې ئې روح قبضوي، پداسي حال کې چې دوی پر خپلو ځانونو ظلم کوونکي وي، ورته وایي: تاسي په څه حالت کې وئ؟ وايي: مونږ په ځمکه کې کمزوري او مستضعف وو، ورته وبه وايي: آیا د الله تعالی ځمکه پراخه نه وه چې هجرت موکړی وی؟ نو د دوی ځای دوزخ دئ او هغه څومره بد ځای دئ.

په همدی رابطه بل ځای فرمايي:

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ * الزمر: ٤٢

الله تعالی نفسونه د مرگ په وخت کي وفات کوي او هغه چي ندي مړه شوي د خوب په وخت کي ئې، نو هغه چي د مرگ فیصله ئې شویده روح ئې له ځان سره ساتي او د دې بل کس روح ترټاکلې نېټې بېرته رالېږي.

لدی او دیته ورته آیتونو نه دا په ډاګه کېږي چي الله تعالی د ملائکو په ذریعه د مخلوقاتو او موجوداتو اداره، تدبیر او پالنه کوي، د ملائکو بېلې بېلې ډلې دي چي هره یوه ئې په ځانګړې کار او وظیفه گمارل شویده. که څوك دا آیتونه له پامه واچوي او ادعا وکړي چي په فلاني آیت یا حدیث کي د ید او اصابع لفظونه راغلي دي او فلانی فعل ورته منسوب شویدی او په همدې استناد وکړي او ادعا وکړي چي باید د ید او اصابع ظاهري معنی واخیستل شي، دا ډول کسان به یا جاهل وي او یا مغرض او مغرور.

عجیبه ده چي اهل ظاهر د یو شمېر نصوصو په رابطه د خپل مسلك او مذهب مخالفت کوي، د نورو په لاره ځي او پداسي مسلك عمل کوي چي بل ځای همغه مسلك د نورو د تکفیر سبب گرځوي. د مثال په ډول د دې آیت په اړه:

ونحنُ اقرَبُ الیهِ من حَبل الوَرید * ق: ١٦

او مونږ هغوی ته د دوی د غاړې له رگ نه ورلنډ یو.

اهل ظاهر پدې ځای کي وایي: دلته له (نحنُ) نه مراد هغه ملائکي دي چي د بنده د اعمالو د ثبتولو او څارني لپاره توظیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شویدي!! پدې موضوع کي څو پوښتني ترې کوو:

- ولې همدا تعبیر او مسلك د نورو آیتونو په هکله نه کاروئ؟
- ولې د (نحن) ظاهري او ذهن ته لنډه معنی پرېږدی او ملا ئکي ترې اخلئ؟
- آیا الله تعالی له مخلوق سره تشبیه کوئ چي قرب او بعد ورته مطرح دئ، پداسي حال کي چي الله تعالی ته نن، سبا، شاهد او غائب ټول یو شانته دي، نږدې او لیری هم ورته یو شانته دي، نه ښایي چي الله تعالی له مخلوق سره تشبیه کړو او داسي گمان وکړو چي الله تعالی پرعرش استواء کړې نو ممکنه نده چي په عین وخت کي بنده ته هم نږدې وي!!

که په لاندي ذکر شوو نصوصو کي غور وکړو نو مطلب به نور هم راته روښانه شي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ، وَلاَ يَقْبَلُ اللهُ إِلاَّ الطَّيِّبَ، إِلاَّ أَخَذَهَا الرَّحْمٰنُ بِيَمِينِهِ....." رواه مسلم

هیڅوك پاکه صدقه نه ورکوي او الله تعالی خو له پاك نه پرته بل څه نه قبلوي، مگر دا چي رحمن خدای هغه په خپل یمین (ښي لاس) اخلي.

ابن عباس ر(ض) وایي:

الحجر الاسود یمین الله في الارض فمن صافحه وقبله فکانما صافح الله وقبل یمینه

حجر الاسود په ځمکه کي د الله تعالی ښی لاس دئ، چا چي پر هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس كيښود او ښكول ئې كړه نو دا داسي ده لكه چي له الله تعالى سره ئې مصافحه كړې وي او د هغه ښى لاس ئې ښكول كړى وي.

قرآن كريم فرمايي:

ان الذينَ يُبايِعُونكَ اِنمايبايعُون الله يدالله فَوق ايدِهم *

الفتح: ١٠

په تحقيق سره هغه كسان چي له تاسره بيعت كوي هغوى په حقيقت كي له الله تعالى سره بيعت كوي، د الله تعالى لاس د دوى د لاسونو د پاسه دئ.

د لومړني حديث مطلب او مدلول دا دئ چي الله تعالى يوازي پاكه صدقه او خيرات قبلوي، نه يوازي قبلوى ئې بلكه هغه ته خاص ارزښت وركوي او لكه څرنگه چي انسان يو باارزښته شيز په ښى لاس اخلي، شكور خداى هم د خپل بنده پاكي صدقى ته ارزښت وركوي او قبلوي ئې؛ خو پدې حديث كي نه د يمين او نه د اخذ كلمې ظاهري معنى مراد ده، ځكه گورو چي صدقه د يو انسان له خوا بل انسان ته وركول كېږي، وركوونكي او اخيستونكي دواړه انسانان دي. په دوهم حديث كي هم گورو چي په لومړنۍ برخه كي ئې حجرالاسود ته په ځمكه كي د خداى يمين (ښى لاس) ويلى شويدى او په دوهمه برخه كي د حجرالاسود لمس كول او يا ښكولول د الله تعالى د لاس د لمس او ښكولولو په معنى راغلى دئ، هيڅ عاقل انسان به دا ادعا ونكړي چي له دې الفاظو نه مراد همدا ظاهري معنى ده. په پورته ذكر شوي آيت كي هم چي له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره بيعت له الله تعالى سره بيعت شمېرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د بیعت لپاره لاس ورکول لکه الله تعالی ته لاس ورکول بلل شوي، دلته هم هیڅوك حتی اهل ظاهر دا ادعا نشي کولی چي گویا الله تعالی خپل لاس د هغوی د لاسونو د پاسه ایښی او د دوی خوا ته نږدې وو.

اهل ظاهر په لا ندې ذکر شوي حدیث باندي په استدلال سره وايي چي اصابع په اصلي معنی (گوتې) د الله تعالی صفت دئ او ایمان ورباندي ضروري دئ!! راشئ دې مبارك حدیث ته لږ ځير شو: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي:

إِنَّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ كَقَلْبٍ وَاحِدٍ يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ * رواه مسلم

د بني آدمو ټول زړونه لکه د یوه زړه په شان د الله تعالی د دوو گوتو ترمنځ دي، هر لوري ته چي وئې غواړي اړوي ئې، بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: اې د زړونو اړونکیه خدایه! زمونږ زړونه ستا د اطاعت لوري ته واړه وه.

د دې حدیث د لومړنۍ برخې معنی " إِنّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرّحْمَنِ " دا ده چي د حدیث په دوهمه برخه کي راغلی ده: " يُصَرّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ " یعنی الله تعالی د زړونو اړوونکی او گرځوونکی دئ، د خلکو زړونه هر لوري ته چي وغواړي اړوي ئې، پر زړونو د الله تعالی سلطه او سیطره داسي ده لکه ټول ئې چي په دوو گوتو کي وي او هرې خوا ته ئې په آسانۍ سره اړولی شي. پدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث کي د (اصابع) او (یقلبه) کلمات هغه متشابهات دي چي نه ئې ظاهري معنی مراد ده او نه ئې انسان په تأویل علم لري.

په قدسي حدیث کي راځي چي الله تعالی فرمایي:

يُؤْذِينِي ابْنُ آدَمَ يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ بِيَدِي الْأَمْرُ أُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ * رواه البخاری

د آدم اولاده مي ځوروي، دهر ته ښکنځلې کوي، پداسي حال کي چي دهر زه یم، کارونه زما په لاس کي دئ، شپه او ورځ زه اړوم را اړوم.

هرڅوك پوهېږي چي:

- د "اناالدهر" معنی هغه ده کومه چي په حدیث کي وروسته ذکرشویده "بیدي الامر اقلب اللیل والنهار"
- هیڅوك حتی اهل ظاهر هم دا ادعا نه شي کولی چي دهر د الله تعالی نوم دئ،او یا الله تعالی هغه ذات دئ چي مونږ ئې دهر بولو، ځکه د دهر لفظ په قرآن کریم کي د زمانې په معنی راغلی دئ، قرآن کریم فرمایي:

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ *

الجاثیه :۲٤

او وئې ویل: یوازي همدا دنیوی ژوند دئ چي مرو او ژوندي کېږو او نه وژني مونږ مگر زمانه، پداسي حال کي چي هغوی پدې خبره علم نه لري، دوی له گمان کوونکو پرته بل څه ندي.

وینو چي دلته قرآن کریم دا تصور چي مرگ په زمانې پوري تړي او د مرگ نسبت دهر ته کوي، باطل او کفري تصور شمېري، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (اناالدهر) مطلب دا ندی چي الله تعالی په خپله زمانه دئ، بلکه هدف او مراد ئې دا دئ چي: خلك ښه او بد زمانې ته منسوبوي، د زمانې له ناوړه پېښو نه شکایتونه او ګیلې کوي، ګمان کوي چي پېښې په خپله او په تصادفي شکل واقع کېږي، له همدې امله زمانه محکوموي او ښکنځلې ورته کوي، پداسي حال کي چي د پېښو مدبر او متصرف قدیرخدای دئ، هرکار د ده په امر او اراده ترسره کېږي، شپه او ورځ د ده په امر اوړي را اوړي، زمانې ته بد ویل او ښکنځلې ورته کول، په حقیقت کي خدای ته د بد ویلو مترادف دئ.

- که په دې حدیث کي د (اناالدهر) ظاهري معنی نه اخلو او لازماً د (بیدي الامر) مراد ترې مطلوب بولو، نو ولې همدا اسلوب او طریقه د نورو دیته ورته نصوصو په هکله نه غوره کوو؟ او اهل ظاهر ولې هغه کسان تکفیروی چي همدا اسلوب د نورو نصوصو د تفسیر او بیان لپاره غوره کوي؟
- که احیاناً تاسو ووایئ چي د فلاني مهار د بل په لاس کي دئ او لدینه مو مطلب دا وي چي دی استقلال او آزادی نه لري او د خپل واك خاوند ندی، بل ته تابع دئ، هیڅوك ستاسو لدې قول نه دا مطلب نه اخلي چي ګویا هغه کس د اوښ په څېر دي او داسي پړی ئې په غاړه دي چي سر ئې د بل په لاس کي دئ!! که څوك لدې جملې نه دا غلطه معنی واخلي او د دې خبري د ثابتولو هڅه وکړي چي دا کس حتماً کوم حیوان دئ او پړی ئې د بل په لاس کي دئ! نو آیا دا هڅه به د یوه بې عقله او جاهل انسان هڅه نه وي؟!

دا مبارك حدیث په حقیقت کي د دې مبارك آیت شرح او تفسیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيانوي چي فرمايي:

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ * الشمس: ۲۹

تاسي هيڅ څه نشی غوښتی، مگر هغه څه چي رب العالمين ئې وغواړي.

انسان نشي كولی د زړونو په اړه د الله تعالی د تصرف كيفيت درك كړي. عملاً گورو چي له تصريف نه مطلب له ښی اړخ نه چپ او له پورته نه لا ندی ته اړول ندي، بلكه دلته له تصريف نه مطلب او مراد هغه القائات او الهامات دي چي زړونو ته ئې كوي، د كار كولو او يا نه كولو اراده او تلوسه پكي راولاړوي، محبت او يا كينه ورته القاءكوي. او واقعاً چي دا تعبير د اهل ظاهر له تنگ تصور او گمان سره توپير لري او د دوی په غلط تصور د بطلان كرښه راكاږي.

همداراز الله تعالی سميع او بصير دئ، اوري اوويني، هيڅوك ئې په دې صفاتوكي سيال او مثال ندی، ليرې، نږدې، رڼا ، تياره، ټيټ او لوړ غږ، ټول د ده په وړاندې يو شانته دي، هغه په تپه تياره شپه كي تر ځمكي لا ندې، پر تيږه د مېږي د پښی غږ اوري، هيڅ شی د دې غږ او الله تعالی ترمنځ نشي حايل كېدی. هغه هر غږ اوري او هرڅه ويني. خو نه ښايي له سمع نه د غوږ او بصر نه د سترگی مطلب او معنی واخلو، سمع يو صفت دئ او (اذن) د بدن يو غړی او جارحه، همداراز بصر صفت دئ او (عين) سترگه عضو او اندام، مونږ په سترگو وينو او په غوږونو اورو، په لاسونو نيسو او وركوو، خو د الله تعالی د اخذ، بطش، ايتاء، ليدلو او اورېدلو كيفيت زمونږ له ادراك نه لوړ دئ، دا زمونږ له فهم او عقل نه پورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره ده، مونږ په خپلو پښو سره ځو او راځو، خو د علي او قدير خدای مجئ (راتگ) زمونږ په شان ندی او د تگ کيفيت ئې زمونږ له ادراك نه لوړ دئ. لکه څنگه چي د الله تعالی د ذات ادراك زمونږ لپاره ممکن ندی همدارنگه ئې د صفاتو او افعالو د کيفيت ادراك هم ناممکن دئ. مونږ له (جاء) نه ظاهري معنی نه اخلو، د هغه حقيقت او اصلي مفهوم الله تعالی ته سپارو او له ادراك نه ئې ځان عاجز او قاصر شمېرو؛ ځکه (جاء) که په هره ظاهري او ذهن ته متبادره معنی تعبير شي د الله تعالی له شأن سره تطابق نه کوي، دا لفظ د مخلوقاتو په منځ کي له يوه ځای او يوی نقطې نه بلي ته د نقل او انتقال په معنی دئ، دا نقل او حرکت د مکان او زمان تقاضاء کوي او الله تعالی له مکان او زمان نه مستغني دي. مونږ دا هم گورو چي د يوه مخلوق تگ له بل سره تفاوت لري، وينو چي انسانان او څاروي د ځمکي په وچه د تگ صلاحيت او توان لري، مرغان په هوا کي الوزي او بحری حيوانات په اوبو کي لا مبو وهي، د هر يوه حرکت له بل سره توپير لري، د مادې حرکت د انجماد په حالت کي يو شانته وي؛ خو کله چي مايع شي حرکت ئې بل ډول وي او که په گاز او بخار بدله شي نو بيائې حرکت بل ډول وي، همداراز د دې ټولو شيانو حرکت د نور له حرکت سره د مقايسې وړندی، د انرژی حرکت له ټولو نه بېل دئ. پداسي حال کي چي په مخلوقاتو کي د حرکت او خوځښت شکلونه بدل دي، هر څومره چي يو مخلوق له کثافت نه د لطافت خوا ته نږدې کېږي، په همغه اندازه ئې زمان او مکان ته اړتيا کمېږي، د زمان او مکان له قيد نه آزادېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدودیت ئې کمېږي، له یوی نقطی نه بلی ته حرکت ورته آسانه کېږي، د مثال په توگه برق په زرگونو کیلومتره فاصله په یوه شېبه کي طی کوي، دلته یوه تکمه وهو، هلته په همدې لحظه کي ځوکیلومتره لیرې گروپونه روښانه کېږي. ساینس ادعا کوي چي که ماده په انرژی بدله شي نو د مکان او زمان له قیده آزادېږي. د الله تعالی د مجئ (راتگ) کیفیت له هیڅ مخلوق سره د تشبیه وړندی، قرآنکریم فرمایي: (لَیسَ کَمثله شیئ) نو نه شو کولی چي د اخذ، بطش، سمع، بصر او نورکَلَمَات د الله تعالی په رابطه په همغه ظاهري معنی ونیسو او نه ښایي له دې صفاتو نه د الله تعالی لپاره د غړو لکه لاس، سترگي، غوږ او پښی د اثبات هڅه وکړو. دا مطلب په یوه مثال سره روښانه کوو: ټیپ چي فیته ثبتوي،که کوم استاد خپلو دوو شاگردانو ته چي لا تر اوسه ئې ټیپ ندی لیدلی، ووایي چي ټیپ داسي یوه آله ده چي اوري، ثبت او حفظ کوي او بیا هغه څه بېرته بیان او اوروي چي اورېدلی ئې دي. که لدې شاگردانو نه یو له دي جملي نه چي (ټیپ اوري) دا مطلب واخلي چي دا ټیپ حتما غوږونه لري او لدې جملی نه چي (څه ئې اورېدلي هغه اوروي) دا مطلب واخلي چي دا آله حتماً زمونږ یا کوم بل حیوان په شان شونډې، ژبه او خوله لري، خو دوهم شاگرد ووایي چي معلم خو دا ندی ویلي چي ټیپ غوږ لري، بلکه دا ئې ویلی چي اوري او دا ئې هم ندي ویلی چي شونډی او ژبه لري، بلکه صرف دا ئې ویلي چي اورېدلې خبری تکراروي، دلته اورېدل او بیانول د غوږ او ژبی د اثبات دلیل نشي کېدلی. ووایاست لدې دوو شاگردانو نه د کوم یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره حقیقت ته نږدې ده؟

سید قطب (رح) د دې آیت په اړه چې فرمایي:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ * الزمر: ٦٧

داسې لیکي:"

وكل ماورد في القرآن و في السنة من مثل هذه انماهو تقريب للحقيقة، فالله تبارك وتعالى وضعهافي اسلوب يقرب بهاويمثل"

په قرآنکریم او احادیثو کې چې دیته ورته کوم الفاظ راغلي دي، دا ټول په اصل کې د دې لپاره راغلي چې حقیقت ذهن ته رانږدې کړی شي، الله تعالی دا کلمات او الفاظ د دې لپاره په خاص اسلوب سره وضع کړي چې حقیقت ورباندې رانږدې او تمثیل کړي.

که اهل ظاهر همدا خبره ومني، نو د دوی ټولي بې ګټې مناقشې او جنجالونه به پای ته ورسېږي. خو متأسفانه اهل ظاهر دا تعبیر نه مني، نیوکه ورباندې کوي او وایي: د قبضه او یمین کلمات چې د الله تعالی په هکله استعمال شوي باید په حقیقي معنی تعبیر شي نه په مجازي سره؛ پداسې حال کې چې هرانسان پوهېږي چې د "قبضه او یمین" الفاظ د انسان له خوا د خپلو غړو لپاره د نومونو په حیث غوره شویدي او حقیقی معنی ئې یوازې د انسان په هکله صدق کوي.که د قبضه، یمین، شمال، ید، رجل، عین، اذن او دیته ورته کلمات له انسان نه پرته د بل چا لپاره استعمال شي نو حتما به ئې مجازي معنی ترې مراد وي نه اصلي معنی. انسان چې کوم څه له خپلو غړو او اندامونو سره ورته لیدلی نو د هغوی لپاره یې همدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه کارولي دي. او که عليم خدای د خپلو صفاتو د بيان او معرفي لپاره د انسانانو په منځ کي متداول نومونه او کلمات استعمال کړيدي نو دا لدې امله چي له همدې لاري او د همدې کلماتو په استعمال سره د انسان لپاره د دې الهي صفاتو فهم او ادراك ممکن دئ او يوازي په همدې طريقې سره د دې صفاتو په حقيقت پوهېدو ته ورلنډيدای شي. که څوك د الله تعالی په اړه (يد) او (عين) د غړي او عضو په معنی حمل کوي او همدا ظاهري معنی ئې اخلي، نو پوښتنه ترې کوو:

که د انسان د جسم ټول پوستکی د سترگي د شفافې پردي په شان شفاف وی او تر پوستکي لا ندي ئې له نور نه متأثره کېدونکي هغه عصبی رشتې موجودې وی چي عکسونه دماغ ته انتقالوي، نو پدې صورت کي به انسان په ټول بدن سره ليدل کولی شوی، هره خوا به ئې ليدله، که همداسي يو مخلوق چي په ټول بدن سره ليدل کولی شي او هره خوا ويني او په طبيعت کي ئې بېلگې هم شته، له داسي مخلوق سره مقايسه کړو چي يوه يا دوې سترگی لري، نو دا راته ووايا ست چي کوم يو ئې د بصر او ليدو د صفت له مخي تر بل نه کامل او بشپړ دئ؟ دې مطلب ته په توجه سره لا زمه ده دا هڅه ونکړی چي د الله تعالی لپاره يو غړی د عين، عينين يا اعين په نامه ثابت کړئ. لازمه ده په دې اکتفاء وکړئ چي الله تعالی د ليدو صفت لري او دا صفت ئې د بصر په نوم مونږ ته معرفي کړی او د ليدلو فعل ئې ورته منسوب کړی. انسان نشي کولی دا صفت درك کړي او له مخلوق سره له هيڅ پلوه شباهت او ورته والی نه لري. په ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآنکریم کي یوځل هم دا ندی راغلي چي الله تعالی (اذن) یعنی غوږ لري، خو په لسهاوو ځله دا راغلي چي الله تعالی سمیع (اوریدونکی) دئ، هر غږ اوري، دا ځکه چي اصل مطلب دا دئ چي د الله تعالی صفات وپیژندل شي، دا ضروري نده چي د الله تعالی په ذات او د صفاتو په کیفیت پوه شو، ځکه دا زمونږ د توان له اندازې نه اوچته خبره ده. پداسي حال کي چي انسان د خپل روح د حقیقت له ادراك نه عاجز دئ، نو همدا د کمزوري عقل خاوندانسان څنګه کولی شي د الله تعالی د ذات په کیفیت پوه شي؟ قرآنکریم فرمایي:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ الرُّوحِ قُلْ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا * الاسراء: ۸۵

د روح په هکله پوښتنه درنه کوي، ورته ووایه چي روح زما د رب کار دئ او تاسي ته پدي اړه ډېره کمه پوهه درکړل شویده.

یعنی ستاسي علم دومره ندی چي د روح حقیقت پری درك کړی شئ، د روح حقیقت یوازي الله تعالی ته معلوم دئ. داسي ګمان ونکړئ چي د (وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) معنی دا ده چي تاسي ته د روح په هکله لږ علم درکړل شویدی، نه، بلکه د دې معنی او مفهوم دا دئ چي تاسي د روح حقیقت نه شی درك کولئ، ستاسي علم محدود دئ، دومره ندی چي د روح ادراك وکړی شي. دلته د (مِن علمه) لفظ ندی استعمال شوی بلکه ویل شوي (من العلم) د دې دواړو تعبیرونو ترمنځ زیات توپیر شته.

پداسي حال کي چي ادراك او احساس د روح وظیفه ده، اوریدل، لیدل، څکل، بوی‌کول، لمس کول، د یخنۍ او ګرمۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساس، د نرمۍ او سختوالي احساس، دا ټول د روح په واسطه ترسره کېږي، دا د روح وظیفه ده، خو همدا روح له خپل حقیقت نه بې خبره ده. د انسان ټول حرکات او افعال لکه تلل، راتلل، نیول او ورکول ټول د روح په واسطه ترسره کېږي، سترګی، غوږونه، لاسونه، پښې، زړه او دماغ د روح په خدمت کي وسایل دي او دا روح ده چي لدې شیانو نه استفاده کوي، انسان هرڅه د روح په واسطه ترسره کوي، قرآن وایي چي تاسو د دغې روح په حقیقت نه پوهېږئ او دا له خپله حده پښه آخوا غزول ګڼي چي څوك د روح په اړه د بحث کولو جسارت کوي. حقیقت دا دئ چي روح، اورېدونکي او لیدونکي ده، احساس لري او د هرڅه ادراك کولی شي، ښه او بد پېژني، قضاوت کوي او د انسان نوموړي صفات د ده د روح مظاهر دي، خو دا به څومره لویه غلطي وي چي د روح د همدې مواصفاتو په وجه څوك د روح لپاره د ځانګړو غړو او اندامونو د اثبات هڅه وکړي!!

عجیبه ده، الله تعالی په خپله په قرآنکریم کي د خپل ذات د کیفیت په هکله بحث نه کوي، خو اهل ظاهر همدا موضوع د توحید اساسي جزء ګرځوي، همدا ئې د بحث محور دئ او ټوله هڅه ئې دا وي چي په دې هکله بحث او مناقشه وکړي او د صفاتو توحید د الله تعالی د ذات په رابطه له بحث سره ګډوی! د یوه شي د ذات په هکله د بحث تقاضا دا ده چي د هغه د جوړښت، شکل او صورت په اړه خبري وشي، لکه چي د انسان په رابطه راځي:

أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ * وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ * البلد:۸-۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا هغه (انسان) ته مو دوه سترگي، یوه ژبه او دوی شونډې ندی ورکړئ.

او یا لکه چي د حیواناتو په هکله فرمایي:

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ *

النور:٤٥

او الله تعالی هر خوځیدونکی له اوبو پیدا کړی، چي ځیني ئې په سینه خوځي او ځیني ئې پر دوو پښو درومي او ځیني ئې په څلورو پښو درومي.

کله چي د شیانو د ذات په اړه بحث کېږي نو باید د پورتني آیت په څېر وي او دا صیغې، دا اسلوب او دا صراحت پکي وکارولي شي. که لوی، علیم خدای د حیواناتو جوړښت، شکل او صورت پدې طریقی او دې وضاحت سره بیانوي، آیا ممکنه ده چي لدینه د ډېري مهمي قضیی لکه د الله تعالی د ذات د بیان په هکله داسي اسلوب وکاروي چي له اهل ظاهر نه پرته بل چا ته د فهم وړ نه وي!! او اصحاب، تابعین، تبع تابعین، د مذاهبو امامان یو هم لدې آیتونو نه د اهل ظاهر د تعبیر په شان تعبیر ونلري؟

اهل ظاهر ته وایو چي د صفاتو توحید دا ندی چي د الله تعالی له ذات نه بحث وشي او د الله تعالی لپاره په خپل ذهن کي یو تصویر ترسیم او انځور کړو او یائې له مخلوق سره تشبیه کړو، د صفاتو توحید دا دئ چي عقیده ولرو الله تعالی سمیع (اورېدونکی) دئ، هیڅوك د ده په شان سمیع ندی، الله تعالی بصیر (لیدونکی) دئ، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليدو په صفت كي هيڅ سيال نه لري، هيڅ ترې پټ ندي، خداى عليم دئ، په پټ او ښكاره علم لري، حاضر او غائب ورته يوشان معلوم دي، هيڅوك پدې صفت كي ورسره برابر ندي، الله تعالى خبير دئ، په هرڅه خبردى، كه پټ وي كه ښكاره، حاضر وي كه غائب، تېر وي كه راتلونكي، هرڅه ورته ښكاره دي او په ټولو خبردى، هغه رؤوف، رحيم، غفور، كريم، عزيز او حكيم دئ او د نورو صفاتو او نومونو خاوند دئ چي ځيني ئې په قرآنكريم كي ذكر شوي، نور ئې له ځان سره ساتلي او هيچاته ئې ندي ښودلي. پدې ټولو صفاتوكي هيڅوك ورسره برابر ندي، نه مثل لري او نه مثال. نه ښايي د الله تعالى د ذات په هكله خبري او بحث ته د صفاتو توحيد ووايو او په بې ګټې مناقشې او مباحثې سره خپل وخت ضايع كړو او له مخلوق سره د الله تعالى د تشبيه مرتكب شو. د اهل ظاهرنظريات او څرګندوني پدې دلا لت كوي چي هغوى الله تعالى له مخلوق سره تشبيه كوي، دا اتهام ندى بلكه دوى همدا ډول عقيده او تصور لري، د دې مدعا د اثبات لپاره د لاندي ذكرشوي حديث په رابطه د اهل ظاهر تعبير او تفسير كافي دئ. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ وَلَا يَقُلْ قَبَّحَ اللَّهُ وَجْهَكَ وَوَجْهَ مَنْ أَشْبَهَ وَجْهَكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَام عَلَى صُورَتِه * رواه احمد

كه چا بل څوك وهلو نو بايد په مخ ئې ونه وهي او داسي ونه وايي چي الله تعالى دې ستا او تا ته د ورته كس مخ تور كړي، ځكه الله تعالى، آدم عليه السلام د ده په بڼه او شكل كي پيدا كړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې مبارك حديث کي چي مفهوم ئې ډېر روښانه دئ او د صافو زړونو خاوندانو ته په هغه کي د هيڅ اشتباه او سوء تفاهم ځای او مجال نشته، خو اهل ظاهر او هغه کسان چي رنځور زړونه لري لدې حديث نه داسي څه راباسي او داسي ترجمه او تفسير ئې کوي چي په ډېرو خطرناکو نتائجو منتج کېږي، هغوی وايي: په (صورته) کي ضمير الله تعالی ته راجع دئ، گويا الله تعالی آدم عليه السلام خپل ځانته ورته پيدا کړ!!! او وايي: دا هم د الله تعالی لپاره يو ثابت صفت دئ؛ خو لدې قيد سره چي د الله تعالی له شأن او منز لت سره ښايي!!! بيشکه چي دا خلك د خطاء او اشتباه په ډېري ژورې کندې کي پريوتي، په خطرناکه فتنه کي لويدلی، زړونه ئې رنځور دي، روښانه حقيقت سرچپه ويني او له څرگندو الفاظو نه داسي تعبير اخلي چي د رنځورو زړونو له خاوندانو پرته بل چا ته د منلو ندی، هغوی که هر څه فکر کوي خو واقعيت دا دئ چي پدې ډول تصور سره الله تعالی له مخلوق سره تشبيه کوي.

لږ پورتني مبارك حديث ته ځير شئ، دلته د دوو کسانو ترمنځ شخړې ته اشاره شوې، رسول الله صلی الله عليه وسلم دا حکيمانه لارښوونه کوي چي د جگړې په وخت کي يو بل په مخ مه وهئ، داسي مه وايئ چي الله تعالی دي ستا او تا ته ورته کس مخ تور او قبيح کړي، ځکه چي الله تعالی، آدم عليه السلام هغه ته په ورته شکل او صورت کي پيدا کړی وو. پدې پوهېږو چي د دښمنۍ او جگړې په وخت کي هر انسان د مقابل لوري له مخ او څېرې نه په خپل زړه کي د نفرت، کينې او کرکي احساس کوي، د مقابل طرف د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفرت او کرکي آثار هم د هغه په څېرې او مخ کي راڅرګند شي، په سترګو کي ئې د قهر او غصې نښې راښکاره شي، نو ځکه د ده غصه او کرکه د مقابل لوري او دښمن مخ او سترګو ته متوجه کېږي، همدې برخي ته پام اړوي او خپل داخلي قهر داسي اظهاروي: سترګي دې راباسم، پزه دې پرې کوم، مخ دې تور، سترګی دي ړندی شه، دا مردار مخ دي داسي او داسي شه، پدې الفاظو هم اکتفا نه کوي بلکه لاس پورته کوي او غواړي په مخ ئې يوه کلکه څپېړه ورکړي، خوله ئې په سوك ورماته کړي. حکيم رسول الله صلی الله عليه وسلم په جګړه د بوختو افرادو روحي حالت ته په پام سره او د دوی د قهر او غضب د سړولو لپاره فرمايي: الله تعالی خپل بنده او ستاسو ټولو پلار آدم عليه السلام پداسي څېرې او شکل کي پيدا کړی وو لکه دا ستا مقابل لوری، دا له تاسره په جګړه اوشخړه بوخت ستا ورور، خپل پلار ته د احترام په دود بايد هغه پر مخ ونه وهې او د مخ په اړه ئې سپکي خبري ونه کړې. که د رسول الله صلی الله عليه وسلم دا حکيمانه لارښووني مراعات شي او د شخړو او مشاجرو په وخت کي په پام کي ونيولی شي، نو د ډېرو فتنو او جګړو مخنيوی به وشي. نه پوهېږم اهل ظاهر ولې دا څرګند حقايق نه شي درك کولی؟ او ولې څرګند مفاهيم غلط تعبيروي؟ او ولې داسي توجيهات پکي کوي چي خبره تشبيه او تمثيل ته رسوي؟ رسول الله صلی الله عليه وسلم خو فرمايي:

تفکروا في خلق الله ولا تفکروا في الله

د الله تعالی په مخلوقاتو کي غور وکړئ او د الله په ذات کي له تفکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بحث نه ځان وساتئ.

بل ځای فرمایي :

تفکروافي آلاء الله ولا تفکروا في الله

د الله تعالی په نعمتونو کي غور او تفکر وکړئ خو د الله تعالی په ذات کي فکرمه کوئ.

اسحاق بن ابراهیم بن راهویه وايي: هرچا چي الله تعالی داسي توصیف کړ چي یو صفت ئې د کوم مخلوق له صفت سره تشبیه کړ نو کافر شو.

ابوبکررضي الله عنه فرمایي:

العجزعن درك الذات ادراك " د الله تعالی د ذات له ادراك نه ځان عاجز ګڼل حقیقي ادراك دئ.

علي رضي الله عنه فرمایي:

والبحث عن سرالذات اشراك

د الله تعالی د ذات د کیفیت په هکله بحث کول شرك دئ.

سبحانك اللهم وبحمدك نشهد ان لا اله الا انت نستغفرك ونتوب اليك.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library